

భారతి

1967 అక్టోబరు

వ్యవస్థాపకులు

చేశోద్ధారక నాగేశ్వరరావు పంతులు

వెల ఒకరూపాయి

Received
9.11.67

భారతి

మాస పత్రిక

సంపాదకుడు :

జివలెంత శంఖు ప్రసాద్

అక్టోబరు 1967

సంపుటము ; 44 ;

; సంచిక 10 ;

విశిష్టత్రిక వెంకట రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

అక్టోబరు 1967

నీతాకోక చిలుకలు	శ్రీ మిరియాల రామకృష్ణ	1
మిలోవాన్ జిలాన్ తో గోష్ఠి	శ్రీ హెచ్. జె. పైపెల్	3
శీతారామయ్య పథకం	శ్రీ కొనకళ్ల వెంకటరత్నం	13
పూజావనము	శ్రీ నోరి నరసింహ శాస్త్రి	26
ద్విపద వాఙ్మయము	శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరావు	34
నిర్ణయం	శ్రీమతి ఆర్. వసుంధర	49
‘ఎదో తగును !’	శ్రీ ఇంద్రగంటి భానుమూర్తి	54
సాహిత్యోద్యమాల వెనుక		
అదృశ్య శక్తులు	—డా. ధర్మవీర్ భారతీ	55
నే నాంటరినై	శ్రీ ఖై రవయ్య	70
షేక్స్పియరు - చైనా	శ్రీ ఎరిక్ చౌ	71
గతి - స్థితి	శ్రీ కొండిపర్తి శేషగిరిరావు	75
ఋచ్చిపాఠు	శ్రీ వింజమూరి శివరామరావు	77
అప్పుడే వెళ్లిపోయారా :	—మానేవల్లి సత్యనారాయణ	
స్మృత్యంజలి	“కుకదేవ్”	
చైతన్య స్రవంతి	—విహారి & కాలివాహన	
గ్రంథవిమర్శలు		

సీతాకోక చిలుకలు

అక్కడదక్కడ కిందినట్లు
! అక్కడదక్కడ కిందినట్లు

కిందినట్లు కిందినట్లు
! అక్కడదక్కడ కిందినట్లు

అక్కడదక్కడ కిందినట్లు
శ్రీ మిరియాల రామకృష్ణ

పూలపిల్లలు విగురవేసిన
గాలిపటములు వోలె నున్నవి!
ఈ జయశ్లల నీ యువన్నెన-
వ్రాలివ్రాలక యాడుచున్నవి!

పచ్చనైనవి! ఎఱ్ఱనైనవి!
నల్లనైనవి! రంగుచిల్కలు!
గోరువెచ్చని యెండలోపల
చూచి నిల్చితి వింతగా!

ఎవరు వ్రాసిన పీనువర్ణము
లీ మహాశిల్పంబు తెవరివి?
కీర్తికోసము ప్రాకులాడక
దాగె నెచ్చట శిల్పివర్యుడు?

'నాకు నీకును స్నేహ వేదో
నాటి నటులై నిల్చిపోతిని!
మహాశిల్పి! రమ్ము! నీతో
స్నేహభాగ్యము ప్రసాదించుము!'

ఆకులందున, చివురులందున
తీగలందున మొగ్గలందున
ఎవరి దర్శనమై నదో మఱి
పూలదోసిలి వట్టుచున్నవి!

సాంధ్యకాంతులయందు నిలబడి
మౌను లట్టులు వెదకుచున్నవి!
మనఃకీలక తతులు వ్యవలకు
కారణములై సాయెనేమో!

వనములందున మధువు లావుచు
పూలవిూదనె మోహపడునివి!

ఆకుపై సుధవోలు వెల్గులు
పూపి నమలు నిదేమి చిల్కలు?
భోగ మెఱుగక ముందె ముక్తికి
యోగ్యనదవి లభింపజాలదో?

ఇవి వనేందిర కొప్పుబూలో?
ఇవి వసుంధర ఆశయములో!
నడచివెళ్లెడి పడలి తలపై
నూగుపూలో నన్ను రాగును!

పోదునా వెన్నంటి వీనిని
పుణ్య మెఱుగని జగతి పీడ్కొని!
వే నొకండనె సుఖము పొందగ
పుట్టినానను నరుని కందునె

వీని హృదయములందు సాంగే
విశ్వజనతానంద రేఖలు!
ఒక అనూయాద్యారమందున
దూరి, ఆనందాలు దోచే

జ్ఞానబాహ్యుల కందునా ఈ
మౌన మోహన రాగ రేఖలు!
ఈ వనంబున పూలు చిల్కలు
కలసిపోయిన కారణముగా

పూవులే విహరించుచున్నటు
కానబడునా కంటి కిప్పుడు
తీగ పాన్పుల మీది నిద్దుర
మోము మొత్తినదేమో పూలకు?

కష్టసుఖములు రెండు గూడా
బరువులేనా జీవకోటికి!

తీగయుయ్యెలమీద నిలబడి
యూగు కన్నెలు బాలనుమములు!
మన్మథాకృతులైన చిల్లల
కాళ్ళ త్రొక్కుచు నవ్వుచున్నవి!

కామ వాసన రేగునప్పుడు
కల్గునా మఱి త్రపావాసన!
ఈ సుమాంగన స్నానమాడుచు
విప్పివైచిన పట్టుకోకయ్యె!
ఆ లతాంగన తొడుగుకొనుటకు
మడతవిప్పిన బుటారవికయ్యె!
మంచుకొలకుల గట్టులందున
మనోహరముగ మెఱయుచున్నవి!

వీనివలనే నేను గూడా
విరహలోచన మెప్పుడు మూతును?
కాలమెల్లను పూలకడనే
గడపివేయగ నెటు నోతును?

నాక వెడలగ దారి చూపే
నాక పోలిక కాల మెప్పుడు
బ్రతుకు నావలి దరికి జేర్చును!
బాధ కావలి గట్టు చూపును!

దినముదినము సమస్యలందే
ఈదు నాకును భావి గలదా?
దినము దినము ప్రమాద వాసన
మునుగు వీనికి బాధ యెక్కడ?

ఎప్పుడు వీనిని చూచినాన?
అప్పుడె యేదో కలచు వేదన!

నా ప్రియాస్మితరేఖ నాలో
జ్ఞాపకంపును రహోవేదన!

తలపుగుమ్మములందు ప్రేయసి
నలపుబూవులు రాలుచుండును!

కనులమీదికి రెప్పకప్పులు
జారి నన్ను సమాధి జేర్చును!

భగ్నమైనదో ప్రేమ! పాపము
ప్రియుల రూపులు వ్రాయునట్టులు
ఆకులందున గీయు గీతలు
చిత్రరేఖల బోలె తోచును!

ఇంతగా శృంగార భారము
మోయగా తలకట్లు కట్టిన
రీతి మందర కిసలయంబులు
తలల కంటగ నిలిచి యూగును!

ఇదట నిలబడి యుగము నిమిషము
లాగు ముచ్చట చూడవచ్చును!
మున్ను నేనిది యెచటా చూచిన
దృశ్యమే అనిపించుచుండును!

ఒక్కడే ప్రేక్షకుడనైతిని!
డోహలోకము చేరుచుంటిని!
వాస్తవపు పాలిమీర లోనికి
వచ్చి, సోపుచు, వచ్చుచుంటిని!

తనస్పృహనలోని చిత్తము
పొందు చిద్విలసనము కలిగెను!
భూమి త్రవ్వినయప్పుడు బంగరు
గనులు కనబడినట్లు పొంగితి!

శిట్టిదేదో సాంద్రరసమయ
భావవేగి తరంగ మూగగ
భావదాస్యము నన్ను ముంచగ
జాలునా యని పాడుకొంటిని!

వండుటాకున తెక్కుసాగిన
చిల్ల గానికి కదలియాడగ
విరిని జాబిలివోలె దాల్చిన
పార్వతీ మండిత మహాబుడు
తాండవించిన రీతి తోచెను!

అది. ఆ మార్పుయొక్క పద్ధతి. ఆ సమాజాలు కొత్తరూపాలను పొందుతూవున్నదని యొక్క ప్రవృత్తి ఇది. ఇవి పూర్వంకన్న స్వేచ్ఛ, స్వాతంత్ర్యము కలవిగా పరివర్తనం చెందడమే సోషలిజం అని జిలాన్ అన్నాడు. పాశ్చాత్య రాజ్యాలలోను, ప్రాచ్య రాజ్యాలలోను గూడా ఈ పరివర్తనం జరుగుతూ వుంది. ఇది నెమ్మదిగా జరిగే పని అన్నాడు.

అయితే సోషలిజం అంటే, ఈ రోజున, దాని అర్థం ఏమిటి?

ఈ ప్రశ్నకు జిలాన్ షట్టా సమాధానం చెప్పాడు: 'సోషలిజం అంటే ఏమిటో, ఆమాటకు వస్తే కమ్యూనిజం అంటే ఏమిటో, ఎవ్వరూ స్పష్టంగా ఇది, ఇది అని చెప్పలేరు. ఇవి అన్నీ ఈ నాడు పెద్దపరివర్తనం చెందుతున్నాయి. ఇప్పుడు వీనిని గురించి ఏ విధంగా నిర్వచించాలన్నా ఆయా దేశాలలోవున్న తేడాలను తెలియ పలసే వుంటుంది. అంతేకాక తాత్వికమైన డిఫినిషన్ల విషయంలోగూడా తేడాలువున్నాయి. ఆ తేడాలనుగూడా మనస్సులో పెట్టుకోవాలి. సోషలిజం నిర్వచనం వీటి అన్నింటిమీదను ఆధారపడి వుంది. అసలు సోషలిజం పని ఏమిటంటే, ఎక్కువ స్వాతంత్ర్యాన్ని, ఎక్కువ స్వేచ్ఛను, అధికమైన న్యాయాన్ని సాధించడం; ముఖ్యంగా ఆర్థిక రంగంలో.'

లెనినిస్టు సిద్ధాంతాల ప్రకారం అయితే సోషలిజంకు, అధికారం సమస్యకు విడదీయరాని సంబంధం వున్నది గదా?

జిలాన్ : ఉంది. కొన్ని ప్రత్యేక రకాలైన అధికార పద్ధతులు అన్నవిలేకుండా, లెనినిస్టులకు సామ్యవాదం అన్నదేలేదు. అది వారికి అచింత్యం. ఇప్పుడు ఆ రకమైన ఆలోచనా పద్ధతికి కాలదోషం పట్టింది. ఈ రోజుల్లో ఆ ఆలోచన పాసగదు. కమ్యూనిష్టు

దేశాలలో సిద్ధాంతాలు అయినా ఈ సమస్యను గురించి వేరువిధంగా ఆలోచనలు చేస్తున్నారు. రాజకీయంగా వారి దృక్పథం వేరు; నా దృక్పథం వేరు అనుకోండి.

వారికి మీకు తేడా ఎక్కడ వస్తున్నది?

జిలాన్ : పట్టునిడుపులేక, ఏకాండ పద్ధతిలో వుండే లెనినిష్టు లేక స్టాలినిష్టు పద్ధతి పార్టీ అంటే నాకు గిట్టదు. అందుకు నేను వ్యతిరేకిని. ఇది ముఖ్యమైన తేడా. ఇంకో తేడా మరొకటి వుంది. మార్క్సిజంకు మడి కట్టడం నాకు ఇష్టంలేదు. గతితర్కం లేక Dialectics అంటే నాకు గిట్టదు. నేనూ లోకాయతుణ్ణే; మార్క్సిస్టులు అందరిలాగా. అంతేగాని నేనుగతితర్కంలోకాయతుణ్ణి మాత్రం కాదు. ఇప్పుడు, ఈ రోజుల్లో—ఈ Dialectics అనే డాంట్లో ప్రతీపపద్ధతులు ప్రవేశించాయన్న సమ్మకం నాకు బలుస్తున్నది.

అంటే ఆలోచనా పద్ధతిలో గతితర్కం అనా. ప్రభుత్వ పద్ధతిలో గతితర్కం అనా. మీ ఉద్దేశం?

జిలాన్ : పాఠశాలపు గ్రీను దేశంలో dialectics ను చర్చకు మీమాంసకు పద్ధతిగా ఉపయోగించేవాళ్లు. ఇప్పుడూ ఆ dialectics అట్లావుంటే, ప్రయోజనం వుంది. భూతార్థానికి సంబంధించి dialectics అంటూ వుండవు. విశ్వము, జీవితము వున్నాయంటే, అవి బహుభంగులుగా వున్నాయి. అవి అన్నీ జటిలమైనటువంటివి. శ్లిష్టము, క్లిష్టము బహుళం వంటివి. వానియందలి ప్రవృత్తిధర్మం గూడా వివిధంగా వుంటున్నది. అట్టిదానిని ఒక నిబంధనతో పదితాము అంటే అర్థం ఏమిటి! ఆ నిబంధన తార్కికమైనది కావచ్చు, ఇంకో రకమైనది కావచ్చు—అది ఎట్టిదైనా భూతార్థాన్ని పట్టడానికి చాలదు సంసారం అనే

పుష్పం ఎప్పుడు వచ్చునప్పుగా, పడుచుగా వుంటుంది. మరి సిద్ధాంతమో, దాని తల ఎప్పుడూ నెరిసే వుంటుంది.

సోషలిజంలో సిద్ధాంతానికి, భూతార్థానికి సంఘర్షణ జరుగుతూవుండటమే ఇచ్చట ప్రధాన ప్రతిబంధకం అని మీ అభిప్రాయమా?

జిలాన్: అవును. అన్నిరకాల సిద్ధాంతాలున్నా ఒక రకమైన ప్రవీణియతను పొందుతున్నాయి. ఇది సాశ్వాత్యదేశాలలోను జరుగుతున్నది. ప్రాచ్యదేశాలలోను జరుగుతున్నది. ఇప్పుడు మనం ప్రపంచం అంతా ఒక్కటి అయ్యే పద్ధతియొక్క ప్రారంభదశావితేషాన్ని దర్శిస్తున్నాము. అట్లా జరుగుతున్నదని నా నమ్మకం. తగాదాలతో, సంఘర్షణలతో, చివరికి యుద్ధాలతో వలనుపడి ఇది కొనసాగుతూ వుంది. కాని దాన్ని ఎవ్వరూ ఆపలేరు. అది జరిగి తీరుతుంది. ఆ అవశ్యంభావిత్య లక్షణం అందులో వుంది. ఇప్పుడు మనం ఒక విచిత్రమైన కాలంలో వున్నాము. మనకు అవిజ్ఞాతమైన సిద్ధాంత ప్రపంచం ఏదో ఇప్పుడు రూపుకడుతున్నది. ఆ సిద్ధాంత ప్రపంచంయొక్క స్వరూపలక్షణం ఏమిటో, ఎట్లా వుంటుందో మాత్రం మనకు ఇంకా అందడంలేదు. గోచరం కావడంలేదు. మతాలను తీసుకుందాము. వానిలో కూడా మార్పు వస్తున్నది. అవికూడా శిథిలం అవుతున్నాయి.

యుగోస్లావియాలో ఒకప్పుడు చర్చికి, రాజ్యాంగవ్యవస్థకు తగాదా వచ్చింది. అప్పటికి మీరు ఇంకా రాజకీయాలు వదిలిపెట్టలేదు. ఆ తగాదానుగురించి ఇప్పుడు మీ అభిప్రాయం ఏమిటి?

జిలాన్ : నేను మేధావివర్గానికి చెందినవాణ్ణి. మనిషిఅయినవాడికి మతం అంటూ వుండి తీరుతుందన్న నమ్మకం నాకు ఏర్పడిపోయింది. మతంలేని మానవలోకమే ఆచింత్యం.

నేను మతంలేనివాణ్ణి. నాస్తికుణ్ణి. అయితే ఈ నాస్తిక్యము, ఈ లోకాయతవాదము — నాని అంతటా అవే ఒక విశ్వాసం క్రింద, ఒక మతం క్రింద జమ. మానవలకంలో బహుళసంఖ్యాకులు ఎప్పుడు మతబుద్ధి కలవారే అయి వుంటారు. ఇచ్చట, యుగోస్లావియాలో మతం ఇప్పుడు పెద్ద సమస్యకాదు. ముందు ఇది సమస్యకాదని అనలేము. అవుతుంది. సమాజం అధికంగా ప్రజాతాంత్రికం అవుతూ వున్నకొద్దీ, మానుష్యుల మనస్సులో ఈ సమస్య పెద్దదై కూర్చుంటుంది.

ప్రజాజీవనంలో మతంకూడా ఒక ప్రధాన విషయం అని మీ అభిప్రాయమా? ఈ విషయాన్నిగురించి ఘర్షణలు రావచ్చునని మీరు అనుకుంటున్నారా?

జిలాన్ : అనుకొనడంలేదు; ఈ వ్యవహారం సంఘర్షణలదాకా పోతుందని నేను అనుకోను. ప్రజాజీవితంలో చర్చి ఏదో పెద్దగా పనిచేస్తుందిన్న నమ్మకంకూడా నాకు లేదు. ఈ సమస్య ఇట్లా తలఎత్తదు. మతానికి విస్తృతమైన స్వతంత్ర్యంకావాలి అనే రూపంలో అది తలఎత్తుతుంది. ముఖ్యంగా మతసంబంధమైన ఆలోచనాధారకు సంబంధించి ఈ స్వతంత్ర్యం వాంఛవేయబడుతుంది — అది గొడవ తాత్వికదృష్టిని అవలంబించి. ఇంకా ఈ రకమైన ఎరుక పుట్టలేదు. యుగోస్లావియాలో చర్చి ఇప్పుడు తన స్థితికి సంబంధించిన సమస్యలతోనే 'ఇదిఅయి' పోతున్నది — ధబ్బు — చర్చిలుకట్టడం మొదలైనటువంటి సమస్యలు.

మీరు దర్శిస్తూవున్న సమాజధర్మాన్ని, వ్యవస్థను "సోషలిస్టు" ధర్మంఅనే, వ్యవస్థఅనే అంటాడా?

జిలాన్ : తప్పకుండాను. అందులో ఎటువంటి అరమరికగానిలేదు. నేను ఇప్పుడు

పూర్వంకన్నా సోషలిస్టుని. పిడివాదపు పద్ధతిలో మాత్రం కాదనుకోండి.

మీరు 'సోషలిజం' అని భావిస్తున్నదానికి, మేము 'సోషల్ డెమోక్రసీ' అంటున్నదానికి నిజమైన తేడా ఏమిటి?

జిలాన్ : నాకు సంబంధించినంతవరకు సమస్య ఇది. ప్రస్తుతంపున్న కమ్యూనిస్టు సమాజాన్ని శాంతియుతంగా డెమోక్రాటిక్ - సోషలిస్టు సమాజంగా మార్చడం ఎట్లా? ఇది నా సమస్య. సోషల్ డెమోక్రాట్స్ యొక్క సమస్య వేరు. పశ్చిమదేశాలలో వారికి రాజకీయ స్వాతంత్ర్యము, స్వేచ్ఛ వున్నాయి. వారి ఎదుట పెట్టుబడిదారీసమాజం వుంది. ఆ సమాజాన్ని సోషలిస్టు సమాజంగా మార్చడం ఎట్లా అన్నది వారి సమస్య. నా మనస్సులో ఏమి వున్నదో, బహుశా అది, ఇది ఒకేరకమైనవి అయితే కూడా అయివుండవచ్చు. కాని ఇచ్చట ఉపాయాల విషయంలో, తాత్విక వైఖరుల విషయంలో తేడా వుండి తీరుతుంది. అవి ఒక్కటి కాదు.

అయితే 'సోషల్ డెమోక్రసీ'ని గురించి మీరు ఏమనుకుంటున్నారు! అది ఫలానుమేయ ప్రామాణ్యం కలదనా? అనుభవమూలకమైనదనా? లేక వట్టి అవకాశవాదశబ్దమైనట్టిదనా?

జిలాన్ : ఈ సమాజంలో నాకు నేనే అవకాశవాదిని. నేను ఫలానుమేయప్రామాణ్యవాదిని. కమ్యూనిజంలో ఉపస్థాపితమైన మార్పులు నాకు ఇష్టంకాదు. అటువంటి మార్పుల అవసరం కూడా కన్పించదు. కమ్యూనిస్టు సమాజంలోకూడా నిరుష్ణవమైన పద్ధతిలో, ప్రజాస్వామ్యధర్మరూపంలో ఆ జరిగే మార్పులు జరగవచ్చు.

యుగోస్లావియాలో ఇప్పుడు ఏవోమార్పులు జరుగుతున్నాయిగదా! వానిని గురించి మీ అభిప్రాయం ఏమిటి?

జిలాన్ : ఆ మార్పులకు సంబంధించిన సంగత్యాలయితే బాగానే వున్నాయి. భావనలు కూడా ఉచితంగా వున్నాయి. కాని ఇచ్చట ఒక్కని సతిపత్ని కన్పిస్తున్నది. మార్పులకోసం అయిన లక్షణాలకు రాజకీయ జీవితానికి నడుమ సంవాదం గోచరించడంలేదు. ప్రాచీన మార్క్సిజంలో ఇటువంటి విరోధమే ఒకటి వుంది. అందులో అధిష్టానానికిన్నీ, అవరణానికిన్నీ పడదా. ఇప్పుడు యుగోస్లావియాలో ఆర్థిక జీవనం ఏమో త్వరితగతినీ ముందుకుపోతూ వుంది. రాజకీయవ్యవస్థ ఏమో కుంటిపడక నడుస్తూవుంది. మరి సంస్కరణం అన్నది వున్నదంటే అది తొందరమీద జరిగే పని కాదు, దీర్ఘకాలంమీదగాని దాని ఫలితం కన్పించదు. ఇచ్చట దేశంలో మిశ్రమ ఆర్థికత చెల్లుతూవుంది. ప్రభుత్వరంగము, ప్రైవేటు రంగము, సమిష్టిరంగము ఇన్ని వున్నాయి. మరి ఆర్థికవిధానంవంకచూస్తే, అచ్చట సోషలిస్టురంగం అన్నదితప్ప మరి ఇంకోరంగం వున్నదన్న స్ఫురణ లేకుండా, ఆ విధానం కొనసాగుతున్నది. ఉదాహరణకు వ్యవసాయం వుంది. అది ప్రైవేటురంగం. లక్షలకొద్దీ జనం ఆ వ్యవసాయంలో పనిచేస్తున్నారు. కాని వారినిగురించిన శ్రద్ధే ఇక్కడ కన్పించదు. వారంటే అవధానం వహించడం అన్నదేలేదు. రైతు జనానికి స్వేచ్ఛ వుండాలి. స్వాతంత్ర్యం వారి అనుభవానికి రావాలి. వ్యాపారంలోనేమి, సహకార వ్యవస్థలలోనేమి వారికి స్వేచ్ఛ స్వాతంత్ర్యం వుండాలి. వారికి ఎక్కువభూమి వుండాలి. పది పేక్టారులు—అది ఒక భూమియా? అది చాలదు. కార్మికులకు సంబంధించివున్న స్వయంపాలనం పద్ధతి వున్నదంటే, అక్కడ ఆ కార్మికులకు వస్తూత్పత్తి విషయంలో ఎక్కువ ఆవధానము, అధికారము ఏర్పడేట్లు చూడాలి. ఈ విషయంలో నాకునాకే ఇంకా సస్పెన్షన్ అభి

ప్రాయం కుదరలేదు. మేనేజర్లకు ఎక్కువ అధికారాలు, ట్రేడ్ యూనియన్లకు ఎక్కువ హక్కులు ఇవ్వడం బాగుంటుందేమో నని పిస్తున్నది. స్వయంయోజమాన్యం ప్రజాస్వామ్యానికి ప్రతినిధానం కాజాలదు. వర్కర్స్ కౌన్సిల్లంటే నాకు ఎటువంటి విరోధమున్నూ లేదు. ఎక్కువ స్వేచ్ఛాత్మక చిట్టికి దారితీసే స్థిత్యంతరపరిణామ దశావిశేష సందర్భంలో వాని ప్రయోజనం అధికమై పుంటుంది కూడాను. యుగోస్లావియాలో ఇప్పుడు ప్రతి వత్సం అవసరం పున్నదని నేను అనుకొనడం లేదు. ప్రజాస్వామ్య శక్తులు ఏమీ పున్నాయో అవి కమ్యూనిస్టు ఉద్యమంలో పుండే వని చెయ్యాలి; దానికి ప్రతికూలంగా మారతం కాదు.

చైనాలోవారు ఒక పద్ధతి సోషలిజము, కమ్యూనిజము గురించి చెబుతున్నారు. అదే అదర్ప్రాయమైనది అంటున్నారు మీ అభిప్రాయాలు వానికి పూర్తిగా విరుద్ధంగా వున్నాయి. చైనాయొక్క ఈ అభిగ్రహణములాగా ఐరోపీయ కమ్యూనిజంలో ప్రజాస్వామ్య విహితమైన మార్పులు వస్తాయని అనుకుంటున్నారా?

జిలాన్ : ఆ ప్రశ్నను వేయవలసింది అట్లా కాదు. చైనా విషయం పూర్తిగావేరు. ఆ చైనాలో నిజంగా అంత అవ్యవస్థ పున్నదని నేను అనుకొనడంలేదు. మనకు పూరికే అటువంటి అభిప్రాయం కలుగతూవుంది. అటువంటి అభిప్రాయాన్ని ఆ పరిస్థితి మనయందు సృష్టిస్తున్నది. చైనాలో అధికారంకోసం అంత రంగికమైన పోరాటం ఒకటి నడుస్తూవుంది. 1930 ప్రాంతంలో రష్యోలో నడిచిన పోరాటం లాగానే. కాని చైనా స్థితినిమ్మ మార్గంలో పోదు. చైనా కమ్యూనిజంలో ఎప్పుడు మత సంబంధమైన తత్వాలు ప్రబలాల్తే పనిచేస్తూ పుంటాయి. అధికారంకోసం జరుగుతున్న ఈ పోరాటంలో మావో గెలుస్తాడు. చైనా ప్రపంచ

రాజ్యం అవుతుంది. అది అట్లా కావడంఅన్న దానిని ఎవ్వరూ ఆపలేరు. ప్రపంచ రాజ్యం కాదగిన నైతికమైన అధికారము, చారిత్రకమైన హక్కు చైనాకు వున్నాయి. ఇది నా నమ్మకం.

అది ప్రమాదభూయిష్టం కూడా అవును కదా?

జిలాన్ : కాదు. ప్రచారంలో మాత్రం పున్ని బద్ధత్యం; చైనా అసలు లక్షణంలో లేదు. ప్రచారంలో కనిపిస్తున్న బద్ధత్యం చైనా లక్షణంలో పున్నదంటే నేను నమ్మను. పెన్ గా ఏదో సాయుధ సంఘర్షణ తటస్థం అవుతుందన్న అభిప్రాయంకూడా నాకు లేదు. ప్రపంచం అద్యయస్థితికి అభిముఖంగా పోతున్నది. ఆ స్థితిలో చైనా కూడా ఇమిడివుంది.

అయితే చైనాలో సాగుతున్న సిద్ధాంత రూప వివాదానికి పరిష్కారం పున్నదంటారా?

జిలాన్ : ఆ తగాదా ఇంకా వట్టి కుటుంబ వివాదమాత్రంగా మాత్రమే వుంది. అయితే వచ్చే ఏభైయ్యేళ్లలో ఎన్ని మార్పులన్నా జరగవచ్చు. ఆ మార్పులలో ఈ కుటుంబపు తగాదా నమసిపోవచ్చు. చైనామార్గం చైనాది. ఆ మార్గంలో చైనా పోతుంది. తూర్పు ఐరోపా రాజ్యాలు, సోవియట్ రష్యోలోనూ, ఎన్నోమార్పులకు లోనవుతాయి. అప్పుడు ఈ తగాదాకే అర్థం వుండదు. ప్రాముఖ్యం పోతుంది.

అయితే ఐరోపా విషయంలో రష్యో విభానం కూడా మారుతుందంటారా?

జిలాన్ : చైనా, రష్యోల మధ్య తగాదాను తమ స్వప్రయోజనాలకు ఉపయోగించుకోవచ్చు నని కొంతమంది పశ్చిమజర్మన్ రాజకీయవేత్తలు అనుకుంటున్నారు. అది సరియైన ఆలోచన కాదు. అదో భ్రాంతి. ఆ తగాదాకంటేముందే

జర్మన్ సమస్య పరిష్కారం అయిపోతుంది. శాంతియుతంగా కూడా పరిష్కారం అవుతుంది. తూర్పు జర్మనీపట్ల సత్ప్రేమ జర్మనీ విధానం ఇప్పుడు సంకుచితమై, పీడివాదం పద్ధతిలో పట్టువిడుపులేనిదిగా వుంటున్నది. మరి ఈ పీడివాదాలకు తగ్గూలలోమాత్రమే పుష్టి లభిస్తావుంది. తూర్పు జర్మన్ పీడివాదాల సంగతి కూడా అంతే. అన్నిపీడివాదాల విషయం కూడా అంతే. బంధుత్వాలు పెరుగుతూవున్న కొద్దీ, లేక ఉద్రేకాలు తగ్గుతూవున్న కొద్దీ, అవి మార్పు చెందుతాయి. ఆ పరిస్థితులలో పీడివాదాలు వుండవు, పోతాయి.

మీ యుగోస్లావియాలో కూడా పీడివాదాలకు దూరంగా మనలదం అనే పద్ధతి ప్రబలంగా వుంది. ఇప్పుడు మీకు అట్లా ఒక్కసారి వెనక్కు చూచుకొని, మీయొక్క పెరుగుదల లేక వికాసం ఎట్లా వున్నదని అనుకుంటున్నారా?

జిలాన్ : నేను విప్లవోద్యమంలోంచి అవిర్రవించాను. అట్లా అని నేను నీతిసంబంధమైన బోధను ఎప్పుడూ పోగొట్టుకోలేదు. ఏదో ఒక తప్పు చేసినప్పుడుగూడా ఈ నీతిబోధ నాయందు వుంటూనేవుంది. నేను ఒక్కసారి ఈ నా గడిచిన జీవితాన్ని వెనక్కితిరిగి తేరిపార చూచుకుంటాను. అప్పుడు నా జీవితం అంతటా హేతుస్ఫూర్తి సూత్రపట్టీనట్లు గోచరం అవుతుంది. నన్ను ఎరుగని వారికి ఈ విషయం చెప్పినా అర్థం కాదు నేను ఒకప్పుడు మరి అతివాదిని. కమ్యూనిస్టు ఉద్యమంకన్నా కూడా అతివాదిని ఇప్పుడు నా అభిప్రాయాలు వేరు. మారిపోయినాయి. ఏమైనా నా జీవితంలో ఒక సూత్రం వుంది. అది అనుస్మృత్యైవైంది. నేను ఇప్పుడు వెనక్కు తిరిగి చూచుకున్నప్పటికీ, నేను ఎప్పుడు ఎట్లా వున్నానో అప్పుడు అట్లా కన్నా వేరుగా వుండటం ప్రధానం కాదనిపిస్తుంది. అది నాకు ఇష్టమూకాదు. నేను విప్లవకారుణ్ణి.

యుగోస్లావియాను విషే అది కాకతప్పదు. నా జీవితంలోగూడా అది తప్పనిసరి. నా గడిచిన జీవితంలో గనుక, ఆ అనుభవము, అనుభూతి లేని పక్షంలో, నేను ఈ రోజున ఏ విధంగా వున్నానో ఆ విధంగా వుండేవాడిని కాదు.

ఇది ఒకవిధమైన 'dialectic' కాదంటారా?

జిలాన్ : అవును. కాని హెగెల్ పద్ధతిలో కాదు. ఇందులో నాలా విషయాలు పానుపడి వున్నాయి. మానవీయమైనవి, మనస్సంబంధమైనవి, విద్యకు సంబంధించినవి, కుటుంబ సంబంధమైనవి; నేను మాంటిస్కీగ్రానును కావడం అన్నది ఇంకొకటి వుంది. నేను వెనక్కుతిరిగి అట్లా చూచుకుంటే, నాజీవితంలో ఒక్క మార్క్సిజమే కాదు కన్పించేది. యుగోస్లావ్ ప్రజాసాహిత్యం కన్పిస్తుంది; మామూలులు న్యాయంకోసం, దారిద్ర్య నిర్మూలనకోసం టర్క్కి వారితో సాగించిన పోరాటాల సంగతి వుంది. నేను మార్క్సిష్టునుగావున్న రోజులలో ఇవి అన్నీ తమ ప్రభావాన్ని నాపై చూపించాయనుకోలేదు; తీరా ఇవాళ్ల చూచుకుంటే, అది అట్లాకాదని, అవి అన్నీ నాపై తమ ప్రభావాన్ని చెల్లించుకున్నాయని విశదం అవుతున్నది.

పూర్వం మీరు కొంతమంది మిత్రులతో కలిసి పనిచేశారు. పోరాటాలు సాగించారు. వారితో కలిసి అధికార నిర్వహణంలో భాగస్వాములకూడా అయినారు. తిరిగి ఒక్కరోజున వారితో కలిసి పనిచేయగల పరిస్థితి వస్తుందని ఏమైనా అనుకుంటున్నారా?

జిలాన్ : బహుశా వారితో కొందరితో కలిసి పనిచేయవచ్చు. అదికూడా రాజకీయంగానే కాని పూర్వపున్న ఆప్యాయతలు, గౌరవాలు అవీ ఇప్పుడు రమ్మంటే రావు. రాజకీయంగా మేమంతా పరస్పర విధేయభావంతో కలిసి పనిచేయవచ్చు—ఒక విధమైన రాజీ పద్ధతిలో.

నేను ఖైదులోవున్న చివరి నాలుగు సంవత్సరాల ఎనిమిది నెలలు ఎంతో శాంతిని అనుభవించాను. నాలో నేనేకాక, బయటి ప్రపంచంతో కూడా ఆ శాంతిని అనుభవించాను. జైలు జీవితంతో నేను ఇంతగా ఎప్పుడూ సరిపెట్టుకు పోలేదు. ఇంతగా శిక్షను తుదివరకు అనుభవిద్దామని ఎప్పుడూ అనుకోలేదు. 1950 లో నేను పరమ ఉద్దతంగా వున్నాను. ప్రకోపపరితుడై వున్నాను. నన్ను ఖైదులో పెట్టండి అని అడిగినట్లే నడిచాను. 1961 లో అట్లా కాదు. అది అంతా వేరు. నేను పుస్తకం వ్రాశాను. దాన్ని ఒక సవాలగా ఉద్దేశించలేదు; సంకల్పించలేదు. అందులో అన్నీ అప్పటికి తెలిసిన విషయాలే వున్నాయి. ప్రచురింపబడిన విషయాలు కూడా అవి. అనే వ్రాశాను. నేను ఆ గ్రంథం ప్రచురణను ఉపసంహరించుకున్నాను. అప్పుడు ఇక వెనక్కు తిరగడం అన్నది లేదు. వెనక్కు తిరగలేదు. వ్యక్తిగా నాకు వున్న స్వతంత్ర్యం, ప్రతిష్ఠ - వీని సంగతి ఏమిటని వచ్చింది. అవి సంశయనివృత్తికాలై, కాపాడుకోవలసినవి అయిపోయినాయి.

నన్ను మొదట అరెస్టు చేసినప్పుడు బెల్ గ్రేడ్ లోని సెంట్రల్ జైలులో పెట్టారు. అది ఒక భయానక ప్రదేశం. నేను ఒక గదిలో నిద్రపోయేవాణ్ణి. అది నిజానికి ఇరవై అయిదుమంది పడుకోడానికి సరిపోయే అంత పెద్ద గది. అంత గదిలో, గది నడిమధ్యంగా నా మంచం ఒక్కటే వుంది. తరువాత నన్ను అచ్చట వాకిట్లో తిరగనిచ్చారు. నేను ఒక్కజేల్. ఇతర ఖైదీలు ఎవ్వ రూలేకుండా చూచి నన్ను అట్లా తిరిగిం

దుకు వదిలే వాళ్ళు. ఆ వాకిలి చిన్నది. చుట్టూ గోడలు. ఐదేసి అంతస్తుల ఎత్తు. పైకి చూస్తే ఆకాశంలో కాస్త మాత్రం కన్పించేది. నేను అక్కడ తారుముట్లాడే వాణ్ణి. గోడలకు కిటికీల వరసలు పైదాకా వున్నాయి. ఐదు వరసలు కిటికీలు. వాటిని చూడేవాణ్ణి. అవి ఏకరూపంగా, అవికారాలైనట్లు వుండేవి. శూన్యంగా, నిస్సారంగా వుండేవి. హఠాత్తుగా నాకో ఆలోచన వచ్చింది. ఇది అసమగ్ర సమాజం. నాకు వున్న సంకల్ప విశేషాలను గురించి ఎప్పుడన్నా పుస్తకం వ్రాస్తే ఆ పుస్తకాని కాపేరు పెట్టాలి- అనుకున్నాను: అసమగ్ర సమాజం - అది ఆదర్శం : అసమగ్రము, ప్రకృతి సిద్ధము, స్వతంత్రమైన అభ్యున్నతికి స్థానమైనది, సంఘర్షణలతో, క్లౌకాలతో పెరిగేది.

పూర్వం నాకు వుండే అభిప్రాయాలన్నీ తెలుపు, సలుపు పద్ధతిలో వుండేవి. The New Class లో కూడా కొంత పిడివాదం వుంది. ఆ పుస్తకాన్ని వ్రాసినప్పుడు నా కళ్ళముందు జనం ఆడారు. ప్రపంచంలో సర్వ దౌష్ట్యాలను నివారించేందుకు పతాకాలు పట్టుకొని, శిరస్తానాలు పెట్టుకొని జనం కన్పించారు. ఆ దౌష్ట్యాలు ప్రపంచంలో పెరిగాయి. వాటిని శిక్షించి, ఈ ప్రపంచాన్ని సమగ్రంచేసే వారుగా ఆ జనం కన్పించారు.

1949 లో న్యూయార్కుకు ఒక్కసారి వెళ్లాను. కొద్దికాలం పాటు వున్నాను. అప్పుడు చూచింది ఏమి వుంది! నిజంగా చూచింది ఏమీ లేదు. కాని నా కొకటి అనిపించింది. అందోళన కూడా చెందాను. అమెరికా ఇంతగా పరిశ్రమలు పెంపొందిన

దేశం కదా! ఇక్కడ లక్షలకు లక్షలుగా కార్మికులు పున్నారే! అయితే కమ్యూనిష్టులెందుకు లేరు? విజం చెప్పాలంటే నాకు న్యాయార్థం బాగా గుర్తులేదు. గుర్తు వున్నది ఇదే. ఈ బాధ. అంతమంది కార్మికులు పున్న అదేశంలో కమ్యూనిష్టులు ఎందుకు లేరు?

(టాయ్లెట్ కాగితాలలో నిండివున్న రెండు పెద్ద స్లాస్టిక్ పెట్టెలను చూపించి)- అవి నేను వ్రాసిన రెండు క్రొత్త నవలలు. వ్రాతప్రతులు. నేను ఖైదులో వున్న రోజుల్లో 'టాయ్లెట్' కాగితం మీదనే వ్రాయవలసివచ్చింది; మరేమీ దొరక లేదు. ఈ రెండూ గూడా చరిత్రాత్మక నవలలు. మాంటిస్సిగోలో క్రైస్తవులకు, ముస్లింలకు మధ్య నడిచిన తగూలు, వారిలో పెరిగిన విభేదాలు గురించి వ్రాశాను. మాంటిస్సిగో నేను పుట్టిన రాష్ట్రం.

నేను ఇప్పుడు ఒక శిక్ష అనుభవిస్తున్నాను. బాహుమైన పద్ధతులలో ప్రజలకు నా భావాలను చెప్పకునే వీలులేదు. నామీద ఆ విషేధం విధించారు. ఈ నవలలను విదేశాలలో ప్రకటన చేయించు కోడానికి యుగ్లోస్లావ్ అధికారులు అభ్యంతరం చెప్పరనుకుంటాను. అటువంటి అనుమతికోసం దరఖాస్తు చేసుకున్నాను. సమాధానంకోసం నిరీక్షిస్తున్నాను. నాకు విదేశాలకు వెళ్ళిరావాలనివుంది. ప్యాస్పోర్టుకు కూడా దరఖాస్తు చేశాను. ఇస్తారనే అనుకుంటున్నాను. దేశం విడిచి అట్లా విదేశాలకు వెళ్ళిరాగల నా హక్కును మన్నిస్తారనే అనుకుంటున్నాను. ఇది నా దేశం.

నా ఇల్లు. నేను విదేశాలలో వుండను. చూచి వచ్చేస్తాను.

నేను వ్రాసిన యీ రెండు నవలల్లో పెద్దది—'Bridges and Worlds' అన్నది. ఇంకా చిత్తులో వుంది. 1923 లో మాంటిస్సిగోలో జనహత్య జరిగింది. ముస్లింలను హతమార్చినారు. అది నా చిన్నప్పుడు. నాకు ఇంకా జ్ఞాపకం వుంది. అది ఈ నవలలో ఇతివృత్తం. మా తండ్రి గారు ఆ జనహత్యలో పాల్గొన్నారు. నేను ఆయన్ను ఎప్పుడూ అడిగేవాణ్ణి. 'ఆ పని ఎందుకు చేశారు? ఎట్లా చేయగల్గారు?' ఆయన ఏమీ చెప్పలేకపోయేవాడు. ఒక్క మాట మాత్రం అనేవాడు: 'మేము ఒళ్లు తెలిసి చేశామంటావా? ఏమి చేశామో మాకే తెలియదు. అదో పూనకం.' గ్రంథం శీర్షికలో "Worlds" అన్నమాట వేరువేరు మతాలకు, వర్గాలకు ప్రతీక. వీరంతా తెగ చేత, భాషచేత, మతంచేత, ఐహ సంబంధ మైన విశ్వాసాలచేత కట్టుబడినారు. "Bridges" అన్న పదం శేషమానవతకు సంబంధించింది—నాగరికతకు ఆధారాలైన విషయాలకు గుర్తు.

'యుగ్లోస్లావియా'లో వేరువేరు జాతుల వారు పున్నారు. వారందరు ఒక్కటిగా ఎట్లా పున్నారు అంటే, దురాక్రమణను గురించిన భయంచేతను, సామ్రాజ్యవాదాన్ని గురించిన భీతిచేతను—అవి సమాధానం. మొదట టర్కీ సామ్రాజ్యము, హాప్స్బర్గ్ సామ్రాజ్యములవలన. తర్వాత నాజీ జర్మనీ, సోవియట్ ఇటలీలవలన; అటువీమ్ముట స్టాలిన్ గారి రష్యా వలన. ఇప్పుడు అటువంటి భయ

భీతు లేమిలేవు. ఈ దేశంమీద ఎవ్వరూ తమ దృష్టిని వరపడంలేదు. అందువల్లనే స్లావేనిలు, క్రోటులు, మాసిడోనియన్లు మొదలైన యుగోస్లావియనులంతా, తమ్ము తాము చూచుకుంటున్నారు; తమ సంస్కృతిని పట్టుకుంటున్నారు. ఒకవిధమైన స్వాతంత్ర్యేచ్ఛ వారిలో ప్రబలం అవుతున్నది. అది సహజం కూడాను. టోగో వంటిది తనంతట తానుగా ఒక రాజ్యం కాగల్గినప్పుడు, మాకు కూడా ఒక రాజ్యం ఎందుకు వుండకూడదు? ఇదీ వారికి పట్టిన ప్రశ్న. ఒకవిధమైన వైవిధ్య విహీనమైన ఇట్లా కలుగుతున్నది. ఇది ప్రకృతిసిద్ధమైంది. ఈ వైవిధ్యాన్ని వైయక్తికవ్యక్తిత్వంతో సమన్వయంచేసి ఐరోపా ఏకీకరణంతో అనుసంధించాలి. ఈ ఏకీకరణం విధిస్తే; సహజమున్నూ. ఈ సర్వాన్ని ఎట్లా సాధించడం అన్నదే ఇప్పుడు సమస్య.

ప్రపంచం అద్యయస్థితికి అభిముఖంగా పోతున్నది. ఆ లక్షణం యొక్క ప్రథమ దశ యొక్క అవిరూపాన్ని ఇప్పుడు మనం చూస్తున్నాము. ఏదో ఒక సిద్ధాంతాన్ని పెట్టుకొని సర్వానికి అర్థం చెప్పడం ఎట్లా? అది సాధ్యవిషయంకాదని ఇప్పుడు ఎక్కువమంది గ్రహిస్తున్నారు. వేరు వేరు సిద్ధాంతాలు, వేరువేరు పద్ధతులు, వ్యవస్థలు వున్నాయంటే, అవి అన్నీ పన్ని కర్ణం చెందుతున్నాయి. ఒకదాని కొకడు దగ్గరకు వస్తున్నాయి. సోషలిజం ఔదార్యాన్ని నేర్చుకుంటున్నది. పెట్టుబడిదారీ పద్ధతి సమసమాజధర్మాయుతి పొందు

తున్నది. మన యీ కాలంలో జరుగుతూ వున్న మహత్తర సంఘటనలలో ఇది ఒకటి. చెనా వున్నదే అనుకోండి. అది కూడా మారుతుంది. ఇప్పుడు ఆ చెనా యులు మార్కునకైన మార్గంకోసం అన్నే షణ చేస్తున్నారు. రష్యాకు, చెనాకు అభిప్రాయభేదాలు రావడం లోకానికి మంచి దైంది. ఇందుమూలంగా సిద్ధాంత చర్చ సాగుతోంది. ఇందువల్ల యుద్ధప్రపంచం తగ్గుతోంది.

స్వరూపం అవరం. సారం శ్రేష్ఠం. రాజ్యం యొక్క స్వరూపవిశేషాలకన్నా నాకు స్వతంత్ర్యము, స్వేచ్ఛ ముఖ్యం.

పెట్టుబడిదారీ విధానం తిరిగి రావాలని నేను చెప్పడంలేదు. కాని వైయక్తిక శక్తికి ఎక్కువ ఎడం వుండాలి. వ్యక్తులకు, గ్రూపులకు, కోఆపరేటివ్లకు, కంపెనీలకు పనిచేయడానికి తగిన ఉత్సాహం అబ్బేట్లు చెయ్యాలి. రాజ్య వ్యవస్థకన్నా స్వతంత్రంగా, కమ్యూనిష్టుపార్టీకి అతి రిక్తంగా అవి పనిచేయగల్గాలి. ప్రభుత్వం హోటళ్లు, రెస్టారెంటులు నడుపుతున్నది. ఎందుకు నడపాలిట?

నేను కొంచెం పిడివాదం మనిషిని అయితే కావచ్చు. పిడివాదాలను పిడి పద్ధతిలో వ్యతిరేకిస్తాను నేను.

నాకు అధికారం అన్నది ఒక సమస్య కాదు. ముఖ్యమూ కాదు. నాకు—నా అభిప్రాయాలను చెప్పడం ముఖ్యం; పుస్తకాలు వ్రాయడం ముఖ్యం; ప్రతిక్ష ముఖ్యం.

తలబగ్గడంకాదు. చెప్పదలచుకున్నదానిని చెప్పడం విషయంలో నేను ఎప్పుడూ భయపడలేదు. ఖైదుకు పోవడంఅన్నా భయంలేదు. నేను గెలుస్తాను అన్న నమ్మకం నాకు కుదరలేదు. ఒక్కటిమాత్రం కుదిరింది. నేను చెప్పదలచుకున్నది ఏమో, దానిని నిర్భీకంగా చెబుతాను. చెబుతూనే వుంటాను.

నేను తిరిగి అధికారంలోనికి రావడం అంటూనే సంభవం అయితే—ఆ అధికారంలో ఏంతకాలం వుంటాను...అట్టే

కాలం వుండకపోవచ్చు—ఏమి చేయవలసి వున్నదో అది చేస్తాను. ఆ తర్వాత పోతాను. శూర్యం అధికారంలో వున్నానుగాని, అప్పుడు ఆ అధికారం నాకు సుఖం అనిపించలేదు. ముందు సుఖంగా వుంటుందని అనుకోను.

ఈ మార్పులను అన్నింటిని నేను అవగతం చేసుకోవాలి. ఒక్కటి మాత్రం స్పష్టంగా తెలుస్తూవుంది. నేను చచ్చినా ఏక్కటి జీవనం నడవను. అనామకుణ్ణిగా వుండను. అంతకన్నా జైలు జీవితం అభిలషిస్తాను.

—ఇటీవలి కౌన్సి గోప్యంనుండి—

(ఎన్ కౌంటర్ పోజన్యంతో)

శీతారామయ్య పథకం

శ్రీ కొనకళ్ల వెంకటరత్నం

యాభై అయిదు శీతువుల శీమంచుపేరుకున్న దాయెను, శీతారామయ్య తల వండిపోయింది. వక్కతెముకలు మేదరలుట్టు పేర్లల్లే పాడుచుకొన్న వాయి. మొహమ్మీద ముడతలు నాగేటిచాల్లల్లే రోతుగా స్ఫుటంగా అవుపిస్తున్నాయి. దవడలు పీల్చి పోయిన దొరువులల్లే నొక్కుకుపోయినై. నెత్తిన చిక్కగావున్న జాతు మొదట తెల్లబడి, తరువాత పల్లనై, కొనకి బట్టతల పడిపోయి ఏవో వాలుగు పోచలు మిగిలినై.

శీతారామయ్య 'రిటైరు'కాగానే అసీసులో ఒక చిన్న టిపాక్సీ ఇచ్చారు లాంచప్రాయంగా. మంచివాడన్నారు. విజయితీవరుడన్నారు. పెద్ద మనిషివన్నారు. అసనికిరాని మూకావాణి యోగ్యతా పత్రాలకి ఉబ్బితల్చిచ్చియిపోక, గడవిన ముప్పై మూడేళ్ల 'సర్వీసు'లోనూ తను తిన్న తిట్లూ, చివాట్లూ, నెత్తినవడ్డ అవ్యాయాలూ, అభిందాలూ ఆ టిపాక్సీలో ప్రక్షాళనచేసుకుని, నిర్దిష్టంగా ఇంటికి తిరిగివచ్చాడు. రోజూ భోంచేసి, ఒక పెద్దకుసుకుతీసి, కాఫీ సేవించి, నలభైనందిరు నేతవంచే కుచ్చిళ్లు ముడిచినే ముడిచి, లంక పుగాకుచుట్టు లాపీగా చుట్టించే చుట్టి, బట్టతలమోద రాలగా మిగిలిన నాలుగువరకలూ దువ్వించే దువ్వి, ఏమీతోచక, టైముగడవక, ఆంధ్రపత్రికలో వారసలాలు చూస్తున్న రెండో అమ్మాయి వాణిని పిలిచి, "చదువుచదువు: ప్యాస్ మార్కు లేమయినా వచ్చేనా ఈయేడు? అన్న మానూ పత్రికలూ సువ్వానూ." అని వొక్కగడుము గదిమి, "ఏమేన్—బజార్లో ఏమయినా కావాలా?"

అని ఒక్కసారి కేకపెట్టి, ఎంతకీ సమాధానం రాక, "ఈవిడ అంతఃపురంలోనిచ్చి ఊడివడదు" అని గట్టిగానసిగి, అకుచెప్పు లేమకుని, ఏ శంకరమతాసికో, ఏ గీతాభవనాసికో, ఒకపారికథనీ, ఒక ఉపన్యాసమనీ, ఒకపురాణ శవణమనీ ఏదో కాలక్షేపంచేసి చక్కా వస్తున్నాడు.

శీతారామయ్యకి ఇద్దరు కొడుకులూ ముగ్గురు కొమార్తెలూ. పెద్దవాడు నళినీమోహన్. నళినీ అని పిలుస్తారు వాడిని. రెండోవాడు రామచంద్రం. రామూ అని పిలుస్తారు. పెద్దమ్మాయి హైమావతి: హేమూ అని పిలుస్తారు ముద్దుగా. రెండో అమ్మాయికి అనలు పేరూ ముద్దుపేరూ కలిశొచ్చేలా వాణి అని పేరు పెట్టారు. మూడో అమ్మాయి రాధారాణి. రాధీ అని పిలుస్తా రామెని ఖటెల్లపాదీ.

శీతారామయ్య తన వృద్ధాప్యంలో కృష్ణా రామా అనుకొంటో చీకాచింతాలేకుండా కాలక్షేపం చెయ్యడానికి అనువైన ఏర్పాట్లన్నీ చేసుకొంటో వస్తోనే వున్నాడు. నళినీకి బి. ఇ. పూర్తికావచ్చింది. ఏ.యూ.సిలో 'కాస్' వస్తుందేమో బి.యి లో సులభంగా 'పీఁటు' సంపాదించవచ్చునూ అనుకున్నాడు మొదట్లో. నళినీ మాటదిక్కించలేదు. తెలివితేటలై నవ్వడే. కాని, స్నేహితాలెక్కువ. పుస్తకం ముందువేసుకోవడం తరవాయి, ఎవడో ఒక్కవేటుద్దుడు, 'ఒరేయ్ మోహన్' అని గేలుదగ్గర, పైకిట దిగకుండానే, ఒక కాలు 'పెడల్'మీదనించితీసి నేలమీద అనిచి, అతిజరుగురు

ని ఏదోవున్నట్టు తయారయ్యేవాడు. దానిలో, పాదా వుడిగా, ఏదో మునిగిపోయినట్టు, తెరిచిన పుస్తకం తెరిచినట్టు వుండేసి, 'వాచ్చెవాచ్చె' అంటూ గబగబా 'బుష్షర్లు' వేసుకుని, 'పాపాయిగా ప్లీపుర్లు' తొడుక్కని, సైకిలికి 'జైవరమేశ్వరా' అంటో అదేకాకగా పాడేవాడు. ఆ పోక పోక ఎక్కడెక్కడ బలాదురు తిరిగేవాడో మరి, రాతి పదింటికి ఇల్లు జ్ఞానంవచ్చేది. కట్టు నలుపుకొంటో పెద్దచెల్లెలు పామూ తలుపుతేలేది. 'ఒరేయ్ నాయనా, ఇంటి పట్టున ఉండరా, శ్రద్ధగా చదివి 'క్లాసు'తెచ్చుకోరా, 'బి.యి'లో 'సీటు' వస్తుందీ, అని వెనివిల్లుగట్టుకొని శతపోలేవాడు శీతరామయ్య. మొహానికి 'అయిపెక్స్' తనుకొంటో, నెత్తీంత 'బిల్ క్లీవ్' పులుము కొంటో, దీరురా అద్దాని కెదురుగుండా 'పాంట్రీ క్లీజు' నరిమేసుకొంటో, 'ఆ-తమ్ముడు తెగచదువు తున్నాడుగా!' అని ఎద్దేవానికి దిగేవాడు నళిని.

రెండోవాడు రామం తెగచదివేమట నిజమే. కాని, చదువు తంకక్కడు వాడికి. పుస్తకాలుమాత్రం ఎప్పుడూ ముందేవుండేవి. ఒక ఆటకనీ, ఒక సినిమాకనీ, ఒక మీటింగుకనీ ఎగబడేవాడుకాదు. ఇంతకీ, చదివితే వాలుగు మార్కులు తెచ్చుకోగల నళిని చదువడు; ఎంత చదివినా మార్కులుతెచ్చుకోలేని బుద్ధావతారం రామూ విరామంలేకుండా రుబ్బుతోకూచుంటాడు. ఏతావతా, నళినికి 'పి. యు. సి'లో 'క్లాస్' రాలేదు. శీతరామయ్యకి పోణిగిరోడ్డు కెగునని పంటకావనక్కని పెద్దలు సంపాదించిపెట్టిన కొండ, సుక్ష్మత్రుప్తవ మగాణి అయిదెకరాలంది. రెండెకరాలు కరణం సుత్పారాయుడికి తెగనమ్మి మూడువేలు 'డానేష్' సిచ్చి మణిపాలోలో 'బి.యి'లో 'సీటు' సంపాదించాడు నళినికి. తతిమ్మా మూడెకరాలూ సత్తిరెడ్డికి బేరం పెట్టాడు శీతరామయ్య. సత్తిరెడ్డిది కడుపునిండిన బేరం. శీతరామయ్యకి పైకం అత్యవసరమని ఎట్లా కనిపెట్టాడో కనిపెట్టాడు. పైకం నగదుగా ఇవ్వ గలవాళ్ళు అమరలేదు. బేరం వాలుగురోజులు నలగ నిస్తే నలుగురిమధ్యా ధరవలికేదే. కాని వ్యవధిలేదు. జాప్యంచేసేందుకా వీలులేదు. అయినకాడికి సత్తిరెడ్డికే అమ్మాలిశోప్పింది. శీతరామయ్య తంకొగ్గాడు. అరువేలు 'డానేష్'నిచ్చి 'మెడికల్

కాలేజీ'లో చేర్పించాడు రామచంద్రాన్ని. భూమి పుటా కొంపా గోడ్డిలేదని పోరాలునింపి దళాస్తు దాఖలు చేస్తే గెవర్లమెంటు 'లో'నిచ్చింది రామం 'యం. బి' చదువుకని. ఉద్యోగం వచ్చిరిరివాత నెలజీతంలోనించి దఫాలవారీగా ఆ లాను తీర్చుకుందుకు నడుపాయ మొకటి అమిరివచ్చింది. శీతరామయ్య అదృష్టవంతుడు. నెలానెలా రామూకి వంపవలసిన డబ్బులో కొంత కలిశోచ్చింది. అదే మహద్భాగ్యమనుకుని తలతడిమి చూచుకున్నాడు శీతరామయ్య.

ఒక కొడుకు ఇంజనీరూ ఒక కొడుకు డాక్టరూ కావాలని శీతరామయ్య ఆశయం.

ఆ కోరిక నెరవేరింది.

* * *

శీతరామయ్య మున్నయిమూడేళ్ల క్రితం స్కూల్ ప్లెనల్ ప్యానలు డి. యు. వో. ఆఫీసులో నెల 1 కి 30 రూపాయల జీతమ్మీద 'లోయర్ డివిజన్' గుమాస్తాగాజేరి, అప్పట్లో, అర్ధరూపాయ, రూపాయా రెళ్ళనా, దామిలా పెరిగి మూడూ అయితూ రూపాయల రెళ్ళనా, పాలునరి 'ఇంక్రి మెంటు'లోనవో, దఫాలవారీగా తాజేటినడకమీద సాగిన జీతాల 'స్కేల్స్'మీద, కరువు బరువుతో పొంతనలేని కరువుభత్యం కలుపుకోగా, మున్నయి మూడేళ్ల సక్రీవయింతిరువాత రెండువందలపైచిల్లల అంక అందుకున్నాడు. ఇక యాభై అయిదేళ్లు నిండినై. తప్పుకోమన్నారు. 'పెన్షన్' డెబ్బయిమూడు వస్తోంది.

పొలం క్రియదస్తావేజి వ్రాసి తలవంచుకుని మోసంగా ఇంటికి తిరిగివస్తుంటే సాక్షి సంతకాలకని కూడా వచ్చిన రైతు సుబ్బయ్య. 'ఏందట్లా దిగులుగా ఉండావు వెంతులూ? - ఈ గుప్పెడు నేలా ఆరేవా తీర్చేనా, బాజ్జెట్టిల్లాంటి కొడుకులిద్దరు అటా యిటూ ఉండగా నీకొచ్చిన లోటుండయ్యా?' అని భరోసా ఇచ్చాడు. ఇంటికొచ్చి వోలలో బెంచీమీద కూలబడి కండవాతో కళ్ళోతు కుంటుంటే భార్య పార్వతమ్మ తలుపుదగ్గర ఓరగానిచ్చుని. 'రిజిస్ట్రే రయిందా?' అని వరామస్పించింది. తం వూపాడు శీతరామయ్య. పార్వతమ్మ తడిచేతులు పెటకొంగుని

తుడుచుకుంటూ, 'ఏమిచేస్తాం. మనదపెట్టుకోకండి. ఇన్నాల్లా ఆ గడ్డమీదనే బ్రతికామా గంపెడు కామాటంతో? ఏదో వేస్తేళ్ళకి వస్తేళ్లుగా ఇప్పగించాలు తెచ్చుకున్నాం ఏటేటా. ఈనాటిలో ఆ భూదేవికి మనకి రుణంతీరిపోయింది. పిల్లలు చేతికంది వస్తే మన కష్టాలు గట్టెక్కకపోతయ్యా?' అని వోచార్చింది.

హేమూ, వాణీ, రాణీ, అప్పడే బడినించి వస్తే పుస్తకాలు అరమరలో నర్తేసుకుని, దిగులుపడి పోయివున్న ఇద్దరివంకా చితుకూచితుకూ చూస్తూ నిం బడిపోయారు.

శీతారామయ్య లేచుకున్నాడు.

వేమకున్న అంచనాకి అనుగుణంగానే, శీతారామయ్యకి యాభయ్యయిదేళ్ళా నిండి రిత్తెరయ్యే టప్పటకి ఇద్దరు కొడుకులూ 'కోర్పులు' పూర్తి చేసుకుని ఒకడు భిరాయ్లో 'అసిస్టెంట్ ఇంజనీరు' గానూ, ఒకడు హైదరాబాదులో ఉస్మానియా మెడికల్ కాలేజీ పోస్టులో 'నబసిస్టెంట్ సర్జన్ గానూ' ఉద్యోగాలు సంపాదించుకున్నారు. ఎవరెవరిని ఎట్లా పట్టాలో అట్లా పట్టాడు శీతారామయ్య. ఉద్యోగ సంతరం మూడువేలు 'గ్రాబ్యుయిటీ' ఎప్తే దానిలో హేమూపెళ్లి చేశాడు. బెజవాడలో రాచర్లవారి సంబంధం. పారసంప్రదాయాలుగల కుటుంబం. కుర్రవాడు గుంటూరు కాలేజీలో 'ఇంగ్లీషు లెక్చరర్'. పెళ్లిచూపులయిం తరువాత, ఈ పిల్లని తప్ప ఇంకెవరినీ ససేమి వేసుకోనని భీష్మించుకుని కూచున్నాడు వరుడు. ఆ రహస్యం తరిదండ్రులలో గుంభనగా అని చక్కా ఊరుకోక అంపుకికంగా బైటపెట్టి పండువల్ల, పిల్లమీదబెట్టి పీటమీదబెట్టి కట్నం అంతకు కొంత గుంజే అవకాశం బోల్తాగా పన్నగిల్లి పోయింది విద్యుంవారికి. అంతా కట్నం ప్రసక్తి లేకుండానే నమంథం అమిరినా, అనవామి ఉన్నవీ లేనివీ, జ్ఞాపకంలేనివాటిని అడిగి తెలుసుకొని, కాలవోషం వేట్టనవాటిని తిరిగిదోకి, ఆ ప్రాంతంలో ఉన్న రివాజలూ, భీతర ప్రాంతాలలోఉన్న అవారలూ అన్నీ కలగలిపి, పురోహతుణ్ణి ఇంధువార్లన్నీ గుచ్చి గుచ్చి ఆరాచిగి, సూచనలందుకుని, అడగడక్కీ లాంచ నాలు కొన్ని రుద్ది, కొన్ని గుంజి, కొన్ని దొర్లనంగా రాబట్టు కుని, విద్యుంవారు చేసిన దాష్టీకానికోబడి

పెళ్లి అయిందనిపించేసరికి తల్లిప్రాణం తోకకవచ్చింది శీతారామయ్యకి. చేతిలోపున్న మూడువేల కరుకులూ భారీఅయి బట్టల కొట్టులోనూ, పనాకికొట్టులోనూ, పుల్లం అడితీలోనూ, అక్కడక్కడ కొన్ని చిల్లర అప్పులు మిగిలె. 'హేమూ పెరుపుతీగిలాంటిపిల్ల— చిదిపి దీవంపెట్టవచ్చును. ఇంటికే ఒకవెలుగు... అని పెళ్లివారయితే మురిగారు కాని, అత్తా అడ బడుచులుమాత్రం, కట్నాలశేకుండా, కాసుకలలో మాత్రం కాదుచవకగా టింగురింగా అంటో ఇంటో అడుగుపెట్టిన కోడలినిమాత్రం పిచ్చాన ఉమించ లేదు. మూతి నిరుపుంతో, ముక్కునిరుపుంతో, నిమ్మాకాంతో కాననార్దాంతో, ఎద్దేవాలతో హేళనంతో ఎట్లాగో అమూడుమళ్ళా పడినయ్యనిపించి హేమూని కావరానికి పంపించేశాడు శీతారామయ్య. కార్యవట్లు శంవంచుకుంటే కలకాలమూ తల ఎత్తుకుని తిరిగవచ్చు ననిపించాడు మొత్తమ్మీద.

ఆ పెళ్లి హడావుడిలో అద్దె కున్నదాగం చౌరక నెలకి యాభై ఇచ్చి, ఒక చిన్ని దాబాయల్లు ఆలోక నగరంలో ప్రశ్నేకంగా తీసుకొవాలిచ్చింది. అక్కడక్కడ పేరుకుపోయిన అప్పులు దఫావారిగా తీర్చేశాడు. ఆయన పెన్షన్ సలేసిరి ముష్టి డెబ్బయిమూడు రూపాయిలు. అంతా కోడుకులు పంపుతున్న పైకంలో కొంతకు కొంత కుటుంబపోషణ క్రిందనే పరిపెట్టవలసి వచ్చింది.

వాణి 'యన్. యన్. యల్. సి' ప్యాయు 'సి. యు. సి'లో కొచ్చింది. రాధారాణి 'యన్. యన్. యల్. సి'లోకి వచ్చింది. వాణి భానునదా యయనా ఒక 'డిగ్రీ' పాచ్చించి కొంచెం ఎరుపు అని చెబుతో పుంటాడు శీతారామయ్య. కోటేరేపెన్లు ముక్కూ, 'టేబిల్ టెన్నిస్' బంతిలాంటి గుండ్రని చిన్ని గడ్డమూ, ఎంచక్కా పుంటుంది అని తరిదండ్రులయితే మురిశారుగాని, పెళ్లిళ్లమార్కెట్టులో ఎడు దలకి సిద్దంగావున్న, వరుళ్ల తరిదండ్రులుమాత్రం, అకర్షించవలసిన కట్నంపొయి ఎక్కడ దిగజారు తుందోనని ఆ కన్య అందవంవాయి అంతంతగానే వొప్పుకుని చక్కా పూరుకుంటున్నారు. రాధారాణి విచ్చిన ముద్దిబంతి పువ్వులా పుంటుంది. 'క్లాసు'లో మణిపూస అనిపించుకుంటున్నది. రవంత పెంకెసుకుం

మాంచి జరిగిన నొళ్లు. గడ్డానికి పుట్ట వచ్చి నొక్కు. నివ్వలే బుగ్గంమీద పొట్టలుపడతాయి. అప్పుడు అమె రావణ్యమంత అరిచి నడిగుండంలో కురించుకుపోయిందా అనిపిస్తుంది. రెండు జడలు వేస్తుంది. అచోకగా ఒక జడ ముందుకీ ఒక జడ వెనక్కి కేటాయిస్తుంది. 'పెద్దదానవయ్యావు-- ఇక రెండుజడలు మానవే మా తల్లి' అని నసిగింది పిర్యకమ్మ. 'ఊ-చెప్పిచ్చావులే,' అని ఒక్క ఉరు ములిపి, ముందున్న జడకూడా వెనక్కివేసి పిరిల్లి కొట్టి తం పోలేకి, 'పాపాలు బాబు' గమ్మవేసి మీద ఒకటకొడించుకుంటూ వెళ్లిపోయింది రాధ.

* * *

రీతిలోడు కొత్త యిల్లుంది ఒకటి వచ్చి పడింది శిశిరామయ్యకి. కొడుకు తిద్దరూ పెద్ద తడువులు తదివి హుందాగల ఉద్యోగాలలో ఉవ్వాయా అనగా నే, మాసిల్లనిస్తామంటే మాసిల్లనిస్తామని మోతుబరి నిమంలాళి క'కొల్లలుగా మున్నాయి. పెంపంలో నరసి రామూ ఇంటికివచ్చివచ్చాడు కొండరూ, అంతరికూ అగతక అటు కొడుకుకీ, ఇటు పెద్దదలాడుకీ, హుటాహుటేని నయింపై కొండరూ, కుర్రవాళ్ళని చూచుకుని వచ్చి సిల్ల కాదుల్ని చూచుకోమని మరీమరీ వెళ్లి చక్కా బోతున్నారు. వాళ్ళకి కాఫీవా, టిఫిన్లు అందించా, హుందాగరిగా గొడుమర్చడం జరిపా శిశిరామయ్య పొందినై. రావారీవా ఉపరాజుడారేడు. ఇంట్లో చూడబోలే ఒక కుర్రలేడు. ఒక పేదరిలేడు. నాణా కయిన సామానేలేడు. ఇప్పుట్లా ఏదో సంసార పక్షంగా చూడం దొర్లింనేమోనవచ్చాడు. ఇం పామర్ల అనిపించింది. స్వేయిలేదోస్టిలు పెట్టు కొన్నాడు. 'సోపా కుం బెడ్' కంటిపిసుకున్నాడు. రెండు 'స్లిప్స్' కేవే గార్డెన్ చెయ్యట్లా, మందాచి దోమతెరిలూ, ఒక 'ప్రిపాడ్', ఒక అందమైన 'టే సెట్టు' - వాగిరిక మైన కొత్త వాతావరణం కలిపించాడు. హోటల్ 'ఉషాపీరింగ్' వేయించాడు. పిలుపుటికీ దబ్బయింది.

కుర్రవాళ్ళేమో అక్కడ అక్కడ ఉద్యోగాలు తెలయిస్తున్నాయి. వాళ్ళా ఏళ్ళా శిశిరామయ్య మీద వచ్చి నడుతున్నారు. 'దావా మేమాతం ?' అని మోగింది చూచుకుంటున్నాడు. 'కుంపింటి కోరివి

తెచ్చుకోమన్నారు. డబ్బు కాశ్యతమటయ్యా, కుటుంబ సాంప్రదాయమూ మంచి తెల్లరా చూచుకోవాలి గాని,' అని దర్శనవ్వాలు ఏకరువు పెడుతున్నారు. 'హేమా పెళ్లి 'పెటే'య్యో ముందు ఇల్లాంటి తుక వేదాంతాలే పర్లించాడు తిమా. ఇక వాణికి సంబంధాలు వెతుక్కునే సందర్భంలో ఎట్లాగూ అక్కర కొస్తాయి గదా అని ఆ శ్రింగేటిరులు మర్లి ఒకసారి నెమరుకీ తెచ్చుకుని మననం చేసుకున్నాడు శిశిరామయ్య. అప్పుడు తన అర్థి జ్ఞాపకమేమో గుట్టా పిదో గుంథమో క్లిటపెట్టి పిళ్ళి పమలుతుంటే, 'చాలా చాలే వయ్యా- ఇద్దరు కొడుకులు 'గెటెట్' అఫీసర్ల'యి బరబదిరిస్తుంటే పెదరువులూ సువ్వాసు' అని గదమాయింది తన నోరు మూయించారు. ఇక సితే, వచ్చివచ్చాళ్ళు ఇకో ఎత్తు ఎత్తారు. 'హేమాకి విమాతం కట్టుపిచ్చావేమిటి?' అని విగ్గడిమ్మవ్వాడు మధ్యపర్తుం ద్వారా. 'హేమా పెళ్లి కిచ్చిన బిల్లుం పూర్ణానుస్వరం కాబట్టి, ఆ సున్నాకి పైనే పిదో ఒకటి ముట్టబెట్టి. ఘోషగా పై నలు చేసుకుంటా మన కొండరు ముగ్గులోడించానీ మాకారు శిశిరామయ్యని. ఈ యుక్తుల్ని గ్రహ్యమవుతోనే వున్నాయి. ఎవరెప్పిపిదాం తొందరపెట్టినా, 'కుర్ర వాళ్ళు నంకాంతి శంసరికి వస్తారు. అప్పుడు సిల్లకాయలని చూచుకుని, వాళ్ళు అవునంటే తరిమ్మా వ్యవహారకాండ చూచుకోవచ్చును,' అని నచ్చబెట్టి పంపేస్తున్నాడు. అయితే, వచ్చివచ్చాళ్ళు ఇంట్లో పరిచిన తివాచిలూ, తివాచిలమీద 'పిరిడ్' వేసి 'ప్రిపాడ్', 'ప్రిపాడ్'మీద 'టే సెట్టు', టే సిడంలో మెరుగులుచిమ్మ 'పీరింగ్ సామా', మొదట్లో కట్టు తిగేల్లివిడిచినా, అది అద్దె కొంచెం, మెకాం ఉండుకుప్ప పీర్త చలాతులు పూజ్యమనీ, వాకలు మీద తేలిపోవడం, కొంత చప్పులవేసినా, కుర్రవాళ్ళ సుఖరదూచుమూ, పదివిన గొప్ప చదువులూ, చేస్తున్న పెద్ద ఉద్యోగాలూ, తేవం అస్తులు కాకపోయినా, తెచ్చుకోతూ తత్తులమైన విశ్వరూపగానే తిల్లి చేసుకుని చక్కాబోతున్నారు.

అనుకున్నట్టుగానే కొడుకుతిద్దరూ నంకాంతి శంసరికి ఇంటికి రానే వచ్చారు.

రెండు పెళ్లిళ్ళూ విశ్రుమైపోయివై.

రామచంద్రానికి విజయరామచంద్రాని అమ్మాయి పెట్టింది. ఆయనకి విశాఖపట్నంలో ఒక 'ఆయల్ మిల్' ఒక 'రైన్ మిల్' ఉన్నాయి. అమ్మాయి 'వి. యె' 'స్టాఫ్'యింది. చక్కని చుక్క. సఖిని మోహన్ కి చక్రధరంగారి అమ్మాయిని పైసలు చేసు కున్నారు. ఆయన పైదరాబాదులో 'స్ట్రెకటరీయట్'లో సీనియర్ సూపరింటెండెంటుగా ఉంటున్నారు. విజయ రామచంద్రా, చక్రధరంగరా షెడ్యూలు. ఇద్దరూ కూడబలుక్కుని చెరో పదిహేనువేలూ ముట్టజెప్ప దానికి సిద్ధంగానే వున్నారు. కాని చట్టరీత్యా కట్టాలు నిషేధం కాబట్టి, 'రూల్స్'కి వ్యతిరేకంగా నడ వడం ఇద్దరికీ సుతరామూ ఇష్టంలేక, పైకం యానత్తూ విజయరామచంద్రా రైన్ మిల్లో రూపాయిపట్టిమీద జమకట్టి భారా వున్నకంమీద పద్దులు యధావాసంగా చూపించారు శీతారామయ్యకి. పదిహేనువేలు కట్టం, పదిహేనువేలని ఊరువాడూ మోగిపోయింది.

శీతారామయ్య తం గోక్కున్నాడు. అసలు ఆయన అనుకున్న దొకటి, జరుగుతున్న తంతు వేయాను. కట్టాల సొమ్ము కొంతయినా చేతిలో పడితే పెళ్లి ఖర్చు తెల్లపోతయ్యని ఊహించాడు. కాని పడనియ్యలేదు వాళ్లు. తను కూడబెట్టుకున్న 'డి. సి. ఫండు' తాలూకు పద్మాంగునందలూ, కుర్రవాళ్లు పంపిన మనియార్డర్లలోనూ, దేవుడు మేలుచేస్తే పాలం అమ్మగనూ మిగిలిన మూడువేలూ వెరి నాలుగువేల పైచిలుకు అట్టే పెట్టివుంచాడు. వాణి పెళ్లికి అవసరం కావచ్చని. అక్కడికి ఆ పెళ్లి వెళ్ల మారిస్తే, ఇహను లాభమృతి సమంధాలు విచారించుకో వచ్చును; అని అంచనాలు వేసుకుని కూచున్నాడు. ఆ నాలుగురాళ్లా చేజారిపోయేలా వున్నాయి కుర్ర వాళ్ల పెళ్లిఖర్చుం కింద.

పార్వతమ్మ పూర్వోత్తరపు మనిషి. చదవనూ, వ్రాయనూ రాని ముత్తయిదువు. ఏదో లంకా యాగమూ, గోవిందవామాటా పాడుకొంటోవుంటుంది. ఏ వ్రతాని కెంతమంది బ్రాహ్మర్షి పెట్టుకోవాల్సి, ఏ నోముల కెన్ని వాయనా లివ్వాలి, పురుళ్లకి పుణ్యానికి జరగాలిసినతంతేమిటో తుణ్ణంగా తెలుసును.

తరతరాలుగా వస్తున్న సంవదాయ విజ్ఞానం ఆమె సొత్తు. తిది వార నక్షత్రాంకని ఇరుగుసారుగు ను న్నంతారు. కాలనొచ్చినా, కడుపువొచ్చినా ఇంత వివోది పెడుతుంది. ఆచారమూ మక్కి పూజా పున స్కారమూ—ఇది ఆమె లోకం. పాతకాలపు మంగళ పోతులూ, వరసపాటలూ వేర్పబోయింది ఆడపిల్లకి. వాళ్లు వెక్కిరించారు.

ఇంటి వ్యవహారాలలో ఎన్నడోకాని జోక్యం కలగజేసుకోదు పార్వతమ్మ. ఈ హంగామా ఆమెకి నచ్చలేదు. 'పెళ్లి తెదగొచ్చిన ఆడపిల్లలు ఇంటో మనులుతుండగా మొగిపిల్లల పెళ్లిళ్ల నేమి తొంద రొచ్చింది?' అని దీర్ఘంతీసిం దొకవాడు. చాటలో వీయ్యం పోసుకుని బెడ్డలేరుతూ. శీతారామయ్య చెప్పు లేసుకుని ఎక్కడికో బయలుదేరుతున్నాడలా, 'ఊరు కోవోయ్—అన్నిసాములూ పడగతెల్లవయ్యని బుంద సామూ తలెత్తించట!' అని ఒక్క నిదుపు విదిసి చక్కాబోయాడు. దానిలో పార్వతమ్మ నోరుమూసు కుంది. వెన్నాయి నొక్కులు నొక్కునూ, మాటకి మాట రెట్టించనూ ఆమె ఇంటావంటాలేదు.

దానికితోడు నరిని ఆ పిల్లే కానాని ఒకటే పట్టు. ఆ సమంధంగాని పరిష్కారం కాకపోతే నా కనలు పెళ్లి అల్లిరేదు అనేదాకా వెళ్లింది అతగాడి ధోరణి; ఆ మాట కాస్తా 'పెళ్లిగా' అనకురా వాయనా, వాళ్లు ముట్టజెప్పదలుచుకున్నది కాస్తా మురిగిపోగెందు. అని వాణి వెప్పించేసరికి బ్రహ్మ ప్రాయమయింది. దానిలో శీతారామయ్య కాళ్లా చేతులూ కట్టేసినట్టుయిపోయింది. ఇంతకి కల్యాణాలు తోసుకొచ్చేస్తున్నాయి అన్నారు పెద్దలు.

తాంబూలాల పుచ్చుకున్నారు. ప్రధానమయింది. రెండు పెళ్లిళ్లా పైదరాబాదులోనే ఇరిగివై.

ఇక విజ్ఞానంవారు అడపెళ్లినారు. అంతంత బబ్బు వర్ణోహసుకున్నాపు పెట్టవయ్యాపెట్టు అని వాబట్టానా, వాదమునిట్టాండు, పివోపరిసన్నాయి, భరత వాట్యం అన్నీ పెట్టిందారు. బాగానంబా తగిలీయిం చారు. ఊరేగింపు దర్బాగా ఉండారన్నారు. ఇండు వర్గంకన్న, 'అఫీసర్లే'నా, స్నేహితబ్బందమేనా ఒక్క పెట్టున ముట్టడించేవారు పెళ్లివందిరి. వాళ్ల దర్బాలకి హోదాకి దద్దరిల్లపోయాడు శీతారామయ్య.

పెళ్లివారు పెద్దపిల్లన నడిచారు. శీతరామయ్య ఆ పాయాకు తగ్గట్టు వడవాలిచ్చింది. వాళ్లు రెండు వందలుపెట్టి 'గ్యాలియర్ బ్రీడ్ నూటు'తెస్తే, తను మూడువందలు విరజమ్మి ఆగ్రావీర తియ్యాలిచ్చే. అప్పట్లో కొంత వోళ్ళూపైతెలిలేదు కూడా. పెళ్లిళ్లలో అంతే. అనంతం జట్టు విరజోను కుంటుంటే, ఇవరల గంగవెలు రెత్తుతాయి.

పెళ్లికొడుకులు మనుగుడిచారు! వియ్యాలవారు పెట్టిన ఘనమైనపాతెలో కోడళ్లని కొడుకులతో పాగనంపేసరికి ప్రాణం చాచింది శీతరామయ్యకి. తప్పిగా విట్టూర్చాడు.

రెండు రోజులు ఏకాంతి తీసుకుని సావకాశంగా పెట్టెలోంచి వచ్చుతీసి రెళ్ళిపెట్టుకుంటే రూ. 260/- ఉన్నాయి. కొన్నాళ్లదాకా మామూలుగా చెరోవందా వంపారు కుమార్తెద్దరూ.

వాటికి సమంధాలు చూస్తున్నాడు శీతరామయ్య. ప్రయాణపు ఖర్చులే తోలేడయి పోతున్నాయి. దానాదీనా పైకం వెనుకబాటు కాలేదు. ఇప్పుడే కొంత వెనకవెయ్యాలికూడాను. అట్లాగే నెట్టేస్తున్నాడు.

ఆ తరువాత అదేమిటో కూడబలుక్కున్నట్టు, చెరోయాభై వంపించడం ప్రారంభించారు కొమార్తెద్దరూ. కోడళ్లా అయినంటి బిడ్డలాయెను - కొత్త కాసరాలు - వడ్డుమలకాపరం చితుకులమంట - ఇళ్ళ అద్దెలే తోలేడు పాప్యూలిగావును - ఆ మహాసగరాలలో - ఎవడికవడు? ఎట్లా కాలక్షేపం చేస్తున్నారో ఏమిటో చిన్న సవ్వాసులు, అని ఏక భయిపోయారు, శీతరామయ్యను, పార్వతమ్మాను.

కొన్ని నెలలయిం తరువాత ఆ యాభై పాతికకి దిగింది.

శీతరామయ్య గుండె ఆగింది.

ఉత్తరాలు అటూ యిటూ నడుస్తోనేవున్నాయి. డబ్బు ప్రప్రావసమటుకు ఎవరూ లేవడం లేదు. ఎబ్బిట్టుగా వుంది.

ఆ తరువాత నలిచి వక్కడే ఒక పాతిక వంపించడం పొగించాడు. తనకి తప్పకుండా గవకవా. శీతరామయ్య రాకాడు - కుటుంబ ఖర్చులికే కివాలుగా వున్న

దని - ముక్తనరిగా. రామచంద్రం దగ్గరవింటి సమాధానం వచ్చింది. తన 'యం. బి' చదువుకని తెచ్చిన 'రోను' వెలవారిగా తీరుస్తున్నాడట. అంచేతనేమీ ఎంపలేకపోతున్నాడట. ఆ మాత్రం వంక దొరక లేదు పాపం నలిచికి. అంచేత గవేలిప్పుగా మట్లాడ కూరుకున్నాడు.

అనలు వీళ్ళ జీతాలెంత? ఎంత ఖర్చవుతోంది? ఎంత మిగల్గడానికి పాధ్యమవుతుంది? అని తనిశిలుగా ముఖాముఖీగాని, ఉత్తరాలమీదగాని ఆరా లడిగే పాపానం ఏనాడో చచ్చిపోయింది శీతరామయ్యలో. పెళ్లిళ్లకి ముందు రెండురోజులు కద్దినంగానే వాళ్ల ద్దరూ ఇంటికొచ్చినా, 'ఐనియన్స్'తో చారల 'పైజమాంతో' నిక్కి వీలిగి తొమ్మిదింటికి లేచే వాళ్లు. లేచి కాలకృత్యాలు తీర్చుకోగానే రివ్యూన ఎక్కి డికో ఎగిరి చక్కాటోయేవాళ్లు. పెద్దపెద్ద అఫీసర్లు 'పైపాతులాయెను! ఇంటికవస్తూనే 'ట్రైన్ మాట్లాడు' 'గోల్డ్ రిమ్స్ గాగులా' వేసుకున్న వదిమంది అఫీసర్ల సజ్జ అమాంతం బిళ్ల పెట్టుగావచ్చి వడేవాళ్లు. కాస్త వివర లడుగుదామంటే వీలువిక్కవసేపాయె. వేళే వళ్లరికి ఒకటి అలా సమాధానం రాబట్టుడం గగనమయిపోయింది. తను కొంచెం తోతుగా గుచ్చిగుచ్చి అడిగేందుకు సలకోవమయ్యేది. వాళ్లేదో కొండశికారంమీద వున్నట్టు, తను నేలబారుగా పోతున్నట్టు 'ఫీ' లవుతున్నాడప్పుడే.

తరువాత తరువాత ఉత్తరాలకి ఆలస్యంగా జవాబులు రావడమూ, వచ్చినా, అందులో తనక్కావాలివ స ముఖ్యాంశంమాత్రం తోపించడమూ జరుగుతోంది. అనలు తన పుత్తరాలు అందుతున్నయ్యో లేదో నన్ను మీమాంస అంకురించేలా, ఆకుకి అందకుండా, పోకకి పొందకుండా ఉంటున్నాయి జవాబులు.

వాటికి సమంధంకోసమని గోపాలపురం వెళ్లి రావాలి. అక్కడ 'రివిన్యూ ఇన్ స్పెక్టర్'గారి అబ్బాయి ఎవరో ఉన్నారని 'వాడ్వాన్లర్'గారి తమ్ముడు సర్తమానం తీసుకొచ్చాడు మొన్న. అదుగో ఇదుగో అని వాయిదాలు వేసుకుంటూ కూచున్నాడు తను.

'ఒక పది రూపాయి లిట్లా ఇవ్వవే' అని అరిచాడు శీతరామయ్య. కండవా భుజమ్మీద వేసు

కుని చాకింటిమదత విప్పడంతో రాలిన ఇనక దులుపుకున్నాడు. రోవంనించి సమాధానం రాలేదు. 'ఎవ్వరూ ఫికరులేరేమే? బండి దాటిపోతుంది మళ్ళీ' అని కనురుకున్నాడు అకుచెప్పులేసుకొంటూ. 'కర్వెన్' నన్నగా తొలిగించి, 'డబ్బులేదుట వాన్నా...' అన్నది రాధరాణి బిక్కు బిక్కుమంటో. అని 'కర్వెన్' వేసే సింది. నిర్వాంతపోయి అసాటన నిల్వండిపోయాడు శీతారామయ్య. ఆ క్షణం గుండెలో పోటొచ్చినట్టు మరుక్కుమంది రోవం. తన 'పెన్సన్' డెబ్బయ్ మూడు రూపాయలనీ, అటు భిరాయ్మా ఇటు పాదరదాబాదుల్మా ఉద్యోగాలు వెలిగిస్తున్న ఇద్దరు అసాముల తాలాకూ దయాంసం తనమీదకి అంతో ఇంతో ప్రసరిస్తే నరేసిరి, లేకపోలే, తన జీవితపు పరిధి ఆ డెబ్బయిమూడు రాళ్ళా దాటిపోరాదనీ అందా తెలిసి రాలేదు మరి!

సోలోచనగా బెంబిమీద కూలబడి, చొక్కా విప్పుకుని 'సరేలే—సన్న' తొలిఖన 'పెన్న'నందిన తరవాతనే వెడతాను—మించిపోయిందేముంది? నే నక్కడికి చేరేసరికి అష్టమి పన్నుంది కూడాను' అని పైకి అన్నాడేగాని గుండెలో ఏదో వేళ్ళల్లజల ఊరు తున్నట్టుయింది శీతారామయ్యకి. వాపు ఎంత ఉద్యోగం అణచుకున్నాడో రాధ తలుపునెందులోనించి గమనిస్తోనే వుంది.

ఉద్యోగం ఆహోరించినప్పట్నీంచి వచ్చిందంతా ఒక బొట్టు పెట్టెలోపోసి, ఖర్చులూ గట్టు పార్వ తమ్మమీద వేదిలేకి ఊరుకోవడం అలవాటయి పోయింది తనకి. ఇహమ ఆ అలవాట్లు మార్చుకోవాలి. బ్రతుకూ, బ్రతుకుమూల్యమూ ఎంతవరకూ కుదించు కోవాలో అడుగడుగునా తెళ్ళలువేసుకొంటో పోవాలి గావును. చావక్రింద నీళ్ళల్ల, తనకి తెలికుండానే దరిద్రం ఇంట్లోకి తొరబడుతోంది!

నిజానికి ఇంట్లో వాళ్ళే తనని మభ్యపెట్టారు చాలావరకు. తన చుట్టలూ, సోడలూ, రాత్రి సపోలీలూ నాగాలులేకుండా యధావిధిగానే వచ్చేస్తున్నాయి. ఏ కొరతా తనదాకా రాసీలేదు వాళ్ళు. అదమరిచి ఏదో కొంత నిర్లక్ష్యంగానే, రిక్తాంశాని తను డబ్బు వెచ్చిస్తున్నాడు. వెనురుకి తెచ్చుకుంటున్నాడు శీతారామయ్య.

మర్నాడు చుట్టచుట్టుకొంటూ అరుగుమీద

బాసేపెట్టువేసుకుని కూచున్నాడు శీతారామయ్య ఇంటిముందు కనపూడ్చి కళ్ళానీ బిల్లుతోంది వాణి. 'సనిమిషి రాలేదా అమ్మా?' అని అడిగాడు శీతారామయ్య. 'దాన్ని రావద్దన్నాం వాన్నా' అన్నది వాణి, చెరిగిన జాతు ఎగనన దోసుకుంటూ. 'ఏమీ?' అన్న ప్రశ్న నాతికదాకావచ్చి 'అనవసరం' అని అర్థం చేసుకున్నాడు శీతారామయ్య. పెద్దమ్మవారు తక్కువో తారుతో ఇంట్లోకి తమాషాగా అడుగుపెడుతోంది!

ఆసలు ఇట్లాంటి పరిస్థితి రాబోతుందని ఉద్యోగముండగానే పసిగట్టాడు శీతారామయ్య. అట్లాంటి రోజు రాకుండా ఎన్నో కాపుదలలు పెట్టుకొంటో వచ్చాడు పాపం. ఎన్నోయాతనలు పహించాడు. ఎంతో కంజాయింపుగా, ఒక 'స్నాను' ప్రకారం జీవితానికి గట్టు వేసుకొంటూ వస్తున్నానని అనుకున్నాడు. ఆ కష్టాలూ, విషయాలూ, మాటిమాటికీ తెళ్ళవేసుకోదలూ, ఆ గడింపులూ గుడింపులూ, మీదబడ్డ ఖర్చుల్ని ముందు వదిలింపేసుకుని అత్యవసరం కాని ఖర్చులు వెనక్కి నెట్టా చెయ్యూ—ఆ చాధల్ని చాధాకరంగా అవుపించనే లేదానాడు. ఎప్పుడో సుఖవడతామని శ్రమించడంలోనే వున్నదేమో సుఖం! ఇప్పుడు శ్రమించడం చాలించి, సుఖాన్ని కేటాయింపుగా నోల్కుకోవాలని హైరానపడుతున్నాడు గావును. శీతాధవనంలో అప్పుడప్పుడు స్వాములవారి ముఖావిన్నా, 'ఏదో ఊకదంపుడు వేదాంతం!' అని తను 'సుప్రీయర్'గా వచ్చిపో వచ్చిన పద్యాలు కొన్ని కళ్ళముందు భరతవాట్యం చేస్తో వచ్చా యీమధ్య. కొడుకులింత అవ్యాయం చేస్తారా తనని!—కంకరిగిపోతోంది.

ఇహవేమి చెయ్యాలి తను? 'ఎవళ్ళ చాత పయినా వ్రాయించవా కుర్రకుంకలికి?' అనుకున్నాడొకసారి. 'కొడుకులేమీ పంపడంలేదు' అని తన గోడు వెళ్ళతోసుకుని, రాయబారాలు నడిపి వాళ్ళని ప్రసన్నులుగా చేసుకోవాలా తను? పుగాకుపాయలు తీసుకొంటో, కాడ లవతలికి విసిరేస్తో పోలలో తచ్చాడుతున్నాడు శీతారామయ్య. 'ఏమండీ' అని పిలుపు వినిపించింది వెనకాతం. 'ఇట్లా రండి' అని మూలగదిలోకి దారిపిసింది పార్వతమ్మ. అడుగులో అడుగు లేస్తూ నడిచివెళ్ళాడు శీతారామయ్య. రాధరాణి,

'మీటా' అని కూడా రాబోయింది. 'పోయి పాలు పొంగచ్చినయ్యేమో చూడు తల్లి' అని సంపించేసింది పార్వతమ్మ. వేలుముడిలో మందరపువ్వు తురుము కొంటే, 'చూడండి-ఇంత యిల్లు మన కెందుకూ? క్రితానికి చుల్లె ఒక చిన్నభాగం అద్దెకు తీసుకుంటే పరిపాయే, ఇదివరకు గడవలే? ఇప్పుడు గడవక పోతుందా?... అర్థమయింది శీతారామయ్యకి. తను వరేనరి, ఇన్నాళ్ళూ కొడుకుల దగ్గరనించి అంతకు కొంత రాజుల్పే సూత్రమేమిటా? అని మర్లగుల్లలు పడిపోతున్నాడు. ఇంకా తన దృష్టి మబ్బులవెనక విమానయానం చేస్తోనేవుంది. పార్వతమ్మకి చదువు చట్టుబండలా లేవుగాని, ఒక్కొక్కసారి దాని బుర్ర మహాచురుగ్గా పనిచేస్తుంది, అనుకుని దవడలు కొన గోట వచ్చుగా గిరుకున్నాడు శీతారామయ్య.

'అవును-అంతకన్న చిన్నభాగమే తీసుకోవా లిదా' అని నిట్టూర్చాడు.

'వెళ్లి చూడండి మరి-అవతం వీధిని రాజన్న గారింటో ఒక చిన్నభాగం భాగిళియింది. మొన్న వేరంటానికి వెళ్లినప్పుడు చూశాను. చిన్నాదులైనా ఒడ్డిడిగా వున్నాయి. నూతిపీళ్లు కొబ్బరినీళ్లల్లే సవ్యలుగా వున్నాయి. వప్పు ఉడుకుతుంది. ఫరవా లేదు' అని చక్కాబోయింది పార్వతమ్మ. అంటే అప్పుడే ఇల్లు మార్చాలన్న నిర్ణయమూ, కొత్త యిల్లు పరా మర్శించడమూ జరిగిపోయినయ్యన్న మాట. 'సరే' అన్నాడు.

ఇల్లు మారారు. గది వెనకాల గది వాకటి, దాని నంటపెట్టుకుని పెంకుటి వసారాలో చిన్న వంటఇల్లా ఏదో వుంది. అవతంవాటాలో ఇంటివారు ఉంటున్నారు. గాలి ఆడదు. ససిగింది వాణి. కిటికీలు తక్కువ. పెదిమ విరిచింది రాధ. వంటయింటో అరమరలు లేవు. పార్వతమ్మ వంటపాపాగి చకచకా నర్దేస్తోంది. ఈ 'ఫర్మిచ' లోకటి వచ్చినదిందిగాదా అని మొక్కుకున్నాడు శీతారామయ్య. దాని పుణ్యమా అని వంటంటికి ఒక చిన్నఅటక వుంది పుల్లాపిడకా పేర్చుకుందుకు. అక్కడికి, 'పొరుగింటో' 'ఇంకం టాక్కు అసినరు'గారి భార్య వాగమణి మన తివాచీ చూసి ఎంత మురిసిపోయిందనుకున్నారూ, 'కాబా ల్లంటే' తీసుకోండి కొన్నిధరకీ కొంచెం తగ్గించే

ఇస్తాము' అనివెప్పి' అని అందించింది పార్వతమ్మ. అర్థాంగీకారంగా వ్రాసం వహించాడు శీతారామయ్య. అది పూర్ణాంగీకారంగా ఎంచుకొని తివాచీ అమ్మేశారు. ఇంకా వయం, విరునుకుని మీదపడతాడేమో ఈయన అనుకున్నది పార్వతమ్మ. దాని తరవాత ఒకదాని తర వాత వాకటి 'టీసెట్టూ', 'వోండు' అద్దాలూ, 'టేబిల్'మందు 'రాకింగ్ ఛెయిర్', 'ఎక్స్కరేడియో సెట్టూ' అన్నీ విడుదలకామా, ఇల్లు విశాల మైనట్టు నడుపాయంగా అమరనూ జరిగింది. 'లేకపోతే ఇల్లు చూడబోతే కోళ్ల గూడూ-ఇంట్లో 'ఫర్మిచ' లేమో తలకి మించిపోయేను-వామ్మయ్య' అని ఊపిరి తీసుకుంది పార్వతమ్మ.

సంసారం పుష్పిక విమానంలాంటిది. ఎక్కడి కక్కడే కుంచిండుకుంటుంది, విస్తరిస్తుంది పరి స్థితుల వౌత్తిడినిబట్టి.....

కాఫీలు కట్టిపెట్టారు. విరుతిళ్లు తగ్గిం చారు. పిసిమాటి తిల్దకలిచ్చారు. వెట్టుకింద బ్రతికేవాళ్లు లేరూ అనుకున్నాడు శీతారామయ్య. ఇర్దులు బోటాబోటీగా పరిపోతున్నాయి.

ఉద్యోగ మున్నప్పాళ్ళూ సంసారచక్రం పొందా గానే తిప్పిడు శీతారామయ్య. అప్పుడు జీతపురాళ్లు కళ్ల జూడేవాడు. భూమినిగడవచ్చే అయివేజ ఇంటికి కావలసిన గింజంమేరకేఅయినా, అంతకు కొంత ఆదు కోనేది. తను ఉద్యోగం చలాయిస్తున్నప్పటికన్న, ఉద్యోగం విరమించిన తరవాతనే రాజదర్బారుగా వెళ్లమార్చుకోగలమని, ఒక్కడు కొడుకు లిద్దర్నీ చూచుకుని గర్వంగా తిరిగిన రోజులున్నాయి. కుర్చీలో కూచుని కాళ్లు ఊపుకొంటే పుగాకుపాయలు తీసు కొంటోవుంటే, 'నీకేమయ్యా-నీ పిల్లలు సింహ ప్పిల్లలు' అని ఎడటింటి కంట్రాక్టరు విశ్వేశ్వరయ్య తనని అగ్గిస్తుంటే ముసిముసిగా నవ్వుకున్నాడు శీతారామయ్య.

వాణి 'పి. యు. సి.' ప్యావయింది. ఎవర్నీ అడక్కుండానే చదువు చాలించి ఇంట్లో అమ్మకి సాయంగా వుంటోంది. రాధారాణి 'పి. యు. సి.' లోకి

వచ్చింది. పెరట్లో మెట్లమీద కూచుని, మోకాళ్ల మధ్య అరచేతుల్తో చంద్రబింబంలాంటి తం పెట్టుకుని, 'ఇక నన్ను చదివించరటే?' అని అడిగింది పార్వతమ్మని. స్నానానికి నీళ్లు తీరుపుతున్న పార్వతమ్మ ఉలిక్కిపడి, 'హయ్యోరాత- నిన్ను చదివించాలనే అనుకున్నారమ్మా వాన్న- నోచిననోము లిట్లా తగ అడినై' అని కంట తడిబెట్టింది. ఆ దెబ్బతో రాధ మరి తీసుకురాతే దాగిపోయింది.

మొదట్లో రాధారాణి భిలాయ్లో అన్నయ్యతో పుంటూ అక్కడ 'బి. యన్. కి' చదువుదామనుకుంది. అది నిర్ణయమై పోయినట్టే అనేమనుకుందికూడా. తన 'కాన్ మేట్స్'తో గిప్పలు కొట్టనూ కొట్టింది. పెళ్లిలో పెదవదిన చెవిలో చల్లగా వూదనూ వూదింది. పానుపుమీద అన్నయ్యమీద పితూరీలుచెప్పి, సంప్రదాయ విరుద్ధంగా వదినపక్షం వహించి, అవిట్టికొంచెం మంచి చేసుకుని పునాది కట్టుదిట్టం చేసుకుంది కూడా. 'భిలాయ్లో' వాదినా-నువ్వు నేనూ వాకటి. అన్నాయికి సగరెట్లు తగ్గించే వని నా వంతూ, స్నేహాలు తగ్గించే వని నీ వంతూ-వరేనా?' అని వదినగారి బుగ్గిగిల్లి, గడ్డం మునివేళ్లతో పైకెత్తి కళ్లలోకి చూస్తో తను కవ్వస్తే, 'సగరెట్లా? పాడువానన! ఆ అలవాటు నేను వాదిలిస్తాగాని, స్నేహాలు తగ్గించడమెందుకోయ్ - అందులో నీకు కాబోయే వరుడున్నా ఉండవచ్చును' అని ఎదురు ఫలోక్తి విసిరిందికూడా అవిడ.

పెద్దన్నయ్య పెళ్లికవీ, చిన్నన్నయ్య పెళ్లికవీ భారీగా ఒక్కటిగిని పురమాయించి తీసుకున్న 'ఫేరగాన్ ప్రింట్' వాణీలూ, నైలాన్ వరికణీలూ, క్రెన్ సిల్కుచీరలూ, పాటిన్ జంపర్లూ, మొఖుల్ సీల్ వుర్లూ అన్నీ చిరుగువట్టివై. వాటిస్థానే, చీటిగుడ్డలంగాలూ అంటికా పాస్టిన్ వాణీలూ వచ్చివై. తలగడంకీ, పరుపులకీ, వందలపాకమిల్లు గుడ్డల వంతరించివై ఒకదాని తరవాత వాకటి. శీతారామయ్య మామూలుగా ఇరవై సంబరునేత వంచెలలోకి దిగినా, కొమార్తెలని చూచుకుందుకని వారూ వీరూ వచ్చి పోతున్నారాయెను, అప్పుడు పైకి తియ్యవచ్చును అని అనాడు కొన్ని గ్లాస్లో వంచె వకటి, మెర్మిరైక్డ్ పాట్లూ

మెయిల్ ఘట్టు వంచె వకటి ట్రంకుపెట్టె అడుగున భద్రంగా అట్టే పెట్టుకున్నాడు.

ఆ మధ్య వందగలకవీ వచ్చాలకవీ ఆ మామయ్య అక్కడినివీ ఈ మామయ్య అక్కడినివీ సలాసరి అహ్వనాలువంపా, అల్లుల్లిద్దరూ భార్యనమేతూ అత్తవారిల్లకి తర్లివెళ్లా, వాళ్లు తిరిగి వెళ్లిపోయిం తరవాత సెలవవారిక మధ్యమార్గంలో దిగడం వదిలేదని చల్లగా తనకో ఉత్తరం ముక్కవడెయ్యూ, శీతారామయ్య గమనిస్తేనే వున్నాడు. ఒకసారి విజయ రాఘవంగారు దాస్యం బేరమ్మీద ఏలూరు విచ్చేసినప్పుడు దీపావళి బహుమతికింద అల్లుడు వెయ్యిమ్మూట వదివార్లు డిమాండు చేస్తున్నాడని ఫిర్యాదుచేసి, 'ఒక ఉత్తరం వ్రాయండి డయిచేసి' అని తన సిఫార్సుకోసం అంగలారుస్తున్నట్టు మొహం పెట్టాడు. భోజనానంతరం తమంపాకులు సములులో వాళ్లిద్దరూ ఎన్నివందగలకీ ఎంతెంత గుంజకొనిపోయ్యారో అనుకోకుండానే బైటపెట్టేశారాయన. దానితో మామ అల్లుళ్లు ఎంత దోస్తీగా ఉంటున్నదీ పూర్తిగా అవగాహనయింది శీతారామయ్యకి. ఎటొచ్చి తనూ, తన భార్యారమ్మనూ, పెళ్లికెదిగున్న అడకూతులూ కేటాయించియవారన్నమాట. వియ్యంకుడయినా ఇంటికి వచ్చినప్పుడు విలువగల 'పర్మిష'రుండాల్నే ఏమయిందీ అని అడగకుండావుంటాడ అని ఎదురుమాటాడు శీతారామయ్య. కానీ, అదేమీ వట్టిపట్టులేదాయనకి ఏదో దూరపుటుట్టంలానూ, పనిమీదవచ్చి పనిలో పనిగా పలకరించిపోతున్నట్టు, ఆయనకీ తనకీ ఉండుకున్న బంధుత్వం ఏదో విమిత్తమాత్ర మయిందన్నట్టు ఉన్న దాయన ధోరణి.

కొడుకులదగ్గరికి వెళ్లిరానా ఒకసారి? అనుకున్నాడు శీతారామయ్య. కానీ ఎక్కడ భిలాయి? రైతుచార్జీలే వోలేడయిపోవై. ఏమిదాని? ఆలోచనలో పడ్డాడు.

* *

అంతలో ఒక చిన్న అవకాశం చిక్కింది. విజయ రాఘవంగారి ఏకైకపుత్రుడు పూరుపోతానికి ఏలూరులో సమంధం విశ్రయమయింది. రెండూ జమిందారి కుటుంబాలే. శీతారామయ్యకి అహ్వనం వచ్చింది. శుభలేఖలు నేరుగా అటు భిలాయ్కి ఇటు

పాదరక్షాదుకీ రవానా అయ్యేవుంటాయి. క్షుర వాల్చిర్చరూ, కోడళ్లని వెంటబెట్టుకుని రానేవస్తారు అనుకున్నాడు శీతారామయ్య. వచ్చి తిప్పగా విడిది లోనే అత్తవారి బంగంతో కొంతసేపు విక్రమై, పెళ్లిఅయింతరవాళగాని తన యింటికి రాకపోవచ్చని రూఢి చేసుకున్నాడు. అనుకున్నట్టు అక్కణ్ణే దిగారు. కాని విడిదిలో పెళ్లి వారి రద్దీమూలాన, ప్లానపానాదులు సదుపాయంగా అమరవనిపించి, ఇద్దరూ తక్షణం ఇక్కడికి వచ్చేవారు. తిక్తా దిగిదిగినే తిప్పగా వంటింటోకి వెళ్లిపోయి, బాణిలో నూనె మేస్తున్న అమ్మపక్కకి పీట బయపుకుని 'అమ్మా, వచ్చేవా' అని చతికింబడ్డాడు నళిని. పార్వతమ్మ ఉలిక్కిపడి, 'అయ్యో వాయనా ఎప్పుడు వచ్చావురా?' అని నంటావార్నూ అలానే వదిలేసి, కొడుకుని అమాంతం వాటేసుకుని, తల విమరుతో, 'ఎంత నల్లబడిపోయావురా తండ్రి—అక్కడ తిండివడలేదా? ఆ ఉక్కుప్యాక్టోలో విప్పు కొలుములపక్క నేమిట్రా ఉద్యోగమూ?' అని ప్రశ్ని తలవత ప్రశ్నీ పుంజును పుంజుగా విమరుతోనే వుంది. 'ఒక్కొక్కటే అడగ వచ్చా చెబుతాను—అన్నీ ఒక్కసారే అడిగితే ఎట్లా?' అని ప్రీతిగా నవ్వుతో విలబడ్డాడు నళిని. అమె కాండ్ సరిచేస్తోంది. చక్కాగుండీలు తెగలిప్పిస్తోంది. పూలుకొలుమిదా చెదురుగా రాలిన రైలుబోగ్గు కొనగోట దులుపుతోంది.

రామూ వచ్చాడు తార్యా సమేతూ.

శీతారామయ్యకి లోపం చిమచిమలాడుతోంది. పరకాయించి చూడడు. పిల్లలిద్దరూ కండవట్టి, నేవళింతేరి, లంకగుమ్మడికాయలెల్ల వున్నారు. నళిని 'సాటింజన్ నూలు' మీద వున్నాడు. రామం 'ప్రీకాసిల్స్ ఫుల్ ట్యూడ్ నూలు' మీద వున్నాడు. ఒకడు చిక్కిపోయాడంటుంది. ఒకడు నల్లబడ్డ డంటుంది ఈవిడ! ఎంత విగ్రహించుకొందామను కొన్నా నవ్వు అపుకోలేక పోతున్నాడు శీతారామయ్య. తనకేమీ పంపకపోతేమానె, పిల్లలిద్దరూ, చక్కా, అర్గంగా, ఉల్లాసంగా, 'గెజెటెడాపిర్' హోదాలో వెలిగి పోతున్నారు అనిపించి శీతారామయ్యకి ఒక క్షణం తన్మయత్వం కలిగిందికూడా. పెరట్లో తులసి కొటలో నీళ్లు పోస్తున్న వాణి వెండిగ్లాసు తులసి

కొటలోనే వదిలేసి ఒక్క ఉదుటన సరిగెత్తు కొచ్చింది. కుంపటి పొయ్యిదగ్గర చతికిలపడిన రాధా రాణి, ఉదుతున్న వెదురుగొట్టం నేలమీద పెట్టే బదులు కుంపట్లోనే వదిలేసి దిలించిలాడుతూ వచ్చేసింది. అన్నయ్యలిద్దరూ కుక్రీమిద కూచున్నారు. వదినలిద్దరూ ఎదురుగా చిరిచావమీద కూచున్నారు. అన్నయ్యలిద్దరి మధ్యా చోటుజేసుకుంది వాణి. వదినలిద్దరి మధ్యా ఇరుక్కుని కూచుంది రాధారాణి. నళినిమోహన్ 'ఫిన్ట్ క్లాసు కంపిర్లు మెంటు'లో తామువడ్డ ఇబ్బందుల్ని పెద్దగలభాగ అదోకథలా, చెప్పుకుపోతున్నాడు. పెద్దవదిన విజయ ఇంగ్లీషులోనేగాని తెలుగులో మాట్లాడదు. మధ్య మధ్య, 'హిండ్రి—మీలో ప్రయాణం చెప్పావారూ ఎక్కడవడితే అక్కడ హోలో అని ఎవరో ఒక యంబ్రావ్ తారసిల్లా, వాడితో కకపికలా వకవక లూనూ. 'సాట్ ఫిరంమీద!' ఇండి కదులుతోంది మహాత్మా అని జ్ఞాపకం చెయ్యాలయ్యే అడు గడుక్కి—అబ్బి వగూడికైనా వద్దు' అని జడలో డిపెంబర్నూ, బుగ్గలమీద గులాబులూ ఏక మయ్యేలా ఒక్కవరసని ఎగతాళి వట్టేస్తోంది. డా॥ రామచంద్రం సరేసరి, బయల్లేరేలుప్పుడు తన పెట్టే బేదాతోసాటు తనపెళ్లాన్నికూడా ఒక కాల్చి కింద లెట్టపెట్టుకుని, ప్రయాణంలో మధ్యస్థంగా ఆరాతీసుకునేలుప్పుడు మాత్రం అవిదగారిని లెట్టలో కొదిలేసుకుని గాలరాపడిపోయిన ఘట్టాన్ని, తన తెలివి తక్కువ కప్పడేలా, అదేఒక ప్రజ్ఞకింద, పెళ్లానికి పెద్దనవ్వచ్చేలా, హాస్యంగా, మార్చి, మలిచి, విడ్డూరంగా చెప్పుకుపోతున్నాడు. అన్నయ్య లెట్లా మాట్లాడుతున్నారో, వదినలు అన్నయ్యల నెట్లా తురిప్పొరిస్తున్నారో, వాళ్లచేతులు, పెది మలు కళ్లు.....ప్రతిచలనమూ, ప్రతిభంగిమూ, అస్పారుబతంగా, అమాయకంగా పరికింనగా చూస్తే కూచుండిపోయారు అక్కచెల్లెళ్లు. అన్నయ్యలిద్దరూ తమ ప్రపంచంలోకి రావడానికి కొంత పైము తీసుకుంటారని అర్థమయిపోయింది ఇద్దరికీ. మధ్య మధ్య 'లెడర్ బాగ్' తెరిచి పెద్దవదిన ఏవో తీసి నరు కులు నమలుతోంది. 'పీన్ పాపిడి' డైమన్ అచ్చో కటి విరిచింది. పక్కనవుంటే దేవిగొట్టు ముహూంనుకుంటుండేమోనని లోపలికి తప్పుకున్నారు వాణి.

రాధావాణి. తరువాత మెల్లిగా వచ్చిచేరారు. వాళ్లు కాస్త అటూ ఇటూ యధాలపంగా చూస్తే చాలు, ఏమీ కావాల్సి అని వాటికి వాణి రాణికి రాణి రిప్పునలేది తయారైపోతున్నారు. అన్నయ్య చేతి 'రిమ్మవానీ' చూస్తోంది వాణి. మణి కట్టు పైకెత్తి పట్టుకుని ఇందులో 'క్యాలెండరు' కూడా ఉండేవో అని ఒక్కఅరుపు అరిచింది. వాదిన రాళ్ల నేకలెవ్ నతకంకో పొదిగివున్నది కెంపా, వగడమా అని అలోచిస్తోంది రాధ.

పిల్ల లొచ్చారని అరటిపువ్వు పాటోలి చేస్తోంది పార్వతమ్మ. నేతి తాలింపు ఘుమఘుమలు రెవరెవ లొడుగున్నాయి. ఫలహారాలు నేను తెస్తానంటే నేను తెస్తానని వంతులుబోయారు వాణి, రాధరాణి. కొంత సేసటికి 'నరే నువ్వే తీసుకురావే అంటే నువ్వే తీసుకురా' అని ఇద్దరూ దిడాయించుక్కానున్నారు. చివరికి ఇద్దరికీ తప్పలేదు. పెదవదినకీ పెద్దన్నయ్యకీ పెద చెల్లెలువాణి. చిన్నవదినకీ చిన్నన్నయ్యకీ చిన్న చెల్లెలు రాధా భాయం చేసుకున్నారు.

సలహారాయిన్నె. కాఫీలు సేవించారు. మాలి పక్కెండగ్గర 'పేట్టు' కడుగుతో 'పెదవదిన మాలి మీద చిన్నమీసమండేవో' అని కిసుక్కున నవ్వింది రాధరాణి. 'ఓసినీ దుంచతెగా—వింటారే' అని ఒక మొట్టకాయ మొట్టింది వాణి. పెద్దన్నయ్య మాట్లాడేటప్పుడు తల వోరగా పెడతాడనీ, చిన్నన్నయ్య తల ఎగరేస్తాడనీ, పెదవదిన చకచకా మాట్లాడు తుందనీ, చివరదిన మాటలు మింగేస్తుందనీ అను కున్నారు. అంతవరకూ 'ఏగ్గిమెంటు' కుదిరింది ఇద్దరికీ. పెద్దన్నాయి కొంచెం వాళ్లుచేశాడని వాణి, కాదు చిన్నన్నాయే లావోక్కాడని రాణి—ఇద్దరికీ వాదోపవాదాలు వెలరేగినాయి. చివరికి 'నీది మట్టి బుర్ర' అంటే 'నీది చనిటివర్ర' అని తెగవాడుకుని, 'అమ్మ నడుగుదాంపడ' అని వందేలు నేసుకున్నారు. దొడ్లో ఏదో గలాటా జరుగుతోందనుకుని, పార్వతమ్మ వని వాదిలి వచ్చేసింది.

అరుగుమీద కూచుని మూరపరాజాగారి దగ్గర ఎరుపు తీసుకున్న దినపత్రిక చదువకుండానే నుడిచి పట్టుకుని, 'పిళ్లంరా' ఎట్లా ఇంత ఉల్లాసంగా

ఉండగలుగుతున్నారా? అని ఆశ్చర్యపోతున్నాడు శీతా రామయ్య. కటికిచీకట్లో గూడా కొంతసేసటికి చుట్టూ వున్న వస్తువులు ఒకదానితరువాత ఒకటి, నెమ్మ నెమ్మదిగా లీలగా అవుపించడం ప్రారంభిస్తాయని శీతారామయ్య కింకా అనుభవంలోకి రాలేదు. జీవితం ఎట్లా ఎదురయితే అట్లా స్వీకరించగల సహనం అడదానికుప్పట్టు మొగాపికి పార్వం కాదేమోనని మొట్టమొదటిసారి తెలుసుకున్నాడు కూడా. అంతే. కంచం భారీ అయింతరవాత కంచంకింద మెరుకుల మీదకి దృష్టి పోతుందిగావును! గాఢంగా ఊపిరి తీసుకున్నాడు శీతారామయ్య. మాటల సందర్భంలో వాళ్లిద్దరూ భార్యా సమేతంగానూ, బావమరుదుర్ని మామగర్లనీ వెనకేసుకునీ, ఒకసారి ఢిల్లీ, ఒక సారి కలకత్తా. ఏ స్నేహితుడిపెళ్లి లనో. ఏ అఖిల భారత ప్రదర్శనమనో, అడపాతడపా, ఏ మొక్కు బళ్ల వంకనో. ఇటుకంబీ, కాలహస్తీ. మహాబలి పురం, మద్రాసు చక్కర్లుకొట్టి వస్తాస్తో అండడమూ గట్టా అక్కడి ఎంతలూ విశేషలూ వాళ్లు చెప్పుకోవడంలో గ్రావ్యామవుతోనే వుంది. ఇన్నిటికీ డమ్మ అమరిగా లేంది. తనకి వంపాపిన యారైకీ పాలికీ మినహాయింపు లొచ్చినయ్యా? రాస్కెల్స్! పె పెదిమ కిందపంటితో నొక్కిపెట్టి తలనంకించి ఊరుకున్నాడు శీతారామయ్య.

తరువాత తనూ కొడుకురిద్దరూ ఎంతోసేపు ఇష్టంగానే మాట్లాడుకున్నారు. పిలిచి తను వని చేస్తున్న ఉక్కు ఫ్యాక్టరీలో ఉద్యోగ నిర్వహణకి సంబంధించిన వివరాలూ, తన అజమానీలూ, తను కనిపెట్టిన కొత్త ఇంజనీరింగు పద్ధతులూ, 'రష్యన్ ఇంజనీర్ల' కలుపుగోలుతనమూ, తనకి తెలియని 'పెక్కిల్' పదాలు దొర్లిస్తూ ఏకవర్ణించాడు. డాక్టర్ రామం తన ఆస్పత్రిలో 'డ్యూటీలూ', నర్సుల వేదభాషలూ, 'అపరేషన్లూ', మొన్న సిమెంట్ పెద్దడాక్టరు మీదవచ్చిన ఆఘాతాలూ, 'మెటల్లిటీ వార్డు'లో పసిలిడ్ల మారుగుళ్లయిన నేను వివరాలూ అషిమాషీగా చెప్పుకుపోతున్నాడు. సావధానంగా వింటో పోతున్నాడు శీతారామయ్య. ఎంతకీ వాళ్ల జీతాలెంతో, ఖర్చులేమాత్ర మవుతున్నాయో, ఇంతతంగా కేల్సుకోలేక పోయాడు. ఒకడు అదేదో

స్పెషల్ సే' అంటాడు. ఒకడు 'కంపెనీ ఎలవేన్' అంటాడు. ఇకపోతే ఇద్దరులు - ఒకడు 'డెవలెన్ మెంట్ నెన్' అంటాడు. ఒకడు 'మేగజీన్ కాన్ ట్రిబ్యూన్' అంటాడు. అదీ ఇదీ కలిపి, అందులోనించి ఇది పారే, కుండలా తేల్చుకోమన్నట్టు గదిదిగా చెప్పుకుంటున్నారనిద్దరూ. పాంకి రూ. 40/- అని వాకడూ, కాదు నాకు యాభై అవుతున్నాయని ఒకడూ - ఏ రేటున కొంటున్నదీ ఒక్కడూ కేలడు. మరి ఆ అంకెని ఈ అంకెపట్టి దాగారిస్తే, దివానికున్న ఇరవై వాలుగుంటలలోనూ ఎవరెన్ని తేర్చులాగేస్తున్నారో ఏకరంగా రేంజీ రేలుతుందా యేను. ఆ నలని మరినూ. నక్కజిత్తులు వాడివి. పాంపంగలి ఎత్తుకొని, పాంసరఫరా కంపెనీలో జరుగుతున్న అన్వయాలు విమర్శించి, ఉత్తరాది వాళ్ళ పాలోనూ పంచదారతనూ ఫీల్ మోహన్ అనీ, బానంతి అనీ ఎన్నెన్ని తీసి నరుకులు చేసు కుంటారో ఉటంకించి, అయినా పంచదార అంత ఆరోగ్యకరమైన పదార్థం కాదన్న ఉపదేశంతో శాఖా చక్రమణలుపోయి, 'నాన్నా, నీకు మగిరన్నావు ఎట్లా వుందీ?'. అన్న కుశలచెల్లెలతో ఉపనందారాని కొచ్చి, అసలు సంగతి తప్పించేశాడు. శీతారామయ్యకి విసుగ్గా వుంది.

ఎటొచ్చి రామచంద్రం కొంచెం మెతక. కల్పనా కరలు చకచకా అనర్థంగా అల్లడం చాల గాక, మధ్య మధ్య నట్టుతో, 'మారితేవుకు మేలు చేస్తే' అని గెడ్డాన్ని బొటానవేలా మాపుడు వ్రేళ్ల మధ్యని పుణుక్కొంటో, అయోమయంగా, ఏమీ పాలు పోక 'మీ కోడలు కొంచెం ఇర్చు మనిషి' అని నాలిక జారాడు. మరి ఆ మాట, ఆ కోడలు ఎక్కణ్ణించి విన్నదో, ఎంత జాగ్రత్తగా విన్నదో, రివ్యూన హాలులోకి దూషకొచ్చి, 'చూశారా మామయ్యా - ఆయన దుబారా లన్నీ దాచుకుని నానూదకి నెట్టేస్తున్నారు. మువ్వయ్యారు నూట్లెందుకు చెప్పండి? రాజమహల్ ఒకసారి మాస్తే చాందూ? ఎండలో ఒకసారి, వెన్నెట్లో ఒకసారి మాడారూ? మొన్నటికి మొన్న పుస్తకంతో పందరూపాయిలకాటు పెట్టి, మర్చిపోయి, 'తైలరికి' వావను చెయ్యలేదూ' అని బి. యె. ప్యానయినా, కళ్ళూ చేతులూ తిప్పే అలవాటు అంత రాశంలోనించి పెక్కుదికీ వచ్చినట్టయి, ఆయనగారి

అవకతవకలన్నీ ఒక్క పెట్టున చెరిగిపోసింది. దాక్కురు రామంగారుమాత్రం తక్కువ తిన్నారా? తన బార్యా రత్నం పెట్టెలో ఎన్ని చీరలున్నాయో, 'టాక్సీ' మీద వెల కెప్పిపార్చు 'సేసింగు'కి వెడుతుందో ఎన్ని 'టైల్స్ ఫిన్స్' కొనిపించిందో, 'పద్దే మనకెందుకు? మనం సామాన్యకుటుంబీకులం, సంసారమా గుండా గయ్యలమా?' అని శతపోరినా అదిగో ఆ 'గ్రీనిజ రేటర్' కొనేదాకా ఎట్లా గుంజిపెట్టిందో, ఆ ఘట్టా లన్నీ, కొలాయి తిప్పగానే సిగ్లాచ్చినట్టు ఏకధాటిని ఏకరువు పెట్టేశాడు. దావాదీనా, చిరికి చిరికి గాలివాసయింది. మాటకి మాటతెగులూ, నీటికి నాచు తెగులూ అన్న సామెతగా, ఇద్దరూ ఓ అంటే ఓ, మువ్వంటే మువ్వ అని వెలరేగిపోయి, ఒకళ్ళ మీద ఒకళ్ళు విరుచుకుపడడి, నానారభిపాదేసి పదలి పెట్టారు. అటు వాణీ రాణీ పార్వతమ్మా రెక్క పట్టుకుని ఇద్దర్నీ వెనక్కిలాగివా వినలేదు. పైపెమ్మ వారింపినకొద్దీ రెచ్చిపోయారు కూడా. అఖిరికి చిత్రంగా, ఎంతకీ సమవుట్టి అయిపోతున్నదే, అని పించి గానాల్చు. ఆ కోడలు ఇహ వాక్యతుర్యం చాలింది, గప్పున కన్నీళ్ళతో కరిగిపోయి ఆడంగుల చేతిలోని ఆమోఘమైన అప్రాప్తి గురిచూచి మరి ఏయో గించింది. దానితో నడ్డుమణిగింది. వాణీ చివరదనని లోపలికి బంపంతాన తీసేకెడుతూ, 'చాల్సే ప్రతాపాలు' అని చిన్నన్నయ్యవంక ఉగ్రంగా చూచింది. ఎర్రని మొహం మరి ఎర్రబడిపోయి, పైటకొంగుతో కల్లోతుకొంటూ, భుజివ్విదవేసిన వాణీ చేతులు విదిలించుకుంది కోడలు. అక్కడికి, ఇండాకట్టించి పేట్రెగిన కలహావికంతకి తామే కారణమైనట్టు, అన్నయ్యని పనిగట్టుకుని తామే ఉసిగొలిపినట్టు మొహం పెట్టించావిడ. ఆ నేరంలో తనూ ఒక భాగస్వామినే అన్నట్టు పంటింట్లోనించి వెమట తుడుచుకొంటోవచ్చి, కోడల్ని అనునయిస్తూ కూచుంది పార్వతమ్మ.

ఈ రగిరంగంలోకి ప్రవేశించకుండా అసింటా వుండి గమనిస్తున్నది శీతారామయ్య. ఆయనకి నట్టు కున్నది ఒకేఒక్క పందేపాం. ఈ రగడంతా - ఎత్తు గదా, నిర్వహణ, ముగింపు అన్నీ ముందే పమ్మకుని, 'రివోల్వర్'తోపా 'ప్రాక్టీసు' చేసుకుని ఇక్కడ తెర ఎత్తారా చిట్లగ్గ? ఏమో ఎంతకీ తగరు! ఇదంతా వెల

నలా తనకి పంచడానికి సాధ్యమయ్యేదెంతో అన్న పనుస్య తెగకుండా, అప్పవ్వుంగా, అట్లా వుంచేసి, ఆఖరికి అడుగున పడెయ్యాంనని ఎంతో? కాని అనుకోకుండా చిలవలు పలువలుగా పెరిగిపోయిన ఆ 'దయలగు'లో నించీ వీళ్లలో లోపం సాగుతున్న స్వయంపాకాలూ, చేస్తున్న దుకారాలూ, బహిర్గతమైన మూల మాతం నిజం! పనిని అట్లా దొరకని మూల నిజమే. వాడి భార్య విజయ సరేసరి అదొక కూపి. ఇద్దరిద్దరే వివరంగనముద్రలు. తొణకరు బెణకరు!

అక్కడ పెళ్లి అయిపోయింది. పెళ్లి వారింటికి వెడుతోవస్తో కోడల్లిద్దరూ మార్చి మార్చి కట్టుకొన్న డెకరాన్ జరిపిరెయి, పింటెడ్ వెల్రాన్ చీరలూ, రుద్రాక్షంను కీర్తార్తి పట్టు చీరలూ, ట్యూంకింగ్ టెరెలిన్ ఇంపర్నూ కళ్లు జగ్గిబిడించి, వెనక్కి తిరిగి తిరిగి మరీ చూచారు అక్కవెల్లిద్దరూ. చూచి చూచి కొయ్యబారి పోయారు. ఇంతవరకూ కోడల్లిద్దరూ పంటయింటో అడుగుపెట్ట లేదు పరిగదా, ఆ ధిమేనా వెళ్లిన పాపన పోలేదు. కోడల్లు చదువుకున్న దొరసామ్య కాబట్టి వాళ్లు పంటింటోకి వెళ్లకపోతే మానె, కొడుకులైనా, వెల్లాయిలిద్దరూ తమకి వాళ్లు వాళ్లుతూ తమ దగ్గరనే ఉండిపోయిరి, పంటింటో ఆ తల్లి ముండవక్కర్తీ సతమతమవుతోందికదా, తమ మూలా మన్ననా, అత్తమామలంటే తమకి ఉండు కున్న భక్తివ్రవత్తులూ, ఒకకబోసేది ఈ మూడు రోజులేకదా, కనీసం నటనకయివా ఒక్కరవ్వ అటు లోంగి చూడండే అని కలగజేసుకుని నూనించారా? అదీ లేదు.

రామూని పిలిచి ఒక చిన్నపని పురమాయించాడు శీతారామయ్య. పడమటి వీధిని కుటుంబయ్యని ఒకతనికి వడేర్లయి ప్రోనోటుమీద బదులిచ్చాడు తను. వక్తి వశనవులమూ ఏమీ అల్లిలేదు. అనలియ్యవయ్యా అంటే దిక్కు దివాణమూ లేదంతవరకు, 'నువ్వేమో అఫిసరిని కాబట్టి, ఒకసారి ముదలకించు' అని సంసాడు. కుటుంబయ్యని రామూ ఎరుగును.

'వాడా? దొంగ రాస్కెల్! పలుకుతాడా? ఈ సోఫేస్టిటి? బదుల్లేమిటి?' అని నమగుతోనే బూటూ మాటూ కోటూ బనాయించి, తరగంట 'టాయిలెట్టుయి' బయల్దేరి వెళ్లాడు డా. రామచంద్రం.

పెళ్లి ఒక గంటలో రిక్వామీద దూకుడుగా వచ్చాడు వస్తూనే జయ్యమంటూ, 'వాడా—దగుల్పా—బావా నాయనా అంటే వాడిస్తాడా? ఇవ్వకపోనీ చెప్తాను. 'దొక్క వారికలు చేస్తాను—ఇబ్బాన్' అని చెప్పి వచ్చా—చేతిలో పొంటరు లేదు. పొట వారిచెట్టి' అని కోటు గబగబ విప్పేసి వంకీకి తగిలించి బూట్లు విప్పేసుకుంటున్నాడు. కుర్చీలో కూచుని, ఎవరికో ఉత్తరం వ్రాస్తున్న వాడల్లా, అసే, పక్కకి తిరిగి 'ఏమయిందీ?' అని ప్రశ్నిస్తున్నాడు శీతారామయ్య. 'ఏనిమిది వందలు కాదు ఆరు వందలలు—దొంగ చూపులూ నలగిమాలలూ వాడూను. నోటు చూపించమంటే లేదట — బుచ్చా — ఆవుతిలో 'పుష్కల్ వార్డు'లో పోలీసు సూపర్వైంటు వాకోసం పడిగావులు పడివుంటారు—ఒక్క 'అఫీసిర్ని' తగి లించానంటేసరి పఫా—ఏమనుకుంటున్నాడో బచ్చాన్' అని అక్కడలేని కుటుంబయ్యమీద అదేపనిగా ఎగిరి పడుతున్నాడు డాక్టర్ రామచంద్రం.

నోటు వాడిదగ్గ రెండుకుంటుందీ? మనం వాడి కప్పిస్తే నోటు మనదగ్గరుంటుంది—ఇదుగో— అని ద్రాయరులోనించి ప్రోనోటులిసి, వేలుపెట్టి అంతవరకూ పడిన జమలు భయంభయంగానే చూపించాడు శీతారామయ్య. వాడు తనమీద ఎక్కడ పడతాడోనని భయంగానేవుంది లోపల. 'ఇదుగో వంద ఒకసారి, యాభేయూభై దఫదఫాలుగానూ జమ లిచ్చి నెట్టు నమోదయిన్నై. ఆ పద్దులు అసలు క్రిందనే ముట్టజెప్పినట్టు లెళ్లిపెట్టుకుంటున్నాడు గవును,' అని వేలితో నిర్దేశిస్తూ ఇవ్వంగా వచ్చాడు శీతా రామయ్య. 'ఎట్లాగయినా దొంగలెళ్లిలు నాన్నావాడివి. వాడికి నీటి నిజాయితీలేదు. చెప్పి దేవేంద్రలోకమని అదే వాడికి మందు. ఇక్కడికి రానీ చెమడా లెక్క దీలేస్తాను. ఈ అసలేమిటో, వక్తిలేమిటో అదీ యిదీ కలిపి అందులోంచి ఇది తీసెయ్యడమేమిటో అంతా రావణా గోలగా వుంది. ఏమే బనియనిట్లా ఇవ్వ' అని లోపలికి చక్కాతోయాడు రామం. మొన్న భార్యతో కలబడినప్పట్నీందీ వాడెలిస సరసింపావ తారం ఇంతవరకూ ఉపసంపారించలేదు. మాట్లాడితే రిమ్యెట్టరా మీదపడుతున్నాడు.

(సశేషం)

పూజా వనము

[దివ్యమానుష దృశ్యము]

శ్రీ నోరి నరసింహ శాస్త్రి

[పెద్దెంబరు నెల సంచిక తరువాయి]

భర్త: ఎక్కడో పంశినాదము శ్రావ్యంగా వివశస్తున్నది. విను!

భర్త: అవా, ఎక్కడినుంచో ప్రణవనాదం వినిపిస్తున్నది?

భార్య: ఎవరో మహర్షులు వాల్మీకివలెనో ధ్వజమని వలెనో తపస్సు చేస్తూఉంటే, చుట్టూపాదలూ పుట్టలూ పెరిగిపోగా, ఆ మధ్యనుంచి ప్రణవనాదము లాగా వివశస్తున్నది.

భర్త: అక్కడ, ఆ పాదలోనుంచి తుమ్మెద జంటలు జం జం నాదముచేస్తూ చుట్టుకోలుచేస్తూ ఉంటే ప్రణవనాదమువలె వినిపిస్తున్నది.

భార్య: అంతేనండీ, ఆ పాదలోనుంచే!

భర్త: అంతేకాదు. ఆ తుమ్మెదల ఝంకారధ్వని ఆ పాదలోనుంచి వస్తున్న ప్రణవనాదానికి అనుకరణే కాని స్వతంత్రమైనది కాదు.

భార్య: అవునండీ, ఆ ప్రణవనాదము వచ్చేది ఆ మురుగోరంట పాదలోనుంచే!

భర్త: ఎంత అవచారం మాట అన్నావు! అది మురుగోరంట కాదు, మునిగోరంట! రుద్ర ప్రీతికరమైన పూంవి! గీర్వాణభాషలో 'ఝం టి' అని పేరు. ఝం అనే శబ్దము చేస్తుంది కనుకనూ, సహచారిణులైన భ్రమరులతో భ్రమరము రిండుతో చరించును గనుకనూ

వచ్చునది గనుకా ఆ పేరు వచ్చినది. ఎంత వేవళంగా ఉన్న పీఠాలు!

భార్య: ఈ పొదనిండా నవ్వుని ముళ్లు ఉండి ఏ పువ్వు కోయబోయినా, అది గుచ్చుకుంటూ ఉంటవి. అందువల్ల దీనికి మురుగోరంట అనే పేరు వచ్చినదనుకుంటున్నావే నేను!

భర్త: మళ్ళీ ఆ అవచార వాక్యేనా! అది మునిగోరింట! మునిత్వరులు ప్రిరాసనాలు చేసుకొని ఝం ఝం అని ప్రణవనాదము, బోరు కలిగెట్లు ఎల్లా ఉపాలు చేస్తున్నారో చూడు!

దుఃశే వ్యసుద్విగ్న మవాః
సుశేష విగత స్వపః
వీతరాగభయకోధః
స్థితధీ క్షుణ్ణి రుచ్యతే!

అని గీత వర్ణించిన మునులు వీరు! ముందు వీళ్ళకు భక్తితో నమస్కరిద్దాము!

[ఒక్కపెట్టున ప్రణవ ఝంకార నాదముతో వనము నిండి నిబిడికృత మపుచుండగా వార్యాభర్తలు నమస్కరిస్తూ మునిగోరంట పూలు గ్రహిస్తారు.]

భార్య: [ఉలికిపడి] ఎక్కడినుంచో బునలు వివబడుతున్నవి.

భర్త: అవా, బునలు కాదులే భయపడకు! అవి ఉద్యాన విశ్వాసాలు. మహాయోగు లెవరో ప్రాణాయామము చేస్తున్నారు.

భార్య: ఆ శబ్దము నాగుమల్లె పూంలోనుంచుంటి!

భర్త: మన మిప్పుడు నిలుచున్న చోటును తన దీర్ఘ శాఖతో ఆవరించిన ఈ మహావృక్షములోనుంచి కూడా, ఆ శబ్దమే వివచిస్తున్నది. పాన వట్టము, నాగాభరణముతోనవో శివలింగాకారముగా అవతరించిన పుణ్యమూర్తులు ఈ నాగలింగపులు కూడా ప్రాణాయామము చేస్తున్నవి.

[తార్యాభర్తలు నాగమల్లెలు నాగలింగ పూలు గ్రహిస్తారు.]

భర్త: ఎక్కడో పెద్దవార్యునిపేరు వినవస్తున్నది. కాలిదాసు కంఠముతో కలసి!

భార్య: ఆ దిరిసెనపు చెట్టువీరిది నుంచుంటి!—శిరీష కుసుమపేళకసుధామయోక్తుల పెద్దవార్య!— అని.

భర్త: ఓదంన అంటి దలమాణా
వమదా ఓ శిరీష కుసుమాఖం—
అని కాలిదాసు కంఠం కూడా వినిపిస్తున్నది.

[దంపతులు శిరీషకుసుమాలు గ్రహిస్తారు]

భార్య: ఎవరంటి ఆ తాగుబోతులు ఈ పూజావనంలో?

భర్త: [అరికించి] చిత్రంగానే ఉన్నవి వాళ్ళ మాటలు!

భార్య: ఒళ్ళు మరచిన వాళ్ళ మాటలమధ్య పాట కూడా ఏదో వివచిస్తున్నదే.

అవల పాట [తెగలో]

ఎగురుచు చిందెడి ఈ మధువషేకము
ఎరసి పెదవుల ముదిరుమా!
చక్కిలిగిరిల శిరీరమంతయు
నంచరించసి మధురసమున్!

భర్త: [అరికిస్తూ] నుదిరామదమో యోవవపదమో తెలియడంలేదు. శ్రద్ధగా విందా ముండు!

అవల పాట [తెగలో]

కణకణరాదెడి కారుచిచ్చవలె
కాదంబరి యిది క్రమంబు,

శూంపూత మటు మూటిగ పృథయము
చూడి పోనసి సుమ మధువున్!

భార్య: ఏమిటా తాగుబోతులపాట అంత శ్రద్ధగా అంకిప్తురు?—వీరాకుకూడా ఏమన్నా—

భర్త: కాదు కాదు. ఉండు. అందులో దూరార్థము ఏదో స్ఫురిస్తున్నది. ఏదో మాత్రము వృష్టముగా బోధపడడం లేదు. విను!

అవల పాట [తెగలో]

పొడిచిన బువబున పొంగెడి రక్తము
పాలుపు గలది ఈ పుపురసము,
నరనరమ్ము బలు ఘరికధారవలె
నరుకనీయసి నవమధువున్!

భార్య: ఏమిటంటి, మీకూ—

భర్త: ఉండు. పూం పాట ఆది. ఎక్కడినుంచి వస్తున్నదో బాగా పరికించు, నా ప్నాదయాన్ని ఆకట్టివేస్తున్న దా పాట!

అవల పాట

కనుమీ మెరిసెడి కనకప్రాత మిదె
కన్పుల కరవులు తీరిన్
యోవనదీపిక యాత్రిత వెలిగెడి
నందు లోవలను పోలాగ్ని!

భార్య: మధూక పృక్షములలోనుండి వస్తున్న దాపాట.

[అవల పాట

నంద బాణముల చంచల రసముల
నంచుకొన్న దీ వారుణము
ఉదయభామ శర కరంబు తమ మటు
విరల్పు జడిమము మధు ధారన్!

భర్త: ఇప్పుడు కొంచెము సూచనగా అర్థమవుతున్నది.

భార్య: మీకు మధ్య మధ్య కవిత్వము ఏంటే మరి కూడా పోతుందల్లా ఉన్నదే! ఏమిటి మీకా అనంద తన్మయత్వము, ఆ తాగుబోతుల పాట వింటూంటే? వీరాకు కూడా—

భర్త: వెర్రిదావా, పచ్చి పూర్తి దనతర్వాత, రవిబాబు అంత మహాకవి, మధూక పుష్పాలమీద ఇంది

కావ్య సంపుటమే ప్రచురించాడు. స్వయంవర సమయంలో వధువు మధూకములతోనే వరుణ్ణి వరిస్తుంది.

భార్య: స్వయంవరానికి పూజాపుష్పాలకూ సంబంధ మేమిటండీ? మత్తు కలిగిస్తుంది కదూ, మధూకపుష్పము?

భర్త: మధూకములు మత్తు కలిగించే మాట నిజమే కాని మధూకమాల వేచిత మైనది.

భార్య: మీ మాటలు అసందర్భంగా ఉన్నవి.

భర్త: అయ్యో, ఏ మనేది నిన్ను! కాదబిన్నీ ఏదూ, మదవిహ్వలా, మధుప్రీతి, మాధ్య పానాంసా, మత్తా—ఇత్యాది వామాలు గుర్తులేవా?

భార్య: శ్రీదేవి రహస్యనామా అని.

భర్త: అవును. అవి రహస్యనామా అని గుర్తుంచుకో! అవి బ్రహ్మానందమూ అమృత సేవనమూ వర్ణించే పవిత్రనామాలు. పంచతన్మాత్ర సాయకా, నిత్యయోచనా—ఇత్యాదివామాలు కూడా జ్ఞాపకం చేసుకుంటే, ఈ ఇష్టపూలు కీర్తిం చేది శ్రీదేవినే అని తెలుస్తుంది.

భార్య: బాగా అర్థం కాలేదు.

భర్త: శ్రీకం వధువు! సాధ్యా భాస్కరం మరచిపో! శ్రీదేవి పూజ అనందంతో ఉత్సాహంతో కూడుకొన్నది కాని, ఆవసత్వా యుడిగిన వాళ్లు మూలుగుతూ చేసేదికాదు. ఈ ఇష్టపూలు భక్తితో గ్రహింపవలె సుమా!

[ఇద్దరూ ఇష్టపూలు గ్రహిస్తూ ఉంటారు.]

భార్య: మీరు చెప్పినట్లే చేస్తున్నానుగాని అన్ని పూలలో శ్రేష్ఠమైనది ఏవని మీ ఉద్దేశము?

భర్త: పుణ్యములో హెచ్చు తగ్గు లెన్నడముకష్టమే. కాని సుగంధముగల శ్రేష్ఠపుష్పాలు పూజకు ఉత్తమమైనవని శాస్త్రవచనము.

భార్య: ఎందువల్లనో?

భర్త: ఏమోగాని బహుశః తెలుపు సాత్త్వికగుర్ల మంటారు గనుక!—మన మిక స్వచ్ఛమైన

పూలు—మాలతులు, జాజాలు, విరజాజాలు, గరుడవర్దనలు, నందివర్దనలు కోసుకోని ఇక దేవమందిరానికి బయలుదేరుదాము వద!—

[ఇద్దరూ ఆ పూలు చకచక కోస్తూఉంటారు.]

భార్య: చూచారా? మనము చెల్లిపోతున్నామని, మధ్యాహ్నమయితేకాని విచ్చుకోని ఈ మధ్యాహ్న మల్లెలు—ఎర్రనివీ తెల్లనివీ—కోయిమంటూ విచ్చుకోని పీలుస్తున్నవి.

భర్త: వాటిని కోదాము—చిత్రము చూశావా? ఆ సూర్యకాంతము సూర్యబింబమువలెనే విచ్చిరి మనవంటే చూస్తూ పీలుస్తున్నది.

భార్య: అయ్యో, అది కోయకపోతే ఎట్లా? [కోస్తుంది]

భర్త: ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము! కలువలు వగలు విక సింహవని కవులంతా అంటారు. కాని మన సరోవరంలో ఈ కలువలు ఎంత ముద్దుగా విచ్చిరినవో చూడు!—తెల్లటివి, ఎర్రటివి, నీలపువీ—ఆ వద్యాలకు ప్రతిస్పర్దులుగా ఇవి కూడా తేవలం శ్రీదేవి పరూపంగానే ఉన్నవి.

భార్య: కలువలు వగలు నిద్రపోతవని తోస్తుంది! కళ్లు తెరుచుకుని నిద్రపోయేవారల్లాగే! నిద్ర పోయే పూలను కోయరాదేమో!

భర్త: వెరిదానా, దేవతావతిష్ఠలు సరిగా తెలియక పోయినా చూడనైనా చూడనివారి మాటలవి! ప్రతిష్ఠాచార్యులు ఏ దేవతావతిష్ఠ చేసినా, ముందా దేవతవద్ద నిద్రాకలశం పెట్టి నిద్రా దేవతను ఆరాపానచేసి నిద్రపుచ్చి—ఆ తర్వాత వీరస్థానంలో ప్రతిష్ఠిస్తారు.

భార్య: ఓహో, ఆ తర్వాత కనకకలాకతో నేత్రో స్థిలనం చేస్తారు కదూ, ప్రతిష్ఠాచార్యులు!

భర్త: అవును. దేవత ప్రళయవృష్టి తీర్చిమై ఉంటుందని ఆచార్యుడు దేవతావతికకు ప్రక్కనో వెనుకనో ఉండి చేస్తాడు. ఎదురుగా ఎవరూ లేకుండా అదానిదిచేసి ప్రక్కలకు వద్యులారు కనుక నేత్రోస్థిలనం తతంగ మందరికీ తెలుస్తుంది.

కావ్య పంపుటమే ప్రచురించాడు. స్వయంచర సమయంలో వధువు మధూకములతోనే వరుణ్ణి వరిస్తుంది.

భార్య: స్వయంచరానికి పూజాపుష్పాలకూ సంబంధ మేమిటందీ? మళ్ళీ కలిగిస్తుంది కదూ, మధూకపుష్పము?

భర్త: మధూకములు మళ్ళీ కలిగించే మాట నిజమే కాని మధూకమాల వనిత మైనది.

భార్య: మీ మాటలు అనందకర్పణగా ఉన్నవి.

భర్త: అయ్యో, ఏ మనోధిని! కాదంటిన్నీ ఏదూ, మదవివ్యాల, మధుప్రీతి, మాధ్య పానాంసా, మత్తా—ఇత్యాది వామాలు గుర్తులేవా?

భార్య: శ్రీదేవి రహస్యవామా అని.

భర్త: అవును. అవి రహస్యవామాలని గుర్తుంచుకో! అవి బ్రహ్మానందమూ అమృత సేవనమూ వర్ణించే వనితవామాలు. పంచతన్మాత్ర పాయకా, నిత్యయావనా—ఇత్యాదివామాలు కూడా జ్ఞాపకం చేసుకుంటే, ఈ ఇప్పువూలు కీర్తిం చేది శ్రీదేవినే అని తెలుస్తుంది.

భార్య: బాగా అర్థం కాలేదు.

భర్త: శ్రీకల వధువు! సాధాగ్య భాస్కరం మరచిపో! శ్రీదేవి పూజ ఆనందంతో ఉత్సాహంతో కూడుకొన్నది కాని, జపనత్వా బుడిగిన వాళ్ళు మూలుగుతూ చేసేదికాదు. ఈ ఇప్పువూలు భక్తితో గ్రహింపవలె నుమా!

[ఇద్దరూ ఇప్పువూలు గ్రహిస్తూ ఉంటారు.]

భార్య: మీరు చెప్పినట్లే చేస్తున్నానుగాని అన్ని పూలలో శ్రేష్టమైనవి ఏవని మీ ఉద్దేశము?

భర్త: పుణ్యములో హెచ్చు తగ్గు లెన్నడముకష్టమే. కాని సుగంధముగల శ్రేష్టపుష్పాలు పూజకు ఉత్తమమైనవని శాస్త్రవచనము.

భార్య: ఎందువల్లనో?

భర్త: ఏమోగాని బహుశ: తెలుపు సాత్త్వికగుర్ల మంటారు గనుక!—మన మిక న్యచ్చమైన

పూలు—మాలతులు, జాజలు, విరజాజలు, గరుడవర్చనలు, సందివర్చనలు కోసుకొని ఇక దేవమందిరానికి బయలుదేరుదాము వది!—

[ఇద్దరూ ఆ పూలు చకచక కోస్తూఉంటారు.]

భార్య: చూచారా? మనము వెళ్ళిపోతున్నామని, మధ్యాహ్నమయితేకాని విచ్చుకోని ఈ మధ్యాహ్న మల్లెలు—ఎర్రనివీ తెల్లనివీ—కోయమంటూ విచ్చుకొని పీలుస్తున్నవి.

భర్త: వాటిని కోదాము—చిత్రము చూశావా? ఆ సూర్యకాంతము సూర్యబింబమువలెనే విప్రారి మనవంకే చూస్తూ పీలుస్తున్నది.

భార్య: అయ్యో, అది కోయకపోతే ఎట్లా? [కోస్తుంది]

భర్త: ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము! కలువలు పగలు విక సింహవని కవులంతా అంటారు. కాని మన సరోవరంలో ఈ కలువలు ఎంత ముద్దుగా విప్రారిని చూడు!—తెల్లటివి, ఎర్రటివి, నీలపువి—ఆ పద్మాలకు ప్రతిస్పర్దులుగా ఇవి కూడా కేవలం శ్రీదేవి స్వరూపంగానే ఉన్నవి.

భార్య: కలువలు పగలు నిద్రపోతవని తోస్తుంది! కళ్ళు తెరచుకుని నిద్రపోయేవాళ్ళలాగే! నిద్ర పోయే పూలను కోయరాదేమో!

భర్త: నెర్రదానా, దేవతావతిష్ణలు పరిగా తెలియక పోయినా చూడనైనా చూడనివారి మాటలని! ప్రతిష్ఠాచార్యులు ఏ దేవతావతిష్ణ చేసినా, ముందా దేవతవర్ణ నిద్రాకలశం పెట్టి నిద్రా దేవతను అనాహుతేసి నిద్రపుచ్చి—ఆ తర్వాత పీకపొనంతో ప్రతిష్ఠిస్తారు.

భార్య: ఓహో, ఆ తర్వాత కనకకలశాకలో నేత్ర స్మరణం చేస్తారు కదూ, ప్రతిష్ఠాచార్యులు!

భర్త: అవును. దేవత ప్రథమస్పృష్టి తీక్షణమై ఉంటుందని ఆచార్యుడు దేవతావతికకు ప్రక్కనో వెనుకనో ఉండి చేస్తాడు. ఎదురుగా ఎవరూ లేకుండా అదావిడిచేసి ప్రక్కలకు వదలుతారు కనుక నేత్రస్మరణం తతంగ మందరికీ తెలుస్తుంది.

భార్య: మరి ఆ టిక్కెట్టు ఏలా ఇమిస్తుందో?

భర్త: ఆ టిక్కెట్టును భరించగలది తీవ్రమైనదే అని గానీ, దేవతలతో అన్నిసార్లు మాట్లాడుతూనే ఉన్నాను!

భార్య: నిద్రపోయే పూజకాదా దేవతలను పాటుకొంటే పూజలోపం కలుగుతుంది. ఆ టిక్కెట్టు ఎవరిని దండెత్తినా పదిలే బాధ కలుగుతుందనే నిద్రపోయే పూజను కోయవద్దంటూ చెప్పా!

భర్త: అవును. నీ ముద్ది నిజమే కావచ్చు! నిద్రపోయే పూజను కోయగూడదనే ఇప్పుడు నాకూ తోస్తున్నది. కాని—

భార్య: ఏమిటి ఆ కాని—? నిద్రపోయే కలువలను కోయవద్దు చెప్పారా!

భర్త: బుద్ధిమంతులాలనే కాని అంత తొందరపడతావేమి? ఆ కలువల మాటలు వినిపడటంలేదా?

భార్య: నాకేమీ వినిపడడంలేదు. నిద్రలో కంపిస్తున్నవేమో! పాపము వాటికి నిద్రాభంగము చేయండి! మాట్లాడండి!

భర్త: ఇవ్వాలి నీ మాటలవల్లనే నా లోపంకెది కాస్త తెలుసుకున్నది. ఇప్పుడు నీకు చెప్పుడు వచ్చినట్లున్నదే చిత్రంగా!

భార్య: ఇన్! కలువలకు నిద్రాభంగం చేయకండి, ఇన్!

భర్త: ఆ కలువలు, మేము మేలుకొన్నాము, మేలుకొనే ఉన్నాము, మేలుకొన్నాము అని పోషిస్తున్నవి. వాటి పాటైనా విను!

[తెర] కలువల గీతము

పూజయినాథ, శరీ, మధ్యాహ్నంపూజయినపు కామేశ్వరు తదంకవిలయరాజ్ఞి నంబ కామేశ్వరిని విజయించి పీఠ భక్తి భరియించి పోతారు ప్రజల రుజులు! నీ కలాశేక మేము నిర్మింప భక్తి విచ్చలు భరించి యెదల ధ్యానింప మాకు ఎడనెడ సమాధిదశయు ప్రాప్తించ గాంచి నిద్రయంచు నిద్రాణు లెందెదరు భవన!

నిన్ను ధ్యానించువారికి నిద్ర యున్నా! పాపనాశంపు తరగల పడకలవలె చిరునాదంతోడ నమృతంబు చిలుకు, మాకు మృదుగతుల సల్పు నీ తాప్య పదము లెదల!

భార్య: పాటకాదు. ఏవో పద్యాలవలె ఉన్నవి.

భర్త: అవును. అవి గీతాలు, తేటగీతాలు!

భార్య: అయితే ఈ కలువలు ఏమంటున్నట్లు?

భర్త: వాళ్ళ పాట విను!

[తెరలో] కలువల పదము

కవి కవిశ్యులార గ్రహించింపరండి కువలయేళువి భక్తికోటుల మేము!

భార్య: మనకిద్దరికీ చిరుదులుకూడా చేర్చి ఈ కలువలు ద్విపద పాడుతున్నవి! వెంటనే వాటిని కోసుకురండి, ఈ కలువల పక్కన ఉంచుదుము.

[భర్త కలువపూలు కోస్తూ ఉలిక్కిపడతాడు.]

—ఏమిటండి, అట్లా ఉలిక్కిపడ్డారు?

[భర్త మానమువహించి ఆర్తమైన కన్నులతో దిక్కుల చూస్తూఉంటాడు.]

భార్య: [అదుర్దాలో] ఏమిటి, ఏమిటి? అట్లా వెలి చూపులు చూస్తున్నారు! అట్లా కన్నీళ్లు కారుస్తారేమి? — ఇవ్వాలి మనకు కలిగిన ఈ అభినవానుభూతివల్ల — మనస్సు తిరిగిపోయి వికలము కాలేదు గదా! — అయ్యో, మాట్లాడలేమి?—

[భర్త వెలి చూపులతో తోటంతా కలయ జూస్తూ ఉంటాడు]

భార్య: [మరింత అదుర్దాలో] అయ్యో, ఏమిటి?

[భర్త తెప్పిరిలుకుని ఒడుకుచేరి చేతిలో కలువలు భార్యవద్ద సజ్జలో జారవిడిచి నిట్టూర్పుతో కూర్చుంటాడు.]

భార్య: [నీటిలో కన్నులు ముఖము తుడిచి దేహమంతా చిగురు చేతులతో జల్లగా నిమరుచు] ఒంటలో ఏలా ఉన్నది?

భర్త : [తీలగా విరుసవ్వుతో] ఊ!

భార్య : ఏమిటాంకి, అట్లా గాభరా పెడుతున్నారు?

భర్త : పాపము! పాపము! పాపము!

భార్య : పాపమేమిటి?

భర్త : నీవు వృధాగా అదుర్దా పడక, పాప మా దీనా లాపాలు కాస్త విను!

భార్య : ఎక్కడ?

భర్త : మన తోటలోనే. ఏదో భాషలో పిలుస్తున్నారు?

భార్య : ఎక్కడంకి? నాకేమీ వివరణడంలేదే!

భర్త : ఈ తోటలో పూజాభాష వింగిరిగేట్లు నా లోపలి చెవి నిప్పొరజేసిన నీకే వివరణడంలేదా?

భార్య : ఎట్టే. ఎక్కడా నడలేదు. మీ ఎర్రాంతి ఏమో!

భర్త : అయ్యో! ఆ దీనాలాపాలు ఒక్క భాషలో లేవు. ఏ ఏ భాషలో కూడా తెలియడంలేదు. కాని అంతా భగవంతుణ్ణి సంకీర్తనం చేస్తున్నట్లున్నది!

భార్య : తెలియని భాషలలో చేసేది భగవంతుంకీర్తన మని ఎట్లా చెప్పగలరు?

భర్త : ఆదే చిత్రము. నాకేమాత్రం సందేహంలేదు.

భార్య : మన తోటలోమంచేవా?—ఎటుగా వస్తున్నవి?

భర్త : మనము సరదాకోసము దేశదేశాల పూలచెట్లన్నా వేళామే, ఆ మూలనుంచి.

భార్య : గులాబీలలోమంచి కూడానా?—పేర్లెవరివైనా వినవస్తున్నా పోనీ?

భర్త : ఆ! ఇయ్యాం—రూమీ—పాదీ—హఫీజ్—

భార్య : వాళ్లవరో ఎరుగుదురా? కుట్టాక మని వినిపిస్తున్నదే.

భర్త : ఆ. వాళ్ల కావ్యాలు భాషాంతరీకరణంలో చెడివాను. సాంఘిక భక్తులూ, సూఫీలూ— సంస్కృతంలో ఈ మధ్యకాలపు కవులు గులాబీని కుట్టాక మన్నారు.

భార్య : అయితే పాపము, వాళ్లంతా ఏరి కోరి వరించి కృతార్థతకోసము మన ఈ తోటలో జన్మ

తెల్లీలే, మమ్ము సరమేశ్వరి పూజకు కోయక విదేశీ పుష్పాలనుని పరిపరిస్తారా, అని పోషిస్తున్నవేమో!

భర్త : కావచ్చు. ఇతర దేవతలను శ్రద్ధగా భజించే వాళ్లకూడా నన్నే అనిధిపూర్వకంగా యజిస్తున్నారనీ, భక్తుడైనవాడు ఏ ఏ రూపముగా దేవతను భావము చేసాడో, ఆ రూపమందే వాని భక్తిని ద్యమముచేస్తాననీ, శ్రీ కృష్ణ భగవానుడు ఉపదేశించలేదా?

భార్య : ఏమిటి?—

భర్త : ఇంకా ఏమని ఉపదేశించాడో తెలుసునా?

'నమోఽహం సర్వభూతేషు

నమేద్యేవ్యంఽస్మి నప్రియః

యే భజంతి తు మాం భక్త్యా

మయి తే తేషు రాన్యహమ్.'

తెలుస్తున్నదికదా? శ్రీ కృష్ణ భగవానుల ప్రతిజ్ఞ కూడా విను! ఆయన ప్రతిజ్ఞ కూడా కాదు అర్జునునిచేత ప్రతిజ్ఞ చేయించాడు.

భార్య : ఏమని?

భర్త : 'కాంక్షేయ ప్రతిజ్ఞానీహి నమే భక్తః ప్రణశ్యతి.'

భార్య : నిజమా?

భర్త : నిజమే. సందేహం కూడానా? వేరవురుషుడూ అంటున్నాడు:

'అకాశాత్పరితం తోయం

యథా గచ్ఛతి సాగరమ్

సర్వదేవ నమస్కారః

కేశవం ప్రతి గచ్ఛతి.'

భార్య : ఐతే ఆ విదేశీపుష్పాలు కూడా స్వర్గసౌఖ్య మనుభవిస్తున్న మహాభక్తులే నంటారా?

భర్త : సందేహమా? ఇందులో పాఠశాలలే కాదు, అరణ్యాలు, యూరపీయనులు, ఇగుళ్లు, అశ్వికనులు, యూదులు, చీనులు, బ్రహ్మదేశీయులు, పింహళులు,—ఆ చెర్రీబ్లాజములో నిప్పొలులు—ఇంకా ఎందరెందరో భక్తులు ఉండవచ్చు!—

భార్య: ఆ పచ్చికవరకలలో ఏదో గలగల మంటున్నది?

భర్త: చూచావా, ఎంత అపారమయ్యేదో!—పశ్చిమార్థ గోళమని మమ్ములను మరచిపోయినారా అని కాబోలు, అక్కడ గడ్డి అకులలోనుంచి వాల్చు ప్లిట్ మున్—మానవుణ్ణి గురించి—పూర్ణమాన పుణ్ణి గురించి పాడతాను—అంటూ ఆ పచ్చిక వరకలలోనుంచి వచనవద్యాలు వలుకుతున్నాడు. ఆ ప్రక్కనే భోరో పుచ్చమైన కలవరము కూడా పుష్పంగా విసవస్తున్నది!—

భార్య: ఈ విశ్వమంతా శ్రీ దేవీమహిమనే గానము చేస్తున్నదన్నమాట!—ఎవరి కెంతవరకు కాన వస్తుందో అంతవరకూ!—ఇవి అవి అనకుండా అన్నిపూలూ కోసి శ్రీ శివార్చనకు వివిధా గిద్దా మిక!

[ఇద్దరూ విచక్షణ లేకుండా పూలన్నీ కోస్తూ ఉంటారు.]

*

తోటలో వేరువేరుచోట్లనుంచి ధ్వనులు

హాపుహాపు హాపూ!—సహస్ర శిర్దా పురుషు సహ

ప్రాక్ష పుహస్రపాత్ స భూమిం విశ్వతో వృత్వా ఆత్మలిష్ట ద్దేశాంగులమ్—తస్మత్సభ్యే మహానగ్ని ర్విశ్వాత్పి ర్విశ్వతో ముఖ!—వాసనా ద్వాసుదేవస్య వాసితంశే జగత్తయమ్ సర్వభూత నివాసోఽసి వాసుదేవ నమోఽస్తుతే—సర్వస్వరూపే సర్వేశే సర్వశక్తి సమన్వితే—పుణ్యో గంధః పృథివ్యాం చ లేజస్తేజస్వినా మహమ్—సాధుష్యసి చ పాపేషు సమబుద్ధి ర్విశ్వతే!—

.

భార్య: ఏమండీ, చిలుకుచిలుకుమనే ఆ శబ్దము విని పిస్తున్నదా?

భర్త: వినబడకేమి? ఈ పూంజోటలోనే అంతా చిలుకుచిలుకుమని చిల్లుతున్నది!

భార్య: [భయముతో] అయ్యో, ఏమండీ, ప్రళయము వలె వేలలోనుండి చీకట్లు మొలుకుచి వస్తున్నవేమి! అయ్యో, అయ్యో!—క్షాంనాగారి

నానకలవలె ఏమిటి?

భర్త: సాతయ వా సాతాలే స్థావయ వా నకంఠోక సామాజ్యే మాత స్తవ పడయుగం నానాం ముంచామి నైవ ముంచామి.

భార్య: [వణుకుతూ] నాకు భయము చేస్తున్నదండీ!

భర్త: భయమెందుకు?—సాతాలలోకవాసులు శ్రీ దేవీ వదపూజకు పైకి వస్తున్నట్లున్నారు!

భార్య: ఎంత నిబ్బరమండీ మీకు! నాకు మనస్సు వికలమై ఏమీ తోచడం లేదు. భయమేస్తున్నది.

భర్త: భయము దేనికి? శ్రీదేవి వాత్సర్యం మనమీద పరిపూర్ణంగా ప్రసరిస్తున్నదనుకో! 'నీలతోయద మధ్యస్థా విద్యుల్లేఖేవ భావరా' అని వేదమాత వలుకుచున్నది గదా! ఆ నీలతోయదమే ఏమో ఇది!

భార్య: కాదండీ! లోకం సానమంతా పండి ఈ విధంగా మన తోటలో మొలకెత్తుతున్నట్లున్నది.

భర్త: కావచ్చు కాని, మనము కొంచెము విదానించవలె. శ్రీ దేవి ఆర్యవరో రౌరవాది నరకాలలో ఉండే పాపకర్ములకు మాత్రము భాగమెందుకు ఉండ రాదు?

భార్య: శ్రీ దేవిని అర్చించవలె ననే బుద్ధి గమక వాళ్ల కుంటే, నరకంలోకి ఎందుకు పోవలసి వచ్చేది?

భర్త: అసలు వాళ్లను నరకంలోకి పంపిన దెందు కనుకొంటావు?

భార్య: ఏమో మరి!—వాళ్లను శిక్షించడానికి కాదూ?

భర్త: వేనట్లా అమకోను! వాళ్లకు పశ్చాత్తాపము కలిగించడంకోసమని వా తలంపు.

భార్య: కరుణా వ్యరూపుడైన భగవంతునికి తప్పుచేసిన కుమార్తెలమోదమాత్రము దయే ఉంటుంది కాని కోపమెందుకుంటుంది?— అయితే పీఠంలా

సరకదాథలో వచ్చాప్రమంది, భగవతిని ఆరా
ధన చేసేవారినిచూచి దినా పరిపూకులు కావలె
ననే ఉత్సంకతో నన్ను రల్ల ఉన్నది!

భర్త: అవును. ఇంకొక విషయము. లలితారహస్య
వామాలో ఒక్కవామము కీర్తించినా మహా
పాపాలుకూడా నశిస్తవంటూ ఉత్తర పీఠికలో
ఇంకా ఏ మున్నదో తెలుసునా?

భార్య: ఏ మా విశేషము?

భర్త: విను!

‘ఒత్తైకవమ్నో యాశక్తిః
పాతకానాం నివర్తనే
తన్నివర్త్య మహాత్ముర్గుం
నారంభోకాశ్చతుర్వశ’

భార్య: అంటే?

భర్త: ఏమున్నది! పాతకాలను పోగొట్టడములో
రహస్య వామాలో ఒక్కొక్క వామము మాహా
త్వము ఎంత గొప్పదంటే, దాని శక్తిని
పోగొట్టడానికి చతుర్వశ భువనాలూ చాలవట!—

భార్య: మనము మన రహస్య వామాలు తెలుతూ
పూజ చేస్తాము కనుక నారకుల పాపాలుకూడా
నశిస్తవా?

భర్త: అవును. మరి లోకంలో ఏ పువ్వుకూలేని కారు
వలుపురంగు వీరి కున్నది మాచావుగా! మనము
వ్యర్థము ఎక్కడో దూరంగా లేదు, విశ్వమంతా
వ్యాపించి ఉన్నదనుకున్నాముగా!—మరి సరకము
మాత్రమో!

భార్య: అంటే మన పూజాపనిలోనే సరకముకూడా
ఉన్నదనా? సరే, సరే, సరే—మీ పాండిత్యాలు
చాలుగాని ఇక దేవమందిరానికి వెళదాము
దయలుదేరండి!

భర్త: నాకు లాబుద్ధి పుట్టడము లేదు. ఈ పూజా
వనములో మధురాలిమధురమైన శబ్దాలు
వివరమున్నవి. అవి అలకిస్తూ ఇక్కడే ఉండి
పోతాను. విను ఆ మధురమైన కోకిలా

లావము వాల్మీకి మహర్షి వాక్కు! ఆ బంధుర
ఝంకారము విను, వేడవ్యాస మహర్షి ఓంకార
నాదము! ఆ చిలుకల కలకలం విను, శుక
మహర్షి భాగవత గానము! ఆ శారికల కలవ
రము విను, కాలిదాసాది మహాకవులవాణి!—ఆ
పూం పాటలు ఎన్నెన్ని రాగాలతో ఎంత
శ్రావ్యంగా ఉన్నవో విను!—అహో!—

భార్య: వాకేమీ వివరదడము లేదే!—ఇక క్షణము తీరిక
లేదు. సంధ్యావందనాది విత్యకర్మలకు వేళదాటి
వది. దేవపూజకు వేళ అవుతున్నది. మీరు
కూడా త్వరగా లేచిరండి!—

భర్త: రాను. ఈ పూజావనములో కూనోవడమే
సంధ్యావందనాది విత్యకర్మలుగాను, శ్రీ దేవ్య
ర్చనగానూ, నా కున్నది. రాను—రాను—
ఇక్కడే ఉంటాను.

భార్య: మీ కవిత్వాలు చాలించి నా మాట విని, రంక్షి

భర్త: రాను—రాను—అహో! ఆ పూం మృదుమధుర
కలరవాలు విను, విను! అహో!—అహో—

భార్య: నాకేమీ వినబడడం లేదు. ఈ ఎండకు
ఒళ్లంతా చిలచిట లాడుతున్నది—శేను వెళ్లు
తున్నాను!—

[పూలనల్లలతో నిశ్క్రమిస్తుంది]

తోటలో మూల మూలలనుంచి నానావిధానంద
శబ్దాలు—

హేవు హేవు హేవు! — హంస స్పృహం—
హల్లెలులా హల్లెలులా హల్లెలులా—ఓం మణి
పద్మేహం—నమా నమా సెదేసియో—లయి
లాహ ఇల్లొల్లాహ—అనల్ హక్—శివోహం,
శివోహం, శివోహం—

భర్త: అహో! అహో! అహో! ఈ వనమంతా బృంద
గానముతో మారుమ్రోగుతూ గొల్లమంటు
న్నది!—అహో!

[అకస్మికముగా నిశ్శబ్దమవుతుంది]

భర్త : ఏమిటి? చెవులు గింగురుమని ఒక్కచెట్టున
చెవిటిదనము వచ్చినదేమి? ఆ పూంపాటలేవి?
మాటలేవి? గుసగుసలేవి? — ఇండాకటిమంచి
వినబడ్డట్లున్నది భ్రాంతి బడింటుందా? ఏమి
టబ్బా! — [దిక్కులు చూస్తాడు. నిశ్శబ్దం]
ఏమి టబ్బా ఇది! [చెవులు చేతులతో విప్పదీసు
కుంటాడు - విశ్చిబ్దం] అహో! ఈ పూంభాష
ఏదో సుకృత విశేషంచేత ఇవ్వక కాస్త రీతిగా

వినిపింపింది. అంతమాత్రాన ఈ తోటలోనే
ఎల్లకాలమూ కూచంటే వినబడుతుందా? —
ఆ భాగ్యము ఏ బాపాలకో? — మనకా అంత
భాగ్యము! హూం!

[విరక్తితో నెమ్మదిగా అడుగులు వేసు
కుంటూ విలవదళాల సజ్జతో పూజామందిరము
వైపుకు నిష్క్రమిస్తాడు.]

(అయిపోయింది).

శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరావు

తెలుగు సాహిత్యము అనువాద రచనలని, స్వతంత్ర రచనలని రెండు విశాల విభాగాలుగా ఉన్నవి. స్వతంత్ర రచనలు ద్వీపద, ఉదాహరణము, యక్షగానము వంశీరత్నము అనునవి. వీరిలో మొదటిదైన ద్వీపదను గూర్చి జరిగినప్పటికీ పరితమే యీ గ్రంథము. ఇందులకా గ్రంథకర్తకు పి. హెచ్. డి. పట్టము లభించినది.¹

ఇట్టి గ్రంథములు ప్రాయశఃపూర్వకముగా పరిశోధనాత్మకములు. గ్రంథకర్త ఏదైనా ఒక విషయమును గూర్చి విశేషముగా పరిశీలనచేసి, మూలగ్రంథాల నామాలాగ్రముగా అవలోధన కావించి ఒక క్రొత్త సిద్ధాంతమునుగాని — దృక్పథమునుగాని ప్రతిపాదించవలెను. ఇట్టి పరిశ్రమకు 'మౌలికత' ప్రధాన లక్షణము.

కాని ప్రస్తుత గ్రంథములో అట్టి వకాత్మికత లక్షణ మంతగా గోచరించుటలేదు. ఏలననగా, ఈ రీతి గ్రంథములలో నియతముగా మండగిన—

“గ్రంథ సూచిక”

ఇందు లేదు²—ఇది ఒక వాఙ్మయమునకు సంబంధించిన గ్రంథము కాబట్టి ఇందు ముద్రిత ముద్రిత గ్రంథ వివరములను వమగ్రముగా రేలుపు నట్టి 'గ్రంథ సూచిక' ముఖ్యముగా చేర్చుట అత్యంతావశ్యకము. ఇట్టి గ్రంథ సూచినే ఇంగ్లీషులో "Bibliography" అందురు. అయితే గ్రంథకర్త ఈ గ్రంథము రి వ పుటలో కొన్ని గ్రంథముల విచ్చి వాని కీ క్రింది శీర్షిక నుంచెప్పున్నాడు.

'ఉపయుక్త గ్రంథములు (Bibliography)'

'Bibliography' అనగా 'గ్రంథ వివరణ పట్టిక' అని అర్థము కాని ఉపయుక్త గ్రంథములన్న

యర్థము కాదో ఇక వమన్యయమెట్లు? వీ నంద ర్థమున ద్వీపద గ్రంథసూచికను గూర్చియు గ్రంథ కర్త దానినెట్లు సంగ్రహించినదియు లోకమెఱుంగుట యావశ్యకమైనది.

'ద్వీపద వాఙ్మయ సూచిక' ఈ గ్రంథకర్త పరిశోధన ప్రారంభింపకముందే ముద్రితమైనది. ఆ వివరము లిది.

ద్వీపద కావ్యములను గూర్చి నేను పరిశోధన చేయుట క్రి. శ. 1950 లో ప్రారంభించి రెండేండ్లు పరిశ్రమించి పై వాఙ్మయ సూచికను ప్రకటించితిని. అముద్రితములకు, మృదాను ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారము—తంజావూరి పుస్తకశాల, ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు పుస్తకభాండాగారము, గోలుకొండ కవుల సంచిక పరిశీలించితిని. ముద్రితములకు ఆంధ్రవాఙ్మయ సూచిక—బ్రటిషు మ్యూజియము లైబరరీ కేటలాగు (లండను) సంప్రదించినాను, అన్నింటికి, సంఖ్య లిచ్చియున్నాను. అంభ్యములై నవాని కాకరములు తెలిపి, ఆ కాకరముగల గ్రంథములు ముద్రితమో అముద్రితమో

1. ఇట్టి పట్టములకు మూలములగు రచనలకు ఇంగ్లీషుభాషలో "Thesis" అని యందురు—తెలుగున 'సిద్ధాంత వ్యాసము' అనియు 'పరిశోధక వ్యాసము' అనియు వ్యవహారము గలదు.

2. దీనికి ఇదులు 'ద్వీపద గ్రంథముల జాబితా' ఒకటి గ్రంథాంతమున అనుబంధమున గలదు—దాని విమర్శన మీ వ్యాసాంతమున గలదు.

3. A bibliography of Dwipada Kavya Literature in Telugu. Annals of the oriental Research, University of Madras. Vol IX 1951—52 Part I Pages 1—33; Vol X 1952—1953—Part I Pages 33—62.

తెసినాను. కొన్నివట్టుల అముద్రితములలోని విశేషములు తెలిపాను. ఆ మాచికారణన యెట్లున్నదో ఒక ఉదాహరణమును చూపుచున్నాను.

'పుట 52.'

1. కవి—నరసింహకవి ఎల్లకర (కృష్ణయామాత్యుని పుత్రుడు.)

2. కాలము—(క్రి. శ. 1580.

3. కవి కృతులు—భారత సావిత్రి నవనము.

4. ద్విపద కృతులు—మార్కండేయ పురాణము (కవి మత్తిలో నన్నయ, తిక్కన, శ్రీనాథుడు, పెద్దన, తిమ్మన, అయ్యలరాజు రామభద్రుడు గలరు.)

5. కృతి విషయము—కొమరవోలు రాజగోపాలరాయనికి కృతి. గ్రంథము పద్మసావిత్రి కృతి కాలవసేనుని రణరంగమున గూర్చిన ప్రస్తావన గలదు—కాలవసేనుడు కొడవసేనుడు పల్లవరాజు కొడగును.

6. కృతి వివరణము.

అ. ముద్రితము—ముద్రాక్షరశాల.

ఆ. అముద్రితము—ప్రా.భా—సంఖ్య R 132 డి. 980.

పై యుదాహరించినట్టి యిది కేవలము వాఙ్మయ మాచికగాక, వివరణాత్మకమైనదని కవి కాలనిర్ణయాది విశేషములతో మన్నదని స్పష్టమగుచున్నదిగా! ప్రస్తుత గ్రంథకర్త పై గ్రంథములోని విషయము లిన్నింటిని తూ. చా. తప్పకుండా, ఆయాస్థలములలో ఉదాహరించుటయేగాని వేరొండు లేదు. అముద్రిత ద్విపద గ్రంథముల విషయమై, గ్రంథకర్త, పై మాచికలోని గ్రంథములకంటె, నేను ప్రకృత గ్రంథముల నేవియు నీయలేకపోవుటయే యందుకు తార్కాణ. మఱియు నీ వ్యాసమునందే గ్రంథకర్త విడిచిపెట్టిన—ముద్రితముద్రిత ద్విపద కావ్యములను పరిశీలించినచో నాతడు—పై వాఙ్మయ మాచికతప్ప—దానికి మూంమైన వివరణాత్మక గ్రంథ

మును మాడనేలేదని విశదమగుచున్నది.⁴

ఇక గ్రంథ విషయ ప్రస్తావన.

ద్విపద—మధుర కవితలు

ఉపక్రమణిక 2 వ పుటలోనే గ్రంథకర్త ద్విపద, పదకవితలో దేశికాశు చెందినదని యిట్లు ప్రాసీయున్నాడు.

'పదశాఖలో (1) శుద్ధదేశికాశ (2) దేశికాశ అని రెండు భేదము లున్నట్లు ఆచార్య పింగళి లక్ష్మీకాంతముగారు విభజించియున్నారు.⁵ ఆ వెనుక వీని వివరణము గలదు—ఆ వివరణము పెద్దదిగా నుండుటచే ముఖ్యభాగముల నుదాహరించుచున్నాను.

'శుద్ధదేశికాశలోని పదములు సామాన్య ప్రజలలో, ప్రజలకొరకే పుట్టి వారి ఆదరాభిమానము లతో తరించి తర్వాత తరములవారిని తరింపజేయు ప్రజాకవిత్య మనదగినది, తెలుగులోని బాలనాగమ్మ కథ, లక్ష్మమ్మకథ, కామమ్మకథ, అంకమ్మకథ, చిన్నమ్మకథ, బొప్పికథ, ఆరు మరాటిల కథ, కాపుకథ, బంగారు తిమ్మరాజుకథ, కుమారరాముని కథ, దేశింగురాజు కథ యిత్యాదులు—ఈ శాఖలోనివి. ఇవి ప్రాథమికాధ్య రవనలుగా పరిగణింప వలెలేవివి.

పాదగమన పదకవిత్యమైనను, పావయోగ్యమైన పద్యకవిత్యముతో సమానమనదగు పారస్విత ప్రతిష్ఠను పొందినట్టిది దేశికాశ.....ద్విపద కావ్యములు, రగడలు, ఉదాహరణలు, గద్యలు, శతకములు, యక్షగానములు, దండకములు, మున్నగు తెలుగు సాహిత్యప్రక్రియలు ఈ దేశికాశలో చేరదగినవి.'

4. ఇట్లు సంపూర్ణముగ నీ మాచిక మన యోగించియు గ్రంథకర్త తా నొక్కమారే, ఈ మాచికను సంప్రదించినట్లు 319 వ పుటలో నదియు వధోజ్ఞాపికలో ప్రాసీయున్నాడు!

5. పుట యడుగున యధోజ్ఞాపిక.

1. చూ. గౌతమవ్యాసములు—పుట 112.

2. చూ. గౌతమవ్యాసములు—పుట 113

అని కలదు.

పై పాక్యముల నాధారముగా చేసికొని, గ్రంథ కర్త గ్రంథమును ప్రారంభించి ద్వీపదమ జేరికవితా కావ్యమందు జేర్చి, దానిపై గ్రంథ మంతటిని నిర్మించియున్నాడు. కాని పదకవితలో పై శుద్ధ దేశీ దేశికాభా విభజనము ప్రాచీనలాక్షణిక మతము నకు అర్హతముగా నిరుద్ధము—సాహిత్యమున పదపద్య కవితా ప్రక్రియల నన్నింటిని, ఏకాకారముగా గ్రహించి వానివాని రచనా తత్వములనుబట్టి—నాలుగు విధ ములుగా లాక్షణికులు విభజించియున్నారు. వీనికే 'చతు ర్విధ కవితలు' అని పేరు. ఈ చతుర్విధ కవితలనే ఆశు, మధుర, చిత్ర విస్తర కవిత్వములు' అని యందురు.⁶

ఆంధ్ర లాక్షణికులొ అప్పకవికి పూర్వుడగు వార్తాకవి రాఘవయ్య అనునతడు, తన లక్షణ దీపి కలో ఈ చతుర్విధ కవితలను వర్గీకరణముచేసి వివ రించియున్నాడు. అది చాలా దీర్ఘముగ నుండుటచే, మధుర కవితలనుగూర్చి పూర్తిగా దెల్పి తక్కిన వానినిగూర్చి సంగ్రహముగా దెలిపెదను.

ఆశుకవిత్వం బున్నది

ఏకపాద, త్రిపాద, కవన విషమ నమస్య పూర్వులు, వ్యస్తాక్షరి, న్యస్తాక్షరి, నిషేధాక్షరి భవనా చమత్కృతులు, అష్టావధానములు, ఘటికాశత గ్రంథకల్పన, ఆకాశ పురాణము, తత్కాలాచిత గీతి రచన లనునవి యాశుకవిత్వములు—

మధురకవిత్వం బున్నది

నాటకాలంకారములు, కళికోత్కళికలు, విధ క్వాది దేవతోదాహరణములు, సప్తలాభనటనలు, నట్టట్టు, గీతప్రబంధములు, చతుర్బుద్ధిక అష్ట భుద్ధికలు, బిరుదావళి, నామావళి భోగావళి, జయ హేష, చతురుత్తర సంఘటనలు, యక్షగానమున వెలయుపదంబులు, దరువులు లీలు ధవళంబులు మంగళహారతులు శోభనంబులు, ఉయ్యాలశాలలు, జక్కులంజేకుపదంబులు, చందమామ సుద్దులు అష్టకంబులు ఏకపద, ద్వీపద చతుష్పద షట్ప దాష్టపదులు నవి యాదిగాగలవన్నియు లయప్రమాణం బుల నొప్పి మృదు మధుర వచన రచనల ప్రసిద్ధం బైనయవి మధుర కవిత్వములు.

చిత్రకవిత్వంబున్నది—

పాదగోపనంబును, పద్యభ్రమకంబును, పాద భ్రమకంబును, అనులోమ నిలోమ గీతి పద్యంబులు, కందగీత కందద్యయ గర్భిత వృత్తంబులు..... అష్టదశ, షోడశదశ, ద్వాత్తింశద్దశ పద్య బంధంబులు, చక్రాంధోళికావృత్తబంధంబులు..... కంకణ సర్వతోభద్ర కల్పిత కల్పవల్లరి నవి యాదిగా గలుగు బహువిధ రచనా చమత్కారములు చిత్రకవి త్వము.

విస్తర కవిత్వంబున్నది—

ఇష్టదేవతా ప్రార్థనంబును, కృతికర్త వంశా వళియు, పుర గిరి మృగయా యాత్ర వన ఇలనిధి..... రణాక్షిడ దిగ్విజయంబు నాదిగా గలుగు పష్టిరశ వర్ణనలు, ఆలంకారంబులు, రీతులు, శేష్యులు, వృత్తులు—పాకంబు లుత్పేక్షలు, శ్లేషలు ధ్వనులు వ్యంగ్యములు వివి యాదిగా గలుగు కావ్యలక్షణంబులు గలిగి పంచలక్షణ దశలక్షణంబులనొప్పి కథా సరణి వర్తిల్లుటంజేసి యది విస్తర కవిత్వంబున్నది మహావబంధంబు.⁷

6 ఈ సంప్రదాయము నన్నయనాటినుండి వచ్చుచున్నదే—భారతావతారిక 1-8 లో విధి గలదు. శ్రీనాథుడు వైషధమున (1-11) లో దీని ననుస రించియున్నాడు. ఇది నన్నయ కాలముననే యున్నట్లు తమిళభాషలో—'యాప్పిరంగి కారికై' అను ప్రాచీన గ్రంథమువలన తెలియవచ్చుచున్నది. ఈ నివరము లకు—చూడుడు. తెలుగు కవుల చరిత్ర—ఇంగ్లీషు ఉపోద్ఘాతము. క్రీ. శ. 1656 లో అప్పకవికాలము నుండి ఈ సంప్రదాయము మలుగుపడి ఆశు బంధ గర్భ చిత్ర కవిత్వములని ప్రచారములోనికి వచ్చినవి.

7. లక్షణదీపిక అనుగ్రంథము. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకకాలలో మున్నది. సంఖ్య డి. 1929. దీని నుండి క్రీ. శ. 1950 లో నా ఉదాహరణ వాఙ్మయ చరిత్రలో పై విషయమును పూర్తిగా ముద్రించి యున్నాను. కాని యిప్పుడు ఆ పుస్తక మలభ్యము. నేటి సాహితీ విమర్శకులలో నే యిద్దరు ముగ్గురో తప్ప ఈ విషయమును గుర్తించిన వారే లేరు—

పై వివరణమునుబట్టి ద్విపద మధురకవితా శాఖకు చెందినదని స్పష్టమగుచున్నది. ద్విపదయే కాదు. నేడు మనము దేశిగా పరిగణింపుచున్న పద వాఙ్మయపుంసంతయు నీ మధుర కవితాశాఖయే యని నిశ్చితమగుచున్నది. మఱియు దేశిమార్గ కవితా భేదములను సమన్వయించుచు సాహిత్యక్రమ పరిణామానుకూలముగనున్న పై విభాగమేలో, సముచితముగను, సహేతుకముగను, శాస్త్రీయమునై యున్నది.

వాస్తవికస్థితి యిట్లుండగా, ఈ తుదదేశి—దేశివిభాగ మెట్లుత్పన్నమైనది యుద్ఘాటముగ నున్నది. ఇక ఈ తుదదేశిశాఖకు సంబంధించినవని యిచ్చిన కథలు—పదునేడు పదునెనిమిదవ శతాబ్దాల వాటివి. ఈ వాటికి పై సంప్రదాయమే అవైతమైనందున నీ విభాగము కేవల మూహజనితమని నిరూపించుచున్నది.

ద్విపద కావ్యములు :

భాషావ్యాకరణ సంప్రదాయములు

పాల్కురికి సోమనాథుని బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రముల⁸ ప్రకటించబడినతోడనే, అందలి కవిత్వము విలక్షణ భాషాసంప్రదాయములు—తెలుగు భాషా చరిత్రమున వాక పరివర్తనము గల్గించినవి. భాషాతేజస్వలములను నేకగ్రీవముగా శివకవులభాష—అంధభాషా పరిణామ చరిత్రమున వాక ముఖ్య పుట్టుచుని గుర్తించిరి. వ్యాకరణ సంహితా సర్వస్వాది మహాగ్రంథములలో దీనినిగూర్చి విమర్శలు సాగినవి.⁹

ఇట్లున్నను—ప్రస్తుత గ్రంథమున 'ద్విపద కావ్యములు—భాషా సంప్రదాయములు' అను ప్రకరణమే లేదు. ఇది యీ సిద్ధాంత వ్యాసమున వాక గొప్పలేము. ఏవో కొన్ని వ్యాకరణ విశేషములను, 'పింహనాకనము' అను శీర్షిక క్రింద జేర్చుట జరిగినది. దీనినిబట్టి గ్రంథకర్త ప్రణాళికలో నీ ప్రకరణము మొదటనుండి లేనేలేదని చెప్పవలసియున్నది.

ఒక్కభాషా విషయముననేగాక, తక్కిన విషయములలోను, ద్విపద వాఙ్మయమున పై రెండు గ్రంథములకుగల విశిష్టత యీ గ్రంథమాలమున నభివ్యక్తము కాలేదు. వానిలో కొన్ని—

జాతీయ సమైక్యత

బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రలలో తెలుగు దేశమునందలి శివభక్తుల చరిత్రలేకాక, తమిళదేశము నందలి అరువత్తు మువ్వురునయనాదుల కథలను, కన్నడదేశమునందలి బసవన మొదలగు మహాభక్తుల కథలను ప్రపంచించివెలుడబడలేత వని ప్రథమముగా దక్షిణభారతదేశమున, తెలుగుల, తమిళుల, కన్నడుల జాతీయ సమైక్యతాభావమును నిరూపించినవి.

భాషా సమైక్యత

దక్షిణదేశమున, శ్రీశైలక్షేత్రమునకు శివరాత్రికి తెలుగు, శ్రీతమిళ, కన్నడ, మహారాష్ట్ర దేశములనుండియేగాక ఉత్తరహిందూస్థానమునుండి శివభక్తులు వచ్చెడివారు. పాల్కురికి సోమనాథుడు పండితారాధ్య చరిత్రలో తమిళ, కన్నడ, ఆరె (మహారాష్ట్ర), సంస్కృతభాషలలో వారెట్లు సంభాషణ నెఱపినదియు, శివుని స్తుతించినదియు వాయుభాషలలోనే వ్రాసి తెలుగున భాషాసమైక్యతను మొదట ప్రపంచించియున్నాడు.¹⁰ పండితారాధ్య చరిత్రనుబట్టి సంస్కృతభాషకూడ ఆ కాలమున నిత్యవ్యవహారములో నున్నట్లు తెలియుచున్నది. క్రీ. శ. 778 లో ఉద్యోతన మహాకవి, ప్రాకృతభాషలో, 'కవళయూహం' అను కావ్యమును వ్రాసి—అందు పదునెనిమిది భాషల ప్రసక్తి తెచ్చియున్నాడు. దీనివెనుక దేశభాషలలోగాని

8. ఈ రెండు గ్రంథములను, విపులసీతలలో ప్రకటించజేసి కవితావిశేషములలోపాటు, భాషావిశేషములను నలువడేండ్ల క్రిందట పండితలోకము ద్విప్పికి తెచ్చిన కీర్తి ఆంధ్రగ్రంథమాలవారిది. ఇప్పటికిని నీ భాషనుగూర్చి కూలంకషముగా వ్యాసంగము జరుగనేలేదు.

9. బసవపురాణ ప్రయోగాల సమర్థన—ఆంధ్రపత్రిక వికారి సంవత్సరాది సంచిక.

10. దీని సమనందియే నేను కన్నడాంధ్రముల పరిష్కర ప్రణాళమునుగూర్చి, ఒక ప్రత్యేక గ్రంథము వ్రాసి, యీ రెండింటికిగల సన్నిహిత సంబంధము విశదపఱచితిని.

సంస్కృతమునగాని ఇతర దేశభాషల ప్రవక్తి తెచ్చిన కావ్యము పండితారాధ్య చరిత్ర తప్ప వేరొకటిలేదు.

విజ్ఞాన సర్వస్వము

ఈనాడు ప్రచురమగుచున్న, విజ్ఞానకోశ, విజ్ఞాన సర్వస్వములకు నాంది గావించినది పండితారాధ్య చరిత్రమే. అది తెలుగువారి తొలి విజ్ఞాన సర్వస్వము¹¹. దీనివలన నీ ద్విపదకృతులను, కేవలము తెలుగు సాహితీ పరిణామదృష్టితోనేగాక భారతీయ సాహిత్య దృష్టితో పరిశీలించవలెనని స్పష్టమగు చున్నది.

ద్విపదచ్ఛందో విశేషములు

'ద్విపద చ్ఛందస్సు పాల్కురికి సోమనాథుడే సృష్టించెనని శ్రీ విడుదవోలు వెంకటరావుగారు 'సోమన సృష్టించిన ఛందస్సు' అను వ్యాసమునందు వ్రాసినది..... కాని సోమనాథునికి బాం పూర్వకాలమునుండియే తెలుగున కలదని నిరూపించవచ్చును.' పుట 36. 'సోమన సృష్టించిన ఛందస్సు' అనగా సోమనాథుడంతకు ముందున్న ద్విపదచ్ఛందస్సుతో కొన్ని ప్రత్యేక లక్షణముల నేర్పించి ఆ ఛందస్సున నొక మాతన మార్గమునకు సృష్టికర్తయయ్యెనని యర్థమేకాని ద్విపద యంతకుముందు లేదను నిర్ణయముకాదు. కవిత్వములో విజ్ఞాన, తిక్కననుగూర్చి చెప్పుచు 'తను కావించిన సృష్టితక్కిరులచేతంగాదునా' అని ప్రశంసించినాడు. అప్పుడు తిక్కనకన్న ముందు కావ్యములే లేవని, తిక్కనయే మొదట కావ్యసృష్టి చేసినని యర్థమా?

ద్విపది—ద్విపద

ఇంది శబ్దములను గూర్చినశీలిచారణ సరిగా చేయబడ లేదు. సంస్కృత నిఘంటువులలో ఋక్కున కల్పింపబడినప్పుడు 'ద్విపద' అనియు, మాత్రాచ్ఛందో విశేషమగునపుడు 'ద్విపది' అనియు కలదు.

'ద్విపదాస్త్రి ద్వాపదాపాప్యః పాదప్యాన్వయోః
టాది భవ్యాత్పదాదేశః - ఋగ్వీశేషే - ఛందోభేదే -
టీవే - ద్విపది' (శబ్దస్తోమ మహానిధి)

ద్విపదా—స్త్రి ఋగ్వీశేషేద్వాపదాప్యః సంఖ్య పూర్వస్యేతి పాదప్యాన్వయోః టాబ్బనీతి టాసి పాదానన్.

ద్విపది—స్త్రి—మాత్రా పుత్తాంతరేః ఆదౌ షట్కల సంకల మేత త్తదను పంచపద్యులమౌ గుర్వంతమ్ ద్విపది భవతీహ వింశత్యష్టకలందంతమ్.

(శబ్దార్థ చింతామణి)

పై సంప్రదాయము ననుసరించియే విన్న కొల పెద్దన ద్విపది యని వాడియుండును. పాల్కురికి సోమనాథుడు దీని నెఱిగియుండియు తెలుగు ద్విపదను, వేదముతో సమానవ్రతసత్తి గడింపదలచినవాడు. గావున - ద్విపదివి విదవి - ద్విపద శబ్దమునే విరాడించెనున్నాడు. ద్విపది మాత్రాచ్ఛందో విశేషము గావున—నీ ద్విసంప్రదాయములను సోమనాథుడు సమ్మేళనము చేసినాడని చెప్పనగును.

సోమనాథుడు ద్విపదను, అటు మహాకావ్యోన యోగియగు భాషగాను, ఇటు గేయరూపముతో పాటగా పాడదగినట్లుగాను ఎట్లు దిద్దితీర్చెనో, ఆ వివరణ మిందులేదు.

'అరుదగు దాసయ్య యజనత్తుముపుర
చరితంబులును శ్రీ బసవపురాణంబు
వేలు వెట్టుచు నింపు సొపార
శైలిమై గ్రాలుచు చదివెడివారు.'

పర్వత ప్రకరణము పుట 433.

బసవపురాణమును ఏలలు వెట్టుచు చదువుట యెట్టిదో యందు తెలుపబడలేదు. ఈ విషయము వేరొకచో తెలుపబడినది.¹²

ద్విపద వాఙ్మయ పరిణామము

తెలుగున ద్విపద] వాఙ్మయమునకు హేతు భూతమైన వీరశైవ మత సంప్రదాయములను గూర్చి గాని, మత సాహిత్యములకుగల యవినాశాన సంబంధమును గూర్చిగాని గ్రంథకర్తకు నిశ్చితాభిప్రాయములు లేకపోవుటచేత - ఈ ప్రకరణమునందలి విషయము లసంగతములైనవి. ఉదాహరణ కీ క్రింది వాక్యము చూడుడు.

11. చూడుడు—పరిశోధన - పాల్కురికి సోమనాథ సంపిక—శ్రీ తిమ్మావఱ్ఱుల కోదండరామయ్య.

12. చూడుడు కిష్టేర జాన్యువరి 1955 వ్రతక—జానపదగేయ వాఙ్మయము.

'శైవమతానుయాయులలో' పాశుపతులు, కాపాలికులు, కాలాముఖులు, గోరక్షనాథులు — రాసేత్వరులు మున్నగు తెగలు తర్వాత ఫేర్పడినవి.' వీనిలో పాశుపతులు, తర్వాత ఏర్పడుట యేమి? శైవమున పాశుపత సంప్రదాయ మతిప్రాసనమైనది. ఈవాటికి ఆరాధ్యశైవము, పాశుపత సంప్రదాయమే. కాపాలికులు, కాలాముఖులు, వామాచారము లేక తాంత్రిక సంప్రదాయమునకు చెందినవారు. ఇక 'గోరక్షనాథులు' అనునది శైవములో వెలు తెగకాదు. అది నవనాథసిద్ధ సంప్రదాయమునకు చెందినది. గోరక్షుడు నవనాథ సిద్ధులలో వాకడు. నాథ వదీయ లేక సిద్ధ సంప్రదాయము. ఇట్లే రాసేత్వరులు—అనగా రసనాథులు. వీరిది సిద్ధసంప్రదాయమే—రసనాథసిద్ధులని పేరు. పై వివరణముబట్టి, ఒక్కపాశుపత సంప్రదాయము తక్కు తక్కినవి భక్తి ప్రధానమైన వీరశైవముతో సంబంధములేదని తెలియవలెను.¹⁸

పర్వీ క రణ ము

వీరశైవమత సంప్రదాయము లనగాహన కాక పోవుట నీ గ్రంథమున పర్వీ కరణ విధానము తప్పినది. కేవలము మతప్రాధాన్యముగల, ఈ ద్విపద వాగ్మయమును నీ క్రింది విధముగ విభజించుట వలెకాదు.

1. పీఠాణికములు 2. కావ్యప్రబంధములు
3. క్షేత్ర మహాత్మ్యములు 4 భక్తి ప్రబోధకములు
5. చాక్రితకములు 6. సంశీర్తనలు 7. కల్యాణాత్మకములు
8. ప్రతమహాత్మ్యములు 9. తాత్త్వికములు 10. చిత్రాభాసములు.

మత ప్రాధాన్యము ననుసరించి పై రెండు ప్రకరణములను నీ క్రింది రీతిని విభజింపవలెను.

పరిణామ ప్రకరణము

1. మతము—సాహిత్యము.

శైవమతము—ద్విపద కావ్యోత్పత్తి.

పర్వీ క రణ ము

1. శైవము 2. వైష్ణవము 3. అశ్వైము
4. నాథవదీయము. ఇట్లు విభజించిన పై పర్వీ

కరణములలోని 2. క్షేత్రమహాత్మ్యములు 4. భక్తి ప్రబోధకములు 8. ప్రతమహాత్మ్యములు 9. తాత్త్వికములు పై నాల్గింటిలో సంతర్కములగును. ఆపై నిత్యాక సాహిత్యమునకు చెందిన పురాణ ఉపాఖ్యానములు చాక్రితకములు ప్రశీర్ణములు అను విభజన చేయవలెను.

ద్విపద కవిత్రయము

కావ్య వాగ్మయమున కవిత్రయమువలె ద్విపద వాగ్మయమున కవిత్రయమున్న సంగతి గ్రంథకర్తకు గుర్తులేక పోవుటచేత, నీ ప్రకరణములలో చర్చిత చర్చణముగా చెప్పిన వానినే తిరిగి చెప్పవలసి వచ్చినది. ద్విపద కవిత్రయము మువ్వరు.

పాల్కురికి సోమనాథుడు

సోమనాథుడు ద్విపద చృందోరచనకేకాక, తరువాత తెలుగున వెలసిన, వీరశైవ వాగ్మయమున కంతటికి సృష్టికర్త. ఆతడు తన గ్రంథములలో సంగ్రహముగా ప్రపంచిన విషయములను నా వెనుకటివారు విపులీకరించిరి. ద్విపద కవిత్రయమున—ఆద్యుడు—యాజ్ఞాదుకూడ సోమనాథుడే.

తాళ్లపాక చిన్నన్న

ద్విపద కావ్య చక్రవర్తులగు తాళ్లపాకవారు వైష్ణవమును ద్విపద మూలమున వ్యాప్తి చెందించిరి. వారిలో చిన్నన్న సోమనాథుని వెనుక ద్విపద చృందములో ప్రత్యేక లక్షణముల నేర్పజేసిన మహాకవి¹⁴. దినమునకు వేయి ద్విపదలు చెప్పగలిగిట్ట.

కట్టా వరదరాజు

వైష్ణవ మతానుయాయులైన వరదరాజు రామాయణము, తెలుగున ద్విపద రామాయణము

13. దీనివిబట్టి శారద నవనాథ చాక్రిత శైవ పీఠాణికాకాలో చేర్చుట యనుచితము.

14. చిన్నన్న ద్విపద లక్షణములు—'ద్విపద చృందో విశేషములు' అను ప్రకరణముననే గ్రంథకర్త చెప్పవలసియుండెను. అట్లుగాక, ఆ విషయమును 'ద్విపద వాగ్మయ పరిణామమున' (పుట. 89) దానిని చెప్పుటచేత, అది అస్థాన వతితమైనది.

లన్నిటికన్న పెద్దది. సంఖ్యా పరిగణమున తెలుగు ద్వీపపు కావ్యములలో రెండవది.

ఒక శాఖ వాఙ్మయము ఉత్పత్తి వికాసమును గూర్చి, రచన చేయుచున్నప్పుడు తత్కర్తకు నమ్మగ దృష్టియుండదు యావశ్యకము.

ఇక కొన్ని గ్రంథములను గూర్చి. -

శివ రహస్యఖండము

పుట 137. 'శివరహస్య ఖండమును పంకాయంపాటి వీరభద్రకవి, కోడూరి వెంకటాచలంపతి, ముదిగొండ బ్రహ్మయలింగరాధ్యులు - అనువారు పద్య కావ్యములుగా రచించినారు. వీనిలో ముదిగొండ బ్రహ్మయలింగరాధ్యుల శివరహస్యఖండము మాత్రము ముద్రితము.'

శివరహస్యఖండ కృతికర్త కోడూరి వెంకటాచలంపతిగాని వెంకటాచలంపతి కాదు. ముదిగొండ బ్రహ్మయలింగరాధ్యులకృతి వచనము కాని పద్య కావ్య మంతమాత్రముగాదు¹⁵. కోడూరి వెంకటాచలంపతి ('అశ్వాసంతగద్యలో' బాలనరసాచార్య వామాంక వేంకటాచల నామగోయ' అని కలదు) శివరహస్య ఖండము 28 అశ్వాసముల మహాగ్రంథము. లోకారాధ్యులు కొడిమేల రాజలింగరాధ్యులవారిచే, స్వకీయ శైల్యవహారిణీ ముద్రాక్షరశాలయందు పరంగలులో క్రీ. శ. 1931 లో ముద్రితమైనది.

మార్కండేయ పురాణము

'మార్కండేయమునిచరిత్రమును మార్కండేయ పురాణము' అనుపేర 8 అశ్వాసముల ద్విపద గ్రంథముగా పర్యతమంత్రి లింగన రచించినాడు'.....

పర్యతమంత్రిలింగన రచితమగు 'వీరమాహాశ్వరాచార సంగ్రహము' అను ద్విపద గ్రంథము పన్నెండు అశ్వాసములందు మార్కండేయ మునిచరిత్రము సంగ్రహముగా కలదు. దానినే లింగకవి ప్రపంచించి 8 అశ్వాసములుగా రచించినాడు.

లింగకవి రచించిన 'మార్కండేయ పురాణము' అను 8 అశ్వాసముల గ్రంథమే లేదు.¹⁶

'అనుచు మార్కండేయ మునిపురాణమున మునివాఙ్మయగు మాతమునియు మార్కండ

మునివల్లభు చరిత్ర మునుల కందఱకు వినజే పె.....

లిం పర్యతమంత్రి లింగవామాశ్వరాచారణి బాదంధ్ర తారకంబుగను శ్రీ రమ్యమై పర్య పంపేవ్యమగుదు వీరమాహాశ్వరాచార సంగ్రహము నందు మార్కండేయ దను మునిచరిత్ర వందమైతగ నష్టమాశ్వాసమయ్యె.

మూలగ్రంథమున న్నిష్ఠముగా మార్కండేయ పురాణము '8 అశ్వాసము' అని తెలుసగా, ఈ గ్రంథ కర్త 8 అశ్వాసముల గ్రంథముగా భావించి, రెండు చోట్లను తప్పుగా వ్రాసినాడు. ఇది పది యాశ్వాసముల గ్రంథము. 1. విభూతి మహిమ 2. రుద్రాక్ష మహిమ 3. పంచాక్షరి మహిమ 4. హరవామ మహిమ 5. శివల్కా మహిమ 6. శంఖచక్రకృత్తి 7. విష్ణు శాస విమోచనము 8. మార్కండేయ చరిత్ర 9. శర భేంద్ర మహిమ 10. వ్యాసశిక్ష - ఈ శిర్షికలను బట్టి మార్కండేయ చరిత్ర 8 వ అశ్వాసమే.

పై వివరణనుబట్టి యిది ఒక పెద్ద గ్రంథములో ఒక భాగముకాగా గ్రంథకర్త దీనిని ప్రత్యేక గ్రంథముగా¹⁷ పరిగణించుట సరికాదు. వీరమాహాశ్వరాచార సంగ్రహము వివరము లీ గ్రంథమున 309, 310 పుటలలో గలవు. వానిని గ్రంథకర్త సమస్యయును చేయలేదు.

ఇట్లే యందలి 'రుద్రాక్ష మహిమ' అను ద్వితీయాశ్వాసమును - ప్రత్యేక గ్రంథముగా పరిగణించి యున్నాడు.¹⁸

15. మా. అంద్రవచన వాఙ్మయము, పుటలు 86-89.

16. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండగారము - ఆర్ 630.

17. మా. జాతితా-145. మార్కండేయ పురాణము (అము) పర్యత మంత్రి లింగన.

18. ,, ,, 176 రుద్రాక్ష మాహాశ్వరము (అము) పర్యత మంత్రి లింగన.

ఈ రుద్రాక్ష మాహాత్మ్యముయొక్క వ్రాత వ్రాత వివరణమును చూడుడు.

ఇందేందురునికి కామ్యాంతరంగ
శివకృపించితగ్రాత శ్రీవత్సగ్రాత
ప్రవిమల విగ్రహాక్ష భవ్యచారిత్ర
.....

శిలవర్తమంత్ర లింగవామాత్య
విరచితముగ సర్వవేదక్రమగును
శ్రీకరమై సర్వసేవ్యమై యొప్పు
వీరమాహేశ్వరాచారసంగ్రహము
నందులో నొప్పు రుద్రాక్షమాహాత్మ్య
మందమై యొప్పును సఖిలలోకముల
ధరణిని వాచందతారకంబుగను'

పై సంక్తులనుబట్టి రుద్రాక్షమాహాత్మ్యము ప్రత్యేక గ్రంథముగాక, వీరమాహేశ్వరాచార సంగ్రహములోని భాగమే యని విన్నవించుచున్నది. పై వివరించిన గ్రంథాశ్వాస విధజననుబట్టి యిది అందు ద్వితీయాశ్వాసము. ఇక నీ గ్రంథము పూర్తిగా అముద్రితమునుటకు వీలులేదు. క్రీ. శ. 1885 లో ముద్రితమైన యొక శైవసంకలన గ్రంథమున నందలి సగము భాగము మొదటి యైదా శ్వాసములు ముద్రితములైనవి. అందు రుద్రాక్షమాహాత్మ్యము ద్వితీయాశ్వాసముననుబడినది. దీనినిబట్టి, మార్కండేయ పురాణము, రుద్రాక్షమాహాత్మ్యము గ్రంథాంత ల్పాదములే కాని వేఱువేఱు గ్రంథములు కావని నిశ్చయింపవచ్చును.

రఘునాథనాయకుని సలచరిత్ర

మూలగ్రంథములను చూడక, ఒకరు వ్రాసిన వ్రాతపై నారాసదీనచో, నెట్టి పరిపాట్లు కలుగునో నిరూపించుటకు పై గ్రంథము చాలును.

'కాశీజాంధ్ర యుగ వాఙ్మయచరిత్ర' నెథను భాగమున (పుట 65 లో) డాక్టరు కె. వి. ఆర్. సరసింహముగారు 19 ఎనశివేత రచించబడినది తెలియని ఒక ద్వివద సలచరిత్రను పురస్కరించుకొని యిట్లు వ్రాసియున్నారు.

'రఘునాథ నాయకుని యితర కృతులగు వాల్మీకిచరిత్ర రామాయణము మున్నగు

వానిలో సాధారణముగ గన్పించు సంగీత సాహిత్యాభిమానము, శృంగారము, హాస్యచతురత ఈ సలచరిత్ర ద్వివదయందు లేకుండుటచే నిది రఘునాథనాయకుని కృతమేనా అని కొందరు తంకించిరి. రఘునాథ రాయలు 20 సలచరిత్రను వ్రాసినమాట నిజమే కాని యా గ్రంథ మిదియేయని నిరూపించుట కాధారములు చాలతక్కువ.'

డాక్టరు గా రింతకుముందు - రఘునాథనాయకుని సలచరిత్ర 21 'అంధభాషోల్లాసినీ'లో కొంత భాగము ప్రకటితమైనదని-తాము చూచిన గ్రంథము 8 ఆశ్వాసములున్న పూర్తి ముద్రణగ్రంథమని వ్రాసియున్నారు. దీనినిబట్టి డాక్టరుగారు రఘునాథ సలచరిత్ర చూడలేదనియు, తాము చూచినది ఆతడు వ్రాసినదేయనుట నరికాదని వారి యభిప్రాయమని స్పష్టమగుచున్నది.

పై కాని ననుసరించి ప్రస్తుత గ్రంథకర్త ఎట్లు వ్రాసెనో చూడుడు. 'దక్షిణాంధ్రయుగ సారస్వత లక్షణములైన భాషాసౌలభ్యము కళాకథనము నందలి ర్హస్వీయు నీ సలచరిత్ర ద్వివదయందు సంపూర్ణ ముగనున్నది. పైగా నిది కరుణారసోపేతమగు కావ్యమగుటచే శృంగార రససౌష్ఠ్యములగు వర్ణనలు మిక్కుటముగా నుండుట కవకాశమేలేదు. కనుక ఈ ద్వివద సలచరిత్ర రఘునాథనాయకుని రచితమే యని విశ్వసించవచ్చును'. (పుట 197).

పై విషయాలనుబట్టి డాక్టరు రామసరసింహముగారుగాని ప్రస్తుత గ్రంథకర్తగాని రఘునాథనాయకుని సలచరిత్ర ద్వివదను చూడకుండగనే దానినిగూర్చి వ్రాసినమాట విస్తృతము. వారి తెలివిడి కొరకు రఘునాథ నాయకుని ద్వివద సలచరిత్రను గూర్చి తెలుపుచున్నాను.

19 వీరు ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయములో తెలుగు భాషకు అధ్యక్షులు.

20 రఘునాథనాయకుడుగాని రఘునాథరాయలు కాదు.

21 ప్రితికపేరు - 'అంధభాషోల్లాసినీ' గాని అంధభాషోల్లాసినీ కాదు.

ద్విపద సలచరిత్ర

రఘునాథ నాయకుని ద్వీపద సలచరిత్ర (క్రీ. శ. 1929 లో చిత్రాడ రామలింగ ముద్రాక్షరశాలలో ముద్రితమైనది. డెమ్మీ సైజున 120 పుటలలో నున్నది. ద్వీపదలు చిన్నయక్షరములతో నొకే పాదముగా ముద్రితములైనవి. గ్రంథమునగల ఎనిమిది అశ్వాసములలో, ఎనిమిదవ యాశ్వాసము చివర కొంత భాగము మూలలాశవత్వంతో ఖలమగుటచే, నిందును అట్లే ముద్రితము. కాని కథలో చాలా భాగము నించుమించుగా పూర్తియగుటకు స్వల్పభాగమే లుప్తమగుటచేత, నిది పూర్తిగా నున్నదనియే చెప్పవచ్చును. ఇది రఘునాథ నాయకుని రచనయే యని నిస్సంశయముగా నిరూపించుటకై అందు ప్రథమాశ్వాసాంతమునగల గద్య సీ క్రింద విచ్చుచున్నాను.

ఇది రామచంద్ర మహిత దయాసింద్ర
విదిత పౌహిత్య నవీన సాహిత్య
చినచెవ్వయాయ్యత క్షితిపాల తనయ
వివరయాది బుధగుణ విభవ సనాథ
రఘునాథ భూపాల రమ్య వాగ్దాల
సంఘటిత నవరస స్ఫుట శబ్దమహిమ
ధనరెడ్డు సలచరిత్రమను ప్రబంధ
మునఁ బ్రథమాశ్వాసమును దగు శ్రిం.

ఇట్లే విదాశ్వాసముల యంతముందును గద్య లున్నవి. గ్రంథావతారికనుబట్టి రఘునాథుడు 'అచ్యుతాభ్యుదయము' అను ద్వీపద కావ్యము రచించిన తరువాతనే సీ సలచరిత్రను రచించినట్లు తెలియుచున్నది²². గ్రంథము సలుచరిత్ర సంపూర్ణముగ లెలుపును.

విడిచిపెట్టిన ద్వీపదకావ్యములు

ఈ గ్రంథ మెంత యపరిశీలితముగా వ్రాయబడినదో చూపుటకు మదావరణములు చూపుచున్నాను.

1. తత్త్వ చంద్రోదయము

'ఇది వేదాంతగ్రంథము. దీనిని ద్వీపదలో రచించినవాడు ముమ్మడి మల్లనార్యుడు (1650 A D).' 'యేను బాల్యంబున' సకలసిద్ధాంత సార సంగ్రహంచైన తత్త్వచంద్రంబుల తత్త్వచంద్రోదయంబను ద్వీపద కావ్యంబు రచించి యీ తత్త్వ చంద్రోదయమునకు జానకీనాథు నాథుగా నియోగించి సంత

సిల్పితి' అని మల్లన తన శ్రీరామనైవరాణ మను పద్య కావ్యావతారికలోని వాక్యము దీని కాధారము - గ్రంథము లంభ్యము' పుట 299.

ఇది యలభ్యముకాదు - లభ్యమే -

"శ్రీ లీల వైభవాంచితమైన యట్టి భూలోకమందు జంబూద్వీపమందు - అని ప్రారంభమై

.....
అని క్షేమకొండ తిమ్మార్యప్రసాద మున కొప్పురావూరి ముమ్మడి రాజ గంగనామాత్యుడు కన్న పుత్రుండు శృంగార నిధియైన కృష్ణమంత్రీకిని రఘుపతిమ్మకును గఠాబునుతుండు అశునాశమైన బ్రహ్మానంద పూర్ణ మఖిల వైభవయోగి మల్లనయోగి సహజ కోదండ దీక్షి గురుపేర

.....
పావనాకృతిపేర సరమాత్మ్యపేర

.....
జ్ఞానకీలకపేర సదయాత్మ్యపేర
శ్రీనిధానముపేర శ్రీరాముపేర
ధర నెంతగా సంతతము చేసినట్టి
సరసమానీతత్త్వ చంద్రోదయంబు
ఆ చక్రవాళాద్రి యంత వర్యంత
మా చంద్ర తారార్కమై యొప్పుగలత-

ద్వారకలో రుక్మిణి శ్రీకృష్ణుని వేదాంతము బోధింపు మనగా నాతడు బోధించిన విషయ మిందు గలదు. ఈతని శిష్యులు వ్రాసిన యీ క్రింది రెండు ద్వీపద గ్రంథము లిందులేవు.

2. జ్ఞాన సూర్యోదయము

వేదాంత విషయకమైన వాలుగాశ్వాసముల ద్వీపద కావ్యము. కృతికర్త థిల్లి వెంకటకవి. ఈతడు తత్త్వ చంద్రోదయము, రామనైవరాణము మున్నగు వేదాంత గ్రంథములు రచించిన ముమ్మడి మల్లనార్యుని

22. దీనిని గూర్చిన సంపూర్ణ వివరములకు దక్షిణ దేశీయాంధ్ర వాఙ్మయము, పుటలు 36-41 చూడుడు.

శిష్యుడు. కాబట్టి ఆతని కాలమువాడే. ఇది చాం పెద్ద గ్రంథము. ఇది

‘శ్రీకరు మోక్షలక్ష్మీ మనోహరు ప్రాకట విజవర్ణనామోవతారు’ అని మొదలిడి,

ఇది విస్తృతమైన నిష్కర్తృత్వవిధి
కొడవక సిద్ధించు గురు కృపచేత

అని అంతమొందును.

‘సతత ముమ్మడి రాజ వత్సుల కీరు
ధృతి కృష్ణ యారఘవతమ్మకుమారు
డగు మల్లనాచార్య నాత్మ మస్తైర్యు
విగమోక్తి పృథ్వీధి నిలిపి సేవించి’

అని గ్రంథ ప్రారంభమున నున్నది.

3. తత్త్వదీపికా ప్రబోధము

ఇది వేదాంత గ్రంథమే. మారేపల్లి వెంకట
యోగి వ్రాసేతము. ఈతడును మల్లనయోగి శిష్యుడే.
గ్రంథాంతమున

అనుచు శ్రీ మల్లనాచార్య ప్రసాద
ఘనత మారేపల్లి కామార్య సుతుడు
సుతుడు వెంకటభట్టు మాన్యత వతుడు
ఆతని యిల్లాలు ధర్మాంబ వారంకు
గారాటు సుతుడు వెంకటయోగి వరుడు
సారత వెంకటాచలవతి పేర
వారూఢులించగా సంకింతంబైన
ధీరత నీ తత్త్వ దీపికా బోధ.

ఈ మూడు గ్రంథములును ఆంధ్రసాహిత్య
పరిషత్తునక భాండాగారము 77 వ సంఖ్యగల తాళ
పత్రపరి యుండున్నవి. (మూడుడు. పరిషత్తునక
భాండాగారము, ద్వితీయభాగము—పుటలు 34-38.)

పై మూడేకాక యింకను గ్రంథకర్త నిడివి
పెట్టిన ద్వితీయ కృతులను వివరించుచున్నాము—

4. నాసికేత పురాణము

ఇది దక్షిణ దేశీయాంధ్ర సాహిత్యమునకు
సంబంధించినది. తంజావూరియందు వెలసిన శ్రీ
కృష్ణుని కంకితముగా శృంగారకవి తిరుమలనాథకవిచే

అనంతజెట్టి తిమ్మాజెట్టి అను మల్లుని ప్రేరణచే
రచించబడినది. నాలుగశ్వాసముల కృతి. కథ దిగ్గు
పల్లి దుగ్గన నాసికేతూపాఖ్యానము నందలిదే. ఆ పెద్ద
కృతియందు బున్నమైన అశ్వాసములలో కథ యిందు
కలదు. 22

5. కపిల చరిత్రము

దీనిని రచించిన కవి చెప్పయ. ముప్పిసాల
గోత్రుడు. పాటూరి తిమ్మాంబ, అనంతయ్యల
పుత్రుడు. ఇది వేదాంతవిషయకము. భాగవతము
నందలి కపిల దేవవారి సంవాదము దీనికి మూలము. 24

6. మాతపురాణము.

మాతపురాణము, శక్తి కథలోనిది. దీనిని
రచించినవాడు బడబాగ్ని రామచంద్రుడు లేక బడ
బాగ్నిభట్టు.

మొదలు

శ్రీరామచంద్రుండు శ్రీకరంబుగను
వారిల సుందెడివారల దలకు
ముదముతో శ్రీలక్ష్మి యా లోకమాత
(ముల్లోకమాత)
మోడంబులో నంత మునిదత్తు దలకు
వినుతి కెక్కిన యెట్టి వీర పులకు
మతు లనగించి సమర్పించెట్టి
కథ విన్నవించెద క్రమమెల్ల డెలయ.

వినివీంటు వీనుల విందులుగాను
రక్షించు శ్రీమాత రమణి చరిత్ర
ఆ కథా వృత్తాంత మది యెట్టిదనిన
చేకొని బడబాగ్ని రామచంద్రుండు
చెప్పబోడంగెను కాశ్యతంబుగను

‘ఒరుగల్గు పట్టుంబు వాపునిలలోన’ అని
యుండుటయేగాక ఏకవీరా కాకతిత్తి కథలుండుట
చేత నిది కాకతియ చరిత్రకు సంబంధించిన కథ.

23 చూడుడు. దక్షిణదేశీ యాంధ్ర వాఙ్మ
యము. పుట 291.

24. ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు. అముద్రిత
గ్రంథ సంఖ్య.

గొల్లలు, పిచ్చుకుంటు పాడుటచేత రవన బహు వికారములను పొందినది.²⁵

7. మాపురమ్మ కథ

మాపురమ్మ కథ యనగా మాపురమ్మ కథ. ఇదియును పై దానివలెనే శక్తి కథలలో చేరినది. ఈ మాపురమ్మ ప్రశంస క్రిడాభిరామమున గలదు. ఇది ఎవరిచే రచింపబడెనో తెలియరాదు.

శ్రీ రాజాధిరాజ గిరిరాజ
కలునంది కలుబెంక గలిగినరాజ
కలసర్యంబు భవులు కలిగినరాజ
రామకుంభిణి రక్తకుంభిణి
కలవ కుంభి గజకుంభి
ఏకచ్ఛత్రంబుగా భోగావతి యేలినరాజ
అటుపంటి రాజకు ఆవని కులాంగి
అతి పుణ్యశాలి జమిలిదేవికి పుత్ర
సంతానమే కాని
వ్రాత చాలా దోష భవాయిచ్చము.²⁶

8. సత్యభామావిజయము

ఈ గ్రంథ మరథ్యమని జాతితా 9 వ పుటలో నిల్లు వ్రాయబడియున్నది.

'215. సత్యభామావిజయము (ఆం) ఘట్టు ప్రభువు'. ఇది లభ్యమే.

సత్యభామ నరకాసురునితో యుద్ధము చేసి జయించిన కథను మూడాశ్వాసముల ద్వీపద కావ్యముగా ఘట్టు ప్రభువు రచించియున్నాడు. ఈ గ్రంథము నితడు భానుముక్కుం విశ్వేశ్వర కంఠితముగా, నా పురవాసి నాశ్లగ్గు ఎల్లయామాత్యుని ప్రేరణమున రచించియున్నాడు. ఇందు ఎల్లయామాత్యునిసంకము విస్తారముగా వర్ణితమైనది.

మొదలు

“శ్రీగిరిజావధూ చిత్రసంచారు
భోగికులాధీశ భూషణోదారు
.....
మల్లికార్జునదేవు మదిసన్నుతించి.

కృత్ ప్రేరకుడగు ఎల్లయామాత్యుడిట్లు కవిని గూర్చి చెప్పియున్నాడు.

“కరమును రాజించు ఘట్టునరశమున
వరసుడవయ్య శేషకపింద్ర సింహు
కాపున నొక్క ప్రభాతకావ్యంబు
విశ్వరక్షకుడగు విశ్వేశ్వరునకు
నంకితంబుగ జేయుమనిన నమ్మంబు
చంశంబు పర్ణింతు”

గ్రంథాంత గద్య

ఇది భ్రమరాంబా నమిద్ద ప్రసాద విదిత పారస్వర విశ్వాతఘట్టు వీరసత్పుత్ర నవీనసాహిత్య సారాధిలాష శేషకపింద్ర భవ్య శేముషీరచితమై చెలవగు సత్య భామావిజయముని ప్రత్యాతిగాంచి యనునమంజైన మహా విబంధమున ననఘవైఖరి తృతీయాశ్వాసమయ్యె చెలువునొజగ తిథించి వశించినను జనులకు సంపదల్ సకలసౌందికలు వనజనేత్రుం డవనర్గంబు నొసగు

కృతివతి ఎల్లయామాత్యుడు కృతికర్త ఘట్టుప్రభువువలె యాజ్ఞవల్క్య కాళీయుడు. కృతి వతి వంశములో పెరితింగరాజ శ్రీకైలమార్గమున వనము వాటించి, బాని త్రవ్వించెనును కొన్ని చార్మితక విషయమున లీ వంశవర్ణననుండి తెలియుచున్నది.²⁷

9. కన్యకాపురాణము

కైశ్యపురాణమునకే కన్యకాపురాణము అని వామాంతరము. ఈ కన్యకాపురాణము రచించిన కవి కంభగిరి వివాసి కొండమడుగు పుల్లయకవి (పురుషోత్తమ కవి)²⁸. ఈతడు సానందగణేశ్వరమను వద్య

25. ప్రాచ్యుతిత పుస్తక భాండగారము సంఖ్య R 693.

26. సంఖ్య R 694.

27. ప్రాచ్యుతిత పుస్తకభాండగారము, 4వ సంపుటము ఆర్. 871.

దీనినిగూర్చి ఈ సంపుటమున 2012 మొదలు 2020 వజకును 9 పుటల వివరణము కలదు.

28. ఇందే ఆర్.సంఖ్య 885.

కావ్యము రచించియున్నాడు. “కవిగంధ సింధురము” అను బిరుద మితనికి గలదు. ఇది మూడాశ్వాసముల కృతి.

మొదలు

క్రిమన్మహిష రంజిత దివ్యరేఖ
మామోదముగ మక్షమందు నద్యక్ష
లిలాప్తిగా గాగలించి నద్యోగ
పాలకుండగు ధాటి పరగినమేటి
.....

గ ద్య

క్రి కంభగిరి నారసింహంప్రేవర్త
సాకల్యసేవా వివక్షదాక్షిణ
మహానీయమతి కొండమడుగు నద్యంక
విహితపంథవ కళాన్విత గిర్వపార్వ
మణి సతి వెంగమాంబా గర్భశుక్తి
మణి పుల్లకవి సుధామయ చాకచక్య
వాక్య వైఖరులచే.....
.....

తతలిం నాచంద్ర తారార్కమగును
నతులితంబుగ తృటియశ్వాసమయ్యె.

10. బిల్లి నోపాఖ్యానము

బిల్లిజీయము లేక యామినీపూర్ణ తిలకా
విలాసము అను నీ ద్విపదకృతిని రచించిన కవి
అరుణాచలము.²⁹ ఇతడు కాళ్యవగ్గోతుడు. సుబ్బ
మాంబానారనంపుతుడు.

మొదలు

‘శ్రీమించు రఘుకుల క్షీరాద్ధిసోము
సోమనమానుని సుందరాకారు
కారుజ్యమనమూర్తి కరుణావిహారు
హారరాజితమను సహస్రైరివాహు
వాహినీ భరణ దుర్యోర సుబాహు
బాహు గర్వ వివాశు భవ్య త్రెతాపు.

కవి విషయము

నారాయణాభ్యచే (నలరినవాడు)
.....
నరున కల్వలపల్లి వారిధి సోము

దశగజకేసరియై యొప్పువాడు
నగునట్టి పుణ్యాత్మునకు జనియించి
అగజిత సమ్మతి పారివార సేవ
ధరణిపై జేయుచు దనరినవాడ
గురుతర కాళ్యవగ్గోతుడనాడ
నరుణాచలాభ్యచే నలరినవాడ’

గ్రంథ మనమగ్రముగా లభించినది.

11. బేతాళ పంచవింశతి

ప్రాచీనాంధ్ర వాఙ్మయమున ‘బేతాళ పంచ
వింశతి’ అను పద్యకావ్యము ప్రసిద్ధము. ఇది ద్విపదకృతి.

‘శ్రీ సర్వ మంగళ శితభూమి యగుచు
నా సదాశివునకు నాలయంబైన
నారాణసీపురి (నర) మేలు విభుడు
వారిత రిపుడు...నరావళాళి
సూనాస్త్రి రలిబోలు సుందరి యతని
మానిని యొప్పు సోమ ప్రభ యనగ
మణి కుమారుడు చంద్రమకు టావ్వాయుండు
నెఱి వనంతుని బోలు నిజరూపరేఖ
బుద్ధిమంతుడు మంత్రి పుత్రుల ఫానుడు
బుద్ధితీర్థాశ్వా బోలుపారువాడ
నరనాథ సుతుడొక్క నాడు నమ్మిల్లి
వరతమాజాని తోడ వసిభూములకును
.....

అని చెప్ప బేతాళు దాక్షణంబునను
జని శింకుపావృక్షకాళతోచేరె
వెలయ నీకథ పంచవింశతి లోన
నలరు ద్వితీయమై యభినుతంబగను.

ఇందిల్లున్నను దీనియందుగల వేఱుతాళవృత
ములలో 2, 5, 6, 7, 8, 9 కథలు గలవు.
గ్రంథ మనమగ్రము.³⁰ ఈ గ్రంథమున 387 వ
పుటలో నీయజడిన బేతాళ చరిత్రకన్న నిది వేఱైనది.

29. ఇందే ఆర్ సంఖ్య 1011.

ద్విపదగ్రంథముల జాబితా 115 సంఖ్యలో
‘బిల్లి నాకథ’ (అము) అని మార్చితమేగలదు.

30. లింజాపూరి పుస్తకాల సంఖ్య 824.
రెండవ సంపుటము. సంపాదకుడు, వి. సుందరశర్మ.

12. సీతాకళ్యాణము

ఏ కవి కృతమో తెలియని సీతాకళ్యాణ ద్విపద యొకటి లభ్యమగుచున్నది¹. అందుండి కొన్నిసంకుత సుదాహరణముచున్నాను.

"వివహాయ దశరథ నిపులాధిపేంద్ర
ననయడ యుగజీతపద్మజాంబర
రవికలంబున బుట్టు రాజకేళులు
వివరులు చాల నభివృద్ధయకులు.

.....
జనపాల భార్య సత్పుత్రులైన
తనయుల వడసీతి అభ్యంబుగాను
ఇంతన విభాగ్య మెట్టిభాగని
తలచి చూడగ నీవు ధన్యుడౌ ధరను
అవసీతి విను మింక నమరంగనేను
వనగాను యాగంబుసేయ వేమించు
.....

వరుసలోడుత వ్యయంవరము జాడగను
వరుడెంచి పరువిల్లు నవలీల ద్రుంచి
విల్లరాజులు సమ్మతించగ రాము
డల్లుడాయను ధన్యుడై తినినంచు.

పై నన్నియు ప్రాచీనములు. అముద్రితము. ఈ క్రిందిని నవీనములు ముద్రితములు.

13. మధుకథ

మంజరి ద్విపద మంగివూడి వెంకటకర్మ రచితము. క్రీ. శ. 1935 లో 'భారతి' పత్రికలో ప్రకటితము. మంచి రచన. ఒక హరిజన స్త్రీ సాహసగాధ యందు వర్ణితము.

14. రతి విలాపము

ద్విపద. కళాప్రపూర్ణ త్రిపురావ మార్య ప్రసాదరాయకవి రచితము. క్రీ. శ. 1940 లో భారతిలో ప్రకటితము.

15. వీరసింహుడు

మంజరి ద్విపద. కళాప్రపూర్ణ వర్ణుల దిన సీతారామస్వామిశాస్త్రి విరచితము. ఇందు 1490 పంక్తులున్నవి. ఇందలి కథ ఆర్యుటి రామరాజునకు

సంబంధించినది. కొంత కల్పితముకూడ కలదు. పండితకవి ప్రాథరచన.

ద్విపద గ్రంథముల జాబితా

ఇందు 245 ద్విపద గ్రంథములున్నవి. గ్రంథములకు (అము) అమ్మ దితమని, (అం) అంభ్యములని సాంకేతికము రీయబడినవి. కొన్నిటి కేసాంకేతికములు లేవు. కొన్ని రెండు పేళ్లతో నున్నవి ఒకే గ్రంథముగా నున్నది. దీని సంతటిని విమర్శించుట కిటు తావులేదు. స్థానిపురాక న్యాయంగా కొన్నింటిని మాత్రమే విమర్శిస్తున్నాను.

1. అగుమంచికథ (అము). ఇది పరిశోధన పత్రిక 1955 ఫిబ్రవరి మొదలు నాలుగు సంచికలతో ముద్రితమైనది.
14. అధ్యాత్మ రామాయణము—మామిడమ్మ సుభద్రమ్మ. ఇది 1911 లో ముద్రితము. గ్రంథ కర్త మామిడిన్న సుభద్రమ్మ
28. కాటమరాజుకథ. (అము). నందుల కాటమరాజు. క్రీ. శ. 1917 లో కృష్ణా ముద్రాక్షర శాలలో చెన్నపురిలో అచ్చయినది. పరిష్కరణం. సంజీవకవి.
35. కృష్ణ కథామృతము—తురగా పురుషోత్తమకవి. ముద్రితము. 1907.
38. కృష్ణార్జున సలవాదము. వాదిండ్ల గోపన మంత్రి. దీనిని విపుల షీకలో వావిళ్లవారు క్రీ. శ. 1950 లో అచ్చువేసియున్నారు.
43. గణపాతిక (అము). వివరములు లేవు. ఇది పొల్కురికి సోమనాథుని పండితారాధ్య చరిత్ర నుండి గ్రహీతపడిన సహస్రగణ పాతిక. ఇది 1895 లో ఏలూరిలో నొక శైవవంక అనమున ప్రకటితమైనది.
46. గోపికాంకురవనోదయము (అము). గ్రంథము ముద్రితమైన యెచ్చట నున్నది?
52. జాంబవతి కల్యాణము (అం). కాళాధరకవి. కవి పేరు కళాధరుడు.

31. తంజావూరి పుస్తకశాల సంఖ్య 825.

65. దేవాంగపురాణము. (అము). భద్రకవి లింగన—
ఇది 1879 లో చెప్పపురిలో అరాధ్యం
వీరేశలింగంగారిచే అచ్చువేయించబడినది.
73. నలచరిత్ర: రఘునాథ నాయకుడు. ముద్రణ—
1929.
74. నలచరిత్ర: చక్రపురి రాఘవాచార్యులు—
ప్రథమ ముద్రణము 1841 American;
Mission Press—Edited by C. P.
Brown.
77. నలచరిత్ర: (అము). కాకర్లపూడి రాఘవా
చార్యులు—ముద్రణ 1916.
83. నవనాథ చరిత్ర: గౌరన—ప్రథమ ముద్ర
ణము—1842. Mission Press: Vepery—
(Brown). B. M. C. 14174 K. 28.
88. పండితారాధ్య చరిత్ర: ప్రథమ ముద్రణము—
1909; శివధర్మేశ్వర రామలింగ ముద్రాక్షర
శాల, పరంగలు.
ద్వితీయ ముద్రణము: పనపుల నాగయ్య:
నిడదవోలు సుందరము. విజయరామచంద్ర
ముద్రాక్షరశాల, విశాఖపట్టణము 1914.
89. పత్రికా చరిత్ర: మద్రాసు. ప్రా. భా.
నెం. 60. పరిషత్. పరిష్కర్త ఎవరు?
90. పత్రికా చరిత్ర: (అము). కాలాని వైర్య
రావు, ముద్రితము 1909.
99. పుష్పహారము: కోదండరామయ్య—ముద్రితము
1913.
100. పెద్దబొబ్బిలి మహారాజాకథ (అము). కొడూరి
వెంగళరాజు వీరయ్య.
ఇది అముద్రిత మునుటకప్పు. దీని ముద్రిత
ప్రతి లండనులో ద్రిటిషు మ్యూజియములో
నున్నది. చూడుడు. B. M. C. 14174
K. 61 (S) B. M. C. అనగా British
Museum Library Catalogue.
108. బసవ పురాణము. పాల్కురికి సోమనాథుడు.
మద్రాసు వాసిళ్ళి రామస్వామి శాస్త్రులు అండ్
సన్స్ 1952.
- బసవ పురాణమును వేటూరి వారి విపుల పీఠ
కతోక్తి. ఈ 1929 లో అంధ్రగంధ
మాం వారు ప్రకటించియున్నారు. దానిపల
ననే ఆ గంధ విశిష్టత లోకమెఱిగినది. ఆ
వెనుక ద్వితీయ ముద్రణము క్రీ. శ. 1952 లో
ప్రస్తుత వ్యాసకర్త విపుల పీఠకతో ప్రకటిత
మైనది. ఈ రెండింటిని పరిశోధకులు,
విమర్శకులు చారిత్రకులు ప్రమాణముగా
గైకొన్నారు. ప్రస్తుత గంధకర్త వానిశ్చ
ముద్రణము నుదాహరించుటచే, పై రెండిం
టిని చూచియుండలేదని స్పష్టము.
110. బాల భాగవతము (అము) దోమూరు కోనేరు
నాథకవి. ఇది అముద్రితము కాదు. అవతారిక
తక్క తక్కిన గంధమంతయు క్రీ. శ.
1914 లో మద్రాసులో కృష్ణా ముద్రాక్షర
శాలలో ముద్రితమైనది.
114. బ్రహ్మాత్మరత్న ఖండము—పిడువర్తి బసవన
ని సాంకేతికము లేదు.
116. భక్తస్తవము (అము) పాల్కురికి సోమనాథుడు.
ఇదే 'సోమనాథస్తవము' అను నంగతి తెలియక
పోవుటచే గంధకర్త వేఱుగానిచ్చినాడు. ఇది
యును 1895 లో గణపహాసమాలికతో
ముద్రితమైనది.
118. భాగవద్గీత (అము). వాచిలికొలను సుబ్బారావు.
ఇది ముద్రితము. చూడుడు—అంధ్రవాఙ్మయ
సూచిక—అంధ్రగంధమాం వారిది. 134 వ
పుట.
127. భల్లాణ చరిత్ర: (అం) మేధాశిక్షిధట్టు—
దీని కాకర మెక్కడ?
133. మనుచరిత్ర: (అము). పూండ్ల వెంకటరమ
ణయ్య—ఇది ముద్రితము. క్రీ. శ. 1904 లో
నెల్లూరి శ్రీ రంగనాయక ముద్రాశాలలో
అచ్చెన్నది.
134. మహాబోధ (అము). కొంని గణపతిదేవుడు—
ఇది ముద్రితమే. చూడుడు—Bulletin of
the Government Oriental Manuscript Library, Madras 1950—పుటలు.

61-77. పరిష్కర్త. యన్. యన్. మంద రేశ్వరరావు.

141. మాయాచిదానంద మంజరి (అము). నాదిండ్ల ఉమావతి. ఇందే 49 వ సంఖ్యలో విడుదలైంది. 49. చిదానంద మంజరి - (అము). ఉమావతి. ఈ రెండును వేక్షితు గ్రంథములా?

144. మార్కండేయ పురాణము - విల్లకర నరసింహ కవి. అముద్రితమనిలేదు.

157. యోగీశ్వర విలాసము - (అము) సిద్ధేంద్ర యోగి - ఇది ముద్రితము.

Bulletin of the Government Oriental Manuscript Library, Madras. Vol. X No. (1957) 33 పుటలు. పరిష్కర్త - మల్లంపల్లి శరథయ్య.

168. రామాయణము - (అల) భోనల యేకోటి - ఇది అంభ్యమా! అభ్యము - చూడుడు. ఇదే పుట 155.

191. విష్ణుమాయా విలాసము - (అము). కంకంటి నరసింహకవి. ఇది ముద్రితమే - క్రి. శ. 1868 లో మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ ముద్రాక్షరశాలలో -

201. శశిరేఖాపరిణయము (లేక) అభిమన్యు కల్యాణము - శేషము చెన్ను భట్టారకుడు - అని ముద్రణ వివరణము లియబడినవి. కాని ఈ గ్రంథము పేరు అభిమన్యు కల్యాణము గాని - శశిరేఖాపరిణయ మెంతమాత్రమును కాదు. ఇది అకారాద్వికమమున 6 వ సంఖ్యగా నుండులెను. చూ. ఇందే పుట - 241. ఇది క్రి. శ. 1892 లో ముద్రితము.

212. శ్రీరంగ మాహాత్మ్యము : (అము). ముకుంద యోగి. ఇది ముద్రితమే. 1892. చెన్నపురి విద్యారత్నాకర ముద్రాక్షరశాల.

217. సర్వేశ్వర ద్విపద : (అము) పిండము అప్పల స్వామి - ఇది ముద్రితమే - 1912. చూ. ఆంధ్రవాఙ్మయ సూచిక - పుట 221.

220. సానందచరిత్ర : (అము). భద్రకవి లింగకవి. ఇది ముద్రితమే. చూడుడు. ఇందే పుట 194; అభోజ్ఞాపిక.

222. సారంగధర చరిత్ర : (అము) బాణాం శంభు దాసుడు. ఇది ముద్రితమే. 1885 - ఏడు మాతుల ముత్తయ్యగారి శైవ సిద్ధాంత ముద్రాక్షరశాల, మద్రాసు.

223. సాన్నిధి చరిత్ర : (అము). ఎలమందరాజు. ఇది ముద్రితమే. 1913. చూడుడు, ఆంధ్ర వాఙ్మయ సూచిక, పుట 224.

224 సాన్నిధి చరిత్ర : ముప్పిరాల సుబ్బరాయకవి. ఏ సాంకేతికము లేదు.

231. సుజ్ఞానోపాఖ్యానము : (అము) లోలాకోటయ్య. ఇది ముద్రితమే. 1907. ఆంధ్రవాఙ్మయ సూచిక, 220 పుట

238. సోమనాథస్తవము : (అము) పాల్కురికి సోమ నాథుడు.

ఇది చూడు పద్యాయములు ముద్రితమైనది. 1895. సంకలన గ్రంథము.

1930. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

1965. సోమనాథుని లఘుకృతులు.

[ద్విపద వాఙ్మయము గ్రంథకర్త : డా॥ జి. నాగయ్య, ఎం. ఏ. పి. హెచ్. డి, తిరుపతి వేంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయము, తిరుపతి; వెం. 15-00. ప్రతులకు - యూనివర్సిటీ బుక్ సెంటరు ప్రకాశంరొడ్డు, తిరుపతి.]

నిర్ణయం

శ్రీమతి ఆర్. వసుంధర

'రామయ్యన్నా' అని చిన్నగా పిలిచి తలుపు చప్పుడు చేసేడు కృష్ణమూర్తి. ఎవరూ వచ్చి తలుపు తియలేదు. వివేకవేదమోసని మరి కొంచెం పెద్దగా తలుపు తట్టేడు.

ఎక్కడో లోపం వసారాలోంచి 'భానూ, భానూ... ఆ బాసిగాడో ఎవడో వచ్చినట్లు వ్వాడు, తలుపు తియ్. ఇంతలోనే వెయ్యకపోలే నిం?' అంటూ కేక లేకాడు రామవారం వినుగ్గా.

'ఎవరో నేను వెళ్ళిచూస్తాను... మీరు ఇంగారు పడకుండా పడుకోండి... ఈ వల్లెకొంపకి వచ్చినప్పటి నుండి తలుపులు వెయ్యనూ తియ్యనూ పరిశోతోంది... ఏం గోలో, ఏమో! యిక్కడి మనుష్యులకి ఒక తెత్తుమని ఏమీ వుండదు' అని మాట్లాడుకుంటూనే వచ్చి తలుపుతీసింది.

వచ్చిన మనిషిని చూసి ఒక క్షణం మాట్లాడకుండా నిలబడిపోయింది ముఖం వినుగులో ముడుచుకుపోయింది. లేచి నవ్వు తెచ్చిపెట్టుకుంటూ 'రా, లోపలికి' అన్నది.

కృష్ణమూర్తి లోపలికివచ్చి బురద పేరుకు పోయిన చెవ్రులు తలుపువారగా విడిచి నిలుచున్నాడు. భానుమతమ్మ బావివక్కగా చూసి 'బాసిగాడు గొడ్డు తోలుకుపోయాడు... ఇంట్లోంచి కాళ్ళు కడుక్కోవడానికి నిళ్ళు తెచ్చిస్తానుండు...' అన్నది కలుపుగా. కృష్ణ మూర్తి కాస్త ఇంగారుగా 'ఎందుకమ్మా, చెంద్రమ్మోదివా, నేను బావిలోంచి తోడుకొని కడుక్కుంటాగా... ఏకేందుకూ శ్రమ' అంటూనే బావి దగ్గరకు వెళ్ళిపోయాడు.

కిష్టయ్యని చూస్తే అందుకే భానుమతమ్మకి

మంట. ఏకాలంనాడో ఒదిలేసిన పేరుతో 'చెంద్రమ్మోదివా' అంటాడు. అలా అసటతో కిష్టయ్య మడ్డితనమేకాకుండా తనను కించపరచానే భావం కూడా వున్నదని ఆమె అనుమానం. పెళ్ళవగానే చెంద్రమ్మ అనే పేరు బాగాలేదని భానుమతిగా మార్చుకున్న విషయం అందరికీ తెలుసు! మరి యీ కిష్టయ్యమాత్రం పాతపేరును వదలలేదు.

'ఈ పల్లెటూరి మరియాదలలో నాకు చచ్చే చావుగా వుందనుకో కిష్టయ్యా... ఒక్కొక్కరూ వేళాపేళా లేకుండా సరామర్చుకు వస్తుంటే వాళ్ళకు కాళ్ళకు నీళ్ళదగ్గర్నుండి కాపి ఫలహారాలూ, భోజనాలవరకూ అమర్చాలయ్యెను. లేకుంటే ఫలా వావిడ మనుషుల్ని పలకరించదని చుట్టుప్రక్కల వూళ్ళ మొత్తం గుప్పుమని పోతాయయ్యెను... అయినకు యీ విషయం పట్టించుకు వుంది, వాకేమో చావుగా వుంది...' అన్నది. కృష్ణ మూర్తికి తగలాలనే అన్నది. కాని కిష్టయ్య పట్టించుకోకుండా ఇక్కెట్లో తోడిననీళ్ళు ధారాళంగా కాళ్ళమీదకు ఒండుకుంటూ బురద కడుగుతూనే 'మీకేమో అలవాటు లేదాయెను... ఈ పల్లెటూళ్ళలో యింతే నమ్మా' అన్నాడు అనునయంగా.

భానుమతమ్మకు గడిచిన రోజులు జ్ఞప్తికివచ్చి కళ్ళల్లో నీళ్ళు తిరిగివై. తన భర్త రామవారం మంచి పేరుగల గవర్నమెంటు డాక్టరుగావున్న రోజుల్లో నలుగురు పనివాళ్ళు యింట్లో విండుగా తిరుగుతూ వున్నప్పుడు ఈ కిష్టయ్య తాము పుద్వోగిరిత్యావున్న పట్టణానికి వాలుగుసార్లు వచ్చాడు. 'వూరు చూడటానికి'. అంత హోదాగల యింట్లో తిరగటానికి, శుభ్రంగా యిస్త్రీ కవర్లు వేసిన సోఫా దిండల్లమీద

కూర్కొనడానికి సంకోచించి బయట ఆరుగురిమీదనే యింటికొచ్చిన రోగుల్ని కలుర్లు చెబుతూ కొం గడిపేవాడు... యివ్వడు కొడుకు ధీల్లలోనూ కూతురు అమెరికాలోనూ వున్నారు; ఆయన తిట్టెరచగానే తామిద్దరూ యీ వ్యంగమానికి రావలసి వచ్చింది. ఇక్కడండే వల్లెటూరి మొద్దుల్ని, బంధువులనలానికి పనికిరాని వాళ్లని మనుష్యులుగా మప్పించవలసివస్తోంది. కిష్టయ్యకు వ్యయంగా కాళ్లకు నీళ్లచ్చి మర్యాద చెయ్యవలసిన పరిస్థితి ఏర్పడింది!

పైదారాదాదుల్ మంచి యిర్లొకటి తీసు కొని అక్కడికి తరలి వెళ్లిపోవాలని అనుకుంటుండ గానే తెచ్చుకున్న సామాన్లు విచ్చుకుందానే ఎవరై ఏళ్ల ముసలి అత్తగారికి బబ్బుచేసి వావటం, మూడు నెల్లు తిరక్కుందానే ఆయనకు స్ట్రోక్ రావటం జరిగి పోయింది. మనశ్శాంతివుంటే ప్రాణభయం లే దన్నాడు గుంటూరులో డాక్టరు. 'ఇహ ఎన్నాళ్లకో పైద్రాదాదు వెళ్లింది!' అని నిట్టూర్పుతూ లోనికి వెళ్లింది భామమతమ్మ - కృష్ణమూర్తికోసం తప్పెడు బియ్యమూ గిద్దెడు పప్పు పుడకలెట్టడానికి.

ముందు గదిలో పాతకాంపు పెద్దవత్సేమంచం మీద వాలుగింగుళాం మందపు పరుపుమీద పడుకుని వున్నాడు రామవాధయ్య. పైవంచెత్ ముఖం తుడుచు కుంటూవచ్చిక కృష్ణమూర్తిని చూసి చిన్నగా నవ్వి 'కూర్కో' అన్నాడు.

దూరంగావున్న గింకం కుగ్గిని మంచం దగ్గ రగా లాగి పైవంచెత్ దులిపి కూర్చున్నాడు కిష్టయ్య. 'ఓంటో ఎట్లా వుంది?' అన్నాడు. 'గుంటూరులో డాక్టర్లు మనశ్శాంతి వుండొన్నా రంటగదా... ఇతకి నీకొచ్చిన ఇష్టమేమిటో...' అంటూ పెత్తందీ కొడుకు రామవాధయ్య మొహం లోనికి పరిశీలనగా చూశాడు. నమాధాన మేమీ రాక పోయేవరికి 'ఎప్పుడూ నలుగురు పెద్ద మనుషుల్లో పేరుగా పట్టడాల్సి తిరుగుతుండేవాడివి, యీ వల్లె టూలో ప్రాద్దు సోవటంలేదేమో... పిసి అబ్బాయి దగ్గరకెల్లి వాలుగువాళ్లు వుండీరాదా... ఈ పూలో కొచ్చి ఏదాది కావస్తోంది, బయట కాలుపెట్టక పోతివి...' అన్నాడు సామధూరితో.

తమ్ముడి మాటలు విన్న రామనారయ్యకు ఎక్కడో దూరంలోవుండి అదృశ్యమైపోతున్నట్లున్న పాత రోజులు జ్ఞాపకంవచ్చి వంతోషం కలిగింది. ఏదాది నుండి తానూ యీ వల్లెటూరి రైతుల్లో ఒకడై అనామకుడై పోయినట్లుగా కించపడ్డాడు. కిష్టయ్య రాకతో తాను మళ్లీ ఒక హోదాగం డాక్టరై నట్లు అనుభూతి కలిగింది. 'కాస్త ఆరోగ్యం కుదుటపడగానే పైద్రాదాదుకు వెళ్లిపోవాలను కుంటున్నానురా కిష్టయ్య. నా స్నేహితులు చాలామంది అక్కడే వున్నారు... యివ్వట్లో అబ్బాయిదగ్గరికి వెళ్ల టానికి ఏటాదులే... ఆరోగ్యం చూసుకోవద్దూ' అన్నాడు.

కిష్టయ్యకు ఓంటరిగాడైన అన్నపూర సామ భూతి ముంచుకొచ్చింది. 'ఏఏటోలే అన్నా... అందరూ చదువులు చదువులని ఎగబడమేగాని ఆఖరికి చూస్తే ఇష్టానికి సుఖానికి దగ్గరలేకుండా ఆ సిల్ల రెక్కడో మన మెక్కడో!...' అంటూ పుగాకుపాటు తీశాడు. దాన్ని తడుమునేసి నిలుపుగా రెండు సగాలుగా తీర్చాడు. ఒక సగం చక్కగా పిసి నేసి కాలిహిద పెట్టుకున్నాడు. రెండోసగం నమ మైన పాదపురో ముక్కలుగా తుంచి, ఆ ముక్కలన్నీ పిసిచేసిన పాయలో పెట్టుకొని తాపీగా చక్కగా చుట్టచుట్టాడు.

ఈ ప్రయత్నమంతా కించిత్ తిరస్కారంగా చూస్తూ 'చదువుల నెంతి పిడికేం తెలుసు!' అను కున్నాడు రామవాధయ్య. కికోర్ థిర్లీల్ వెయ్యిరూపా యిల తీతంతో మంచి పుద్యోగంలో వున్నాడు. కొంత అమెరికాలో థర్నోపాటుగా పుద్యోగంమేస్తూ నెంకు ఆరువేలు తెచ్చుకుంటున్నది. ఆ డబ్బా సుఖమూ గొప్ప దనమూ లక్షలో ఒకరికే, అదృష్టవంతునికి దక్కింది. ఇప్పుడుదగ్గరలేకున్నా, ఎక్కడోవున్న వాల్లర్లదూ ఈ రెండు కళ్లు; అశాశ్వతులు! తన ఆశంపై వాల్లర్ రూపొందుతూంటే తాను పొందుతున్న ఆనందం నీచ్చి కిష్టయ్య కేం తెలుస్తుంది!

కిష్టయ్య చుట్టచేతిలో పట్టుకొని గుండ్రంగా (తిప్పి చూసుకుంటూ 'అవలు నేవొకమాట చెప్పి

అనే వచ్చాననుకో...అహ, నీకు తెలియదని కాదులే... అయినా...' అంటూ సాగిపోతాడు.

రామనాథయ్య నవ్వుతూ 'అంత పండేహిస్తావేమిటా. చెప్పు' అన్నాడు.

కిష్టయ్య కొంచెం ఆలోచించి 'అందరూ వానరకాలుగా మాట్లాడుతారు...అవన్నీ నీవు మనసులో పెట్టుకోవద్దు...పెద్ది పంగతిగాని, నీ జబ్బు పంగతిగాని ఎవరైనా ఏమైనా చెబితేనేనీ పట్టించుకోవక. ఇక్కడ తంకో వెళ్లి మొరి ఆలోచన. ఇవన్నీ యిక్కడ మామూలేలే...' అన్నాడు.

రామనాథయ్యకు పూర్వోపాధ్యాయులు అనుకుంటున్నారని బాసిగాడు చెప్పిన విషయం జ్ఞాపకం వచ్చింది. ఎనభై ఏళ్లు (బతికి చచ్చిపోయిన తల్లి ఏకైక పుత్రుడైన తుమ్మిర ఆశ చొప్పున దయ్యమై పట్టించని, అదే యీ జబ్బుకు కారణమని అనుకుంటున్నారట! 'ఇంత చదువు కున్న వాడిని...అందులో డాక్టర్ని...నీవు చెప్పక సారే తెలియదనుకున్నారా?' అన్నాడు. నవ్వుతూ తల్లి ద్వామని ప్రయత్నించినా గొంతులో విసుగు వ్యక్తమైంది.

భానుమతమ్మ వచ్చింది. 'అన్నానికి లే' అన్నది కిష్టయ్యతో. ఇప్పుడెందుకు చేకావయ్యా...ఇంటి దగ్గర వదిలెన్నం తినే వచ్చాను' అన్నాడు. 'ఎండవ బడి నాలుగుమైళ్లు మీ పూరినుండి వడిచే ఒచ్చావుగా, లే' అన్నదామె. పైపంచె కుర్చీలోవేసి లేచి వెళ్లాడు కిష్టయ్య.

* *

రామనాథయ్యకు ఒళ్లంతా పీకుతున్నట్లు తిమ్మిరిగా అనిపించింది. దిండ్లు నర్దుకొని కళ్లు మూసుకొని పడుకున్నాడు. తనకు ఆరోగ్యం సరిగా లేనప్పుడైనా పిల్లలు వచ్చే పరిస్థితి లేనందుకు కించలేచాడ కలిగింది. వల్లెటూరి అమాయకుడైనా కిష్టయ్య అన్న మాటల్లో కొంచెం సత్యం వుండేమో అనిపించింది. సత్యంతో సంబంధం లేని ఆశల్లాగా ఎక్కడో దూరాన ఆ పిల్లలు! అనుకున్నాడు.

ముసలితల్లి మంచంలో పుస్తకపుటి మూలుగు

చెవుల్లో హోరెత్తుతోంది. కిష్టయ్య మాటలు జ్ఞాపకం వచ్చాయి. దయ్యం, దయ్యం! దయ్యమంటే ఏమిటి? చచ్చిపోకముందు అమ్మవడిన బాధ, అప్పటి అవిడ మూలుగు ఆరువెల్లయ్యాక యిప్పుడూ మనసును వికలం చేస్తోందంటే, అది దయ్యం కాదా? దీని కంటటికీ కారణమేనది...కారణం... అబ్బ! అంటూ నుదుటనిండిన స్వేదబిందువుల్ని చేతితో సోగుచేసి క్రిందకు విసిరేశాడు. (వక్క నున్న టవలుతో ముఖం, మెడ తడిలేకుండా తుడుచుకున్నాడు. ఓవెక్కమండి తుడుస్తూవుండగానే మళ్ళీ చెమట చిన్నచుక్కలుగా ఏర్పడుతోంది. గుండె దడ దడ లాడుతున్నట్లుగా వేగం హెచ్చించుకున్నది. 'జబ్బు అనేది రాకూడదుగాని వచ్చిందంటే అన్నీ బాధలే' అనుకున్నాడు డాక్టర్ రామనాథం నిశ్చయంగా...

ఆమె, అమ్మ, ఎనభై ఏళ్ల వయసులోకూడా, వేదనాభరితమైన అంత్యసమయంలోకూడా స్వతః సిద్ధమైన కీవిని పోగొట్టుకోలేదు. దువ్వె ముడిచేసిన తెల్లనైలాస్ దారాల్లాంటిజాబ్బు, వికలమైన నుదురు, ముసలితనంలో మరింత స్పష్టంగా కన్పిస్తున్న కోటిరులాంటి ముక్కు, వయస్సులో తెల్లపారలు క్రమ్మటంవలన ఎదుటివాళ్లు మనసుల్లో మరింత జంకు గలిగించే పెద్ద కళ్లు - ముసలితనంలో ఆమె శక్తి ఏమాత్రం తగ్గలేదు! తాను గుర్తెరిగినప్పటి నుండి ఆ కంచుగంటలాంటి అధికారపూర్వకమైన న్వరమూ, మనసు లోతుల్లోకి చూపే విశితమైన చూపు, నిర్లక్ష్యాన్ని సహించలేని మానసిక లీప్రతా-అన్నీ తన మనసులో తిరుగులేనివిగా మాయని ముద్రగా నిలిచిపోయాయి. తనవిడం ఆమె ప్రేమనే చూపిన ఎందుకో తాను సహజంగా ఆమె దగ్గరకు వెళ్లలేక పోయాడు. ఆ ప్రేమ మానసికమైనది, హృదయం నుండి వచ్చేదికాదు; అందుకాటుదారంలో నిలబెట్టి వుండేది!

అవరేషన్ కు అనువుకాని వయసులో, వాటిలో కాన్ఫర్మర్ల బాధలో వుండనుట్లుకొనిపోతూ, జంతువులాగా అమానుషమైన గొంతులో మూలుగుతూ పుస్తకపుడూ ఆమె బలహీనురాలైన ముసలి మనషిలాగా కన్పించలేదు! మూడుపార్లు 'నాయనా, నీవు

దాక్టరుని, నా బాధ అంతంచేసి మార్కటులు రీర్లు కోరా' అన్నది—కాదు, ఆజ్ఞాపించింది. మొదట తానామాలలు వట్టించుకోలేదు. దాక్టరుగా తాను ఎన్ని రూపిల్లో ఎంతబాధను చూడలేదు గనుక! కాని... అనంతమైన శక్తికి, శీఘ్ర మూర్తిగా జ్ఞానిరాలిని పవిత్రంనుండి తన మనసులో నిలిపివున్న అమ్మ యిప్పుడు యంత హెరంగా మూలగుం, బాధ పడటం, తన మనసులో ఒక ఆసామాన్య స్థితిని తెచ్చి పెట్టింది... మార్కెటా మకుల్ పున్న కొద్దిపమయం తప్పించి రాత్రింజనకల్లా, నెలరోజులు... నెలరోజులు! 720 గంటలు... 43,200 నిమిషాలు... ఇరవై ఆరు లక్షల సెకండ్ల కాలం నిర్విరామంగా ఆ అమా మున్నెన మూలుగును భరించాడు, అనుభవించాడు! పిచ్చెక్కిపోతోందేమో అనిపించింది... ఆమె యంత అర్థంలేనిబాధను అనుభవించటం ఆనంగతంగా తచింది.

'ఎట్లా గూ పోయే మనరానిది ఆ ప్రకారం బాధపడుతూవుంటే చూస్తూ వూరుకుంటారా! ఏమైనా చెయ్యకూడదో... అంతగా అడుగుతోంది మరి...' అన్నది రామమతి. పాథిప్రాయంగా చూస్తూ, అర్థం కానట్లు చూస్తూ పుండిపోయాడు రామ. తరువాత క్రమంగా ఆ పుద్దేశ్యం బలపడి, నాలుగో పాతి అమ్మ కోరినప్పుడు ఒలుకుతున్న చేతుల్లో యిచ్చాడు ఆమె మొయ్యలేని మార్కెటా ఇంజక్షను.

పున్నట్లుండి, తీవ్రమైన రెండు ఎండ తెరల మధ్యన ఉబ్బివేస్తూ పుండే వాతావరణంలోని అనూహ ప్రకారంతో లాంటిది ఏర్పడింది. బాప్య ప్రపంచంనుంచి మూలుగు అస్తమించింది.

ఒక ప్రాణాన్ని అంతం చెయ్యడానికి మరో మనిషికి హక్కు వున్నదా? అంత అవార్థిధిరంగా అనిశ్చ ఎట్లా తలపెరిగింది రామ! ఒక హంతకుడికి తనకూ భేదం ఏమిటి? ఆ మూలుగు తనలో కర్పించిన మానసిక వైకల్యాన్నిండి తిప్పించుకోవడానికి ఎట్లా చేశాడా రామ?

హార్షికమైన ప్రేమను అందించని తల్లిని చంపాడా రామ?

ఒక అనిశ్చిత మానసికస్థితిలో భార్య చెప్పిన పనిని చేశాడా రామ?

రామ తనమగురించి ఏమనుకుంటోంది? ఏం జరిగింది? ఈ విర్ణయం ఎందువలన జరిగింది?

ప్రతి విషయాన్ని పూర్తిగా తిప్పుమైన రెండు కోణాల్లో చూడవచ్చును. అట్లాంటప్పుడు 'ఏరి యైన విర్ణయం' అనేది ఏది? 'ఎట్లా తెలుసు కోవటం? అయోమయంలో పడిపోయాడు రామ నాదయ్య.

క్రమంగా బాప్య ప్రపంచంలోంచి అంతరించేసిన ఆ మూలుగు మనసులో నిండిపోయింది.....

భోజనం చేసినప్పుడు కిష్టయ్య తిప్పిగా (లేమన్నా. 'అరే, చెమట కారిపోతోందే' అంటూ వెళ్ళుమన్న వికసిత్రతలో వివరటం ప్రారంభించాడు. రామనాదయ్యకు చల్లటిగాలి తగుటంతో కాస్త తేలుకున్నట్లు వినిపించింది.

'వోరెడప్పు తల్లాయి పాడతావు, వేరాంత చర్చలు చేస్తావు... కిష్టయ్యా, మనిషి తీసుకునే నిర్ణయానికి నాలు ఎట్లాంటిదో చెప్పు, చూద్దాం...' అన్నాడు రామనాదయ్య నగం నవ్వుతాడుగా భ్యనించే జేస్తూ.

చొక్కాజేలులోంచి యిందాక మట్టిన మట్టు బయటికిలికాడు కిష్టయ్య. రెండు అగ్గిపుల్లం నపోయంతో ముట్టించాడు. అప్పుడు వరిలోనగా చూసి 'అదేమిటన్నా, వేరాంతంవూడ దృష్టి మర్చింది!... నవ్వుతావా... నిర్ణయాలు తీసుకోవడానికి మన మెంతటివాళ్ళం గనుక! అంతా వాడి లీం!' అన్నాడు.

మెట్టచేదాంతం. కిష్టయ్య కింకేం తెలు మ్మంది ఇంతకంటే! అనుకున్నాడు రామనాదయ్య. నవ్వు వచ్చింది. 'అయితే ఏంచేసినా ఫరవాలేదంటావ్!' అన్నాడు.

కిష్టయ్య కాస్త ఆలోచనలో పడ్డాడు. 'మన స్ఫూర్తిగా చేస్తే సరి. ఒకళ్ళకి బాధ కలిగించకుండా...' అంటూ అగ్గి 'యివాత నన్ను బాగా అట వట్టించా అనుకున్నావ్!' అన్నాడు.

రామమతిమ్మ వచ్చింది. 'కిష్టయ్యా, అచుట్టసాగ ఇంజన్ లాగా ఒడులున్నావ్' అన్నది నోవల విట్టిస్తూ.

కిష్టయ్య చుట్టచువర్తి వేలవూడరుద్ది, అర్బు జేబులో మేనుకున్నాడు నివ్వకుంటూ. 'అర్బున కనలే మనసు బాగుండలేదు. మీ పెద్ది నెంరోజులు గోండ్రించి చెవులు హోరెత్తించింది. అదే మనసు పొడుచేసిందని అంటున్నారు... ఇహ నీ వేదాంతం కాస్త జోడించావంటే బాగానే వుంటుంది' అన్నది.

'అ, కాస్తేవు వులుసుపోక...' అన్నాడు రామ నాథయ్య. 'చేసేదంతా భగవంతుడే నివ్వాలి; అంతలోనే మనస్ఫూర్తిగా యిరువురికి జార కలిగించకుండా చెయ్యాలంటున్నావ్. మరి అర్బు నడిపిస్తుందేది నీవా, భగవంతుడా?' అనడిగడు కొద్దివేం పుత్తాపొంగ, కిష్టయ్యను బోల్తా కొట్టించానన్నట్లు.

'అంతా వాడే చేయించేది. మనం చేస్తున్నా మని అనుకొని నబలులకోసం చూడబోతాం, తాప శ్రమపడతాం. చేయించేది వాడేనని తెలుసుకుంటే బాకేవుండదు...' అన్నాడు కిష్టయ్య. వెనక ఎప్పుడో ఒక స్వాములవారు చెప్పిన విషయం జ్ఞాపకం చేసు కొంటూ.

రామనాథయ్య నవ్వేశాడు. 'దాలో అర్వైతంగా వుండే వ్యవహారం... యింతలా కనిపెట్టిన వాళ్లెవరో గాని మొత్తానికి పని చాలా సులువు చేసేశారు... మేము అట్లాగే కాదు. చేసిన పనికింతా బాధ్యత వహిస్తాం, యింకోళ్ల మీద తోసెయ్యం, అదీగాకుండా వా యాభై ఆరేళ్ల జీవితంలోనూ నీవు పువ్వానని చెబుతున్న భగవంతుడు వాకు ఎప్పుడూ కన్పించలేదు' అన్నాడు.

అంతలోనే ఒళ్లంతా లాగేస్తున్నట్లు గుండె పిండేస్తున్నట్లు బాధ కలిగింది. 'పిల్లలు, పిల్లలు' అనుకున్నాడు అదుర్దాగా, అప్పవ్వంగా మనసు రోతు

ల్లోకి దూసుకుపోయిన అలోచనలో. 'వాళ్లు రాలేరు రారు' అనుకున్నాడు. మనసులో నిస్సృహ నిండి పోయింది. 'అచ్చి, నాప్పి, నాప్పి...' అంటూ వుండ చుట్టుకు పోయాడు.

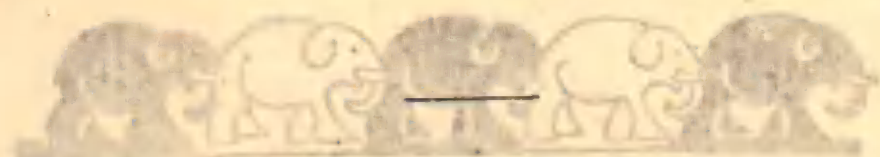
'ఎక్కడ, ఎక్కడ...' అంటూ ఇంగారు వద్దాడు కిష్టయ్య.

'త్యరగానెల్లి దక్కరును పిల్చుకురా... అల్లా నిల్చున్నావే' అంటూ భర్త దగ్గరికి వరుగెత్తుకు వచ్చింది భానుమతమ్మ. చేతులూ కాళ్ళూ బారచావు కొని నిలూరుగా పడుకుండిపోయాడు రామనాథయ్య నిలువు గుడ్డతో చూస్తూ. కిష్టయ్య గాభిరాగా దాక్కరు కోసం వరుగెత్తాడు.....

* * *

శిల్పవతిమలా కూర్చుండిపోయింది భాను మతమ్మ, అనుకోని పరిణామానికి తట్టుకోలేక. థీర్నీలోనేన్న కొడుకు, అమెలికాలోవున్న కూతురూ, హైదరాబాదులో గడవలసిన జీవితం, హోదా, వృద్ధనం—అన్నీ గాభిలో దూదిపింజల్లాగ అంద క్షుండా ఎగిరిపోగా ముక్కలైపోయిన మనసు యీ వనికిరాని పల్లెలూరు, కిష్టయ్య, నిస్సహాయత, ఒంటరితనం అన్న కఠిన సత్యాన్ని ఎదుర్కోలేక దీనంగా విడిచింది.....

థీర్నీనుండి కొడుకు రావటానికి రెండు రోజు లైవా పడుతుంది గనుక, ఎండకాలం కవాన్ని విం పటం కష్టం గనుక, ఐన్రోపెట్టివా వికృతమై పోతుందిగనుక, కృష్ణమూర్తి అన్నకవానికి అంత్య క్రియలు నిర్వహించాడు. 'ఈ పని చెయ్యటానికి నన్ను యిప్పుడు యిక్కడికి రప్పించావా స్వామీ!' అను కున్నాడు కళ్లు మోతుకుంటూ.....

‘ఎదో తళుకు!’

శ్రీ ఇంద్రగంటి భానుమూర్తి

ఎద తుదల ఎదో తళుకు
కదిలెనే కదిలెనే—

రుచిరారుణ స్వర్ణ
లోకాలద్ ఏమొ
ఏదో చల్లని నవ్వు
ఎడద వెన్నాడెనే—

ఏ దయా మృదు పాద
మీ చూచిని తాకెనో
గుండె పట్టని వెలుగు

గోళమై పోయెనే—

తరళ వ్యధా తపన
తప్తమీ బ్రతుకుపై
నీలి వెన్నెల యేదో
జాలిగా వాలెనే—

ఆ కులికి పడురేల
ఈ కుటిని ప్రేమగా
చందనానిల మొకడు
స్పృశియించెనే—

విడని చీకటి రెక్క
విడిపోయి, ఇప్పుడు ఈ
ద్వారముఖమున, ఉష
స్తోరణము వ్రేలెనే—

సాహిత్యోద్యమాల వెనుక అదృశ్య శక్తులు

—డా. ధర్మవీర్ భారతి

అర్ధరాత్రి: లక్షలాదిమందిని మట్టుకొని చక్షి చప్పుడులేని బస్తీలలో నిద్రిస్తున్న ఓండ్ల నగరం. కాని అక్కడే కొందరు నిద్రించడం లేదు.

చెలసీ ప్రాంతంలోని పులహాన్ రోడ్డుపై పున్న కాఫె ద ఆర్టిస్ట్. సీగరెట్లలో మునిగిపోయిన చిన్న-చిన్న బల్బులమట్లాడా దాపు బదువందల మంది కూచోడానికి వ్రేలుతున్నవారు. బల్బులపై కాఫీ సీసాలు. సీసాలపై నిలుచున్న కొవ్వొత్తుల పొలిపోయిన వెలుగు. వాళ్ళంతా అపారతమైన బోహమియన్లుగా మారిపోడానికి అక్కడ ఎంతగానో యత్నిస్తున్నారు.

ఇక్కడ ఈ కాఫెలో కళాకారులందరు సాసం, ఎంతో కష్టంగా కాఫీకాకపోతే కోకాకోలా మూత్రమే తాగే గలుగుతున్నారు.

బయట నిశ్శబ్దంగావున్న రోడ్డుపై కొన్ని మోటారుకార్లు వెళ్ళిపోయిన చప్పుడు. ఆ తర్వాత అకస్మాత్తుగా రోడ్డు సొంతం నిండిపోతుంది. ఒక పోలీసు లారీ, రెండు నల్లనికార్లు, ఒక స్పోర్ట్ కారు. పోలీసులంతా మట్టుముట్టి వేసారు. కాఫెపై దాడి చేశారు. అపాయకరమైన మత్తు పదార్థాల విషేధపట్టుంకింద వాళ్ళచేతుల్లో వారంటి. ఇంతకీ పోలీసులంతా నల్లమందు, గంజాయి దాగివున్న స్థలాంశు వెతుకుతున్నారు.

కాఫెలోవున్న కళాకారులలో కొందరివి మోటారు

కార్లలోకి బలవంతంగా నెట్టివేసారు. ఈ రోజు కోర్టులో వారిపై కేసు. మరో వందలాదిమంది పేర్లను - చిరునామాలను పోలీసులు వ్రాసుకున్నారు. ఇదంతా ఒక బోహమియన్ పాఠశాలలాన్ని గడపడానికి గాను చెల్లించవలసి వచ్చిన ఒక అల్పమైన మూల్యం.

కాఫె భాళిగావడి వుంది. ఎక్కడినుండోవచ్చి గుమిగూడిన గుంపు, ఎక్కడికో మళ్ళీ చెదిరిపోయింది. రోస కొవ్వొత్తులు మనక మనగ్గా వెలిగి ఆరి పోయాయి.

— డబ్లీవ్ ఎక్స్ ప్రెస్ : లండన్ :
14 మే 1962.

ఉదయమే చాంబర్ మేడ్ చాయ్ తోబాటు వార్తా పత్రికల కట్టను ఇచ్చి వెళ్ళిపోయింది. వాటిలోని అంతర్జాతీయ వార్తలను పదిరివేసి పై వార్తలో నేను మునిగిపోయాను. పత్రికల్లో మరికొన్ని వివరాలు కూడా వున్నాయి. విస్తరాలి అక్కడ కొందరి వద్దవున్న సీగరెట్లలో మరిజవానా, మరికొందరివద్ద నల్లమందు, ఇంకా కొంతమంది జేబుల్లో భాంగ్ పొట్టాలు పట్టుబడినట్టు డబ్లీ టెలిగ్రాఫ్ కథనం. ఆరుగురు కళాకారులు రిహంద్లో వున్నట్టు, వారి చిరునామాలతోబాటు పేర్లు కూడా వ్రాకటించారు. టెలిఫోన్ మోగాగానే రిసెవర్ చేతిలోకి తీసుకొన్నాను. అటువైపునుండి వాసిఫ్ మాట్లాడుతున్నాడు— యాఖుదా (హా! భగవంతుడా). భారతీగరు నెంబుక

వాసిలో తప్పిపోయాము. మా చిన్నకారు దారిలో చెడిపోబట్టి నడుమైంది. విన్నూరతి ఆ కాపిని మీకు మార్చివేసి మా ప్రాగం. ఇక్కడి నవకపులు, రయితలు, కళాకారులు గుమిగూడే ప్రసిద్ధమైన చోటది. ఆ ముఖాని చూడవలసిందే!

వాసికిప్పుడు జ్ఞాపకం వస్తోంది. అతడు వాసిన్ నన్ను ఆ ప్రాంతంవైపు తీసుకెళ్ళాడు. అక్కడే ఒక విశాలమైన పామియానాలో విశ్వవిఖ్యాతమైన - చెలీ పుష్పపరిరసంకోసం ఏర్పాటు సాగుతున్నాయి. అక్కడికి దగ్గర్లోనే ఈ కళాకారులు వుండే ప్రత్యేక ప్రదేశం కనపడింది. చిరిగిన దున్నుల్లో, చెరిగిన అత్తులో మగవాళ్ళచూదిరి కనపడే అడవాళ్ళు, అడవాళ్ళచూదిరివుండే కుర్రాళ్ళు, వీళ్లంతా సంఘావిక వ్యతిరేకంగా యుద్ధాన్ని ప్రకటించారు. - వీళ్ళే ఆ దిటనీకలు, సీరాక చెందిన యువకులు.

నేను 'వియూండ్ ది ఫ్రంట్' నాటకాన్ని చూడకుండావుంటే, అప్పార్న, గ్నోబర్న్ కవనల్లోని విశిష్టమైన విశ్లేషణను గుర్తించకుండావుంటే ఈ యువకులపట్ల నా అర్థిప్రాయం కూడా అందెన్ వాసులతో, పురాతన పాశ్చాత్య సమాజంతో సమంగా వుండేది. ఈ వైముల్ఫ్వికి గుర్తైన యువకులందరూ కేవలం తాగుబోతులని, నల్లమందులాయలని, వీళ్ళ అసలు చికిత్సాస్థానం ఏదైనానంటే లేక పోతున్నారేమో అని నేను కూడా భావించివుండేవాణ్ణి. కాని... గ్నోబర్న్ వీళ్ళ ప్రసక్తికెన్నా తన ప్రత్యేక కవితను ఇలా ప్రారంభిస్తాడు:

— 'ఈమ చూసేను నా రరానికి చెందిన మహా మేధావులని ఏమైకీ ధ్వంసమై, అకలితో, బాధతో వగ్గుంగా.....' అయితే ఈ కూలిసావడంలో భర్త సృష్టించిన దేవదాసు కరుణగాని, గోర్కీప్రతల ఓడిపోతూ ధ్వనించేసిన విప్లవ భావాలుగాని లేవు. ఇందులో ఒక వినిపించిన వింధకల గురించి బోధ, అకస్మికమైన విస్ఫోటనం గురించి భాష వున్నాయి. ఈ తరుణంలోనే అమెరికాలో గ్నోబర్న్ తన ప్రత్యేక కవితకు 'వాపుల్' (క్రథ పూతలమైన అదవి జంతువు అర్పవాదం) అని కీర్తిక

పెడతూ వుండగా ఇంగ్లాండ్లో జాన్ అప్పార్న నాటకం 'టక్ థ్యాక్ ఓన్ ఏంగిల్'లోని నాయకుడు డావిడ్ వ్యాఖ్యానం చేస్తూన్నాడు - 'ఈ మనస్సులో, మెదడులో ఒక బృలింబే శక్తి వుంది. ఈ శక్తి తనలా బృలింబే మరో సత్యాను వెదుకుతుంటుంది. ఈ ప్రపంచంలో అన్నింటికంటే విరాట్ స్వయానంలో వున్న శక్తివంతమైన ప్రాణం బహుశా అందరికంటే విరాజిగావున్న ప్రాణమే. ఆ జీవ బలమైన మనస్సే ఎటుసుంటుంటే అదిమ అరణ్యంలో తన కృతన వెనుకాలే తిరుగాడతూ వుంటుంది. దానికి ఎవరి అసరా లేదు, ఏ గుంపు లేదు, హామి ఇచ్చే జనం లేదు.'

'వాపుల్'లోని ఆ అగ్ని, పై వాక్యాల విశ్లేషణ ఒక శక్తి అయితే వీటిలోనుండి సక్రియ - విప్లవ కారుడి, ప్రపంచాన్ని మార్చాలనే సంకల్పంలో, అదమ్య విష్ణుత్వపున్న నాయకుడి స్వరూపం ఎందువల్ల ఉనికి రావడం లేదు? బాంస్టాయ్ సృష్టించిన పియరే లేక రోమాలోనా సృష్టించిన క్రిస్టోస్ ప్రతిమ ఎందుకు ఉనికి రావడం లేదు? హెమింగ్వే సృష్టించిన జేక్ మెనలివాడి చరమ - క్రైత్యం ఎందుకు వ్యక్తం కావడం లేదు? ఇప్పుడు నా ఎదుట సైవిక్తోట పూర్ణితమైన వాక్యాలు వున్నాయి, వాటిలోలాంటి ఉడయమే సర్వస దీపవతికా అందులో దాడి జరిగిన తర్వాత విశ్వవ్యాప్తం అనరించిన కాపె ర ఆర్మిన్స్లో విశ్వవ్యాప్తంగా వదిలవు జల్లులు, (కొంచెం పూర్వమే కొందరు నల్లమందులాయలు అక్కడ మోచేతులు అనించి కూచున్నారు) ఇప్పుడు అక్కడ భారీసేనలు వున్నాయి. వాటిపై ఆరిశయన కోవోత్తుల కొప్పు జారి - జారి కూరుకపోయింది. ఆ కళాకారులు - ఆ నవయుగ విశ్లేష ప్రకేతలు నల్లమందు తిని రిమాండ్లో తరలు వంచుకొని కోర్టునేరకోసం విరిచిస్తున్నారు.

వ్యాధిస్థివాల్లో ఎన్నోమార్లు తీర్పులు ఇచ్చారు. పుస్తకాలు విషేడించారు. ఈ కళాకారులను శిక్షించారు. అయినా వీళ్ళ సరిది విస్తృతం అవుతూనేవుంది. అమెరికాలో టీట్ జెనరేషన్, ఇంగ్లాండులో కోకాడ్రెక్ట్ యువకులు, వీళ్ళు ఏర్పడుకొన్న కొత్తకొత్త గుహాల్లాంటి హోటళ్ళు, నల్లమందు,

లాంగ్, గంజాయి చివరికి ఇప్పుడు ఎల్. యన్. డి. వగైరా. ఇదలు కట్టుకపోయిన వెంట్రుకలు, చిరిగిన దున్నులు, అప్పుడప్పుడు అనికూడా లేకుండా సమైక్యంగా మైథునంలో, బహిరంగ యోగ్యవారాలతో జీవించే వీళ్లు ఈ వేష్యులను అవస్థాంలో ఉమ్మివేసి నట్టు, వదలను ఇటుకలు-రాళ్లమూడిరి విసిరి నట్టు... తర్వాత... మళ్ళీ నిరర్థకత విండిన అనుభూతి ఆ వైరాళ్యాన్ని ముంచివేయడానికి రెండింటిని సర్దుమండు మోతాదు, అపాయకకరమైన ఇంతి క్షణం తీసుకోవడం. వాటివ్వరా ఒక మాత్రం సృష్టించి-ఒక ఇంద్రజాలాన్ని చూడడం!... అదిను పలుపులలో కామక్రిడ నలుపుతున్న నల్లప్రేమ-బురదలో కుళ్ళిపోయిన అంగాలు, -అందులో పున్న కళ్ళు మాంసపుపొరలను చీల్చి చూస్తుంటాయి- మళ్ళీ ఆ భయాన్ని ముంచివేయడానికిగను మరో సర్దుమండు ధోను.

అవస్థాన్ని కలిగించే వీళ్ల వ్యవహారాలకు వ్యతిరేకంగా ఎంతో విమర్శ జరిగింది. పోలీసులు చట్టం, మతం, చర్యలు, చాండమలు, ప్రతికర్తదాన్ని విమర్శించేవాళ్లు ఎంతో వ్యతిరేకించారు. వాళ్ల విమర్శలకేగని చివరికి అవసరమైనప్పుడల్లా కొందరు మేధావులుకూడా వివరాన్ని వ్యక్తం చేశారు. ఈ ఉద్యమాల చర్య జరిగిన ఒక సంవత్సరంలోగానే 'సార్టిజన్ రివ్యూ' అనే ప్రత్యాఘాత పత్రికలో వార్మన్ సాఫోరెక్ ఈ యువకుల ఆదిమస్మృత్యాలను, లజ్జావిహీనతను విమర్శిస్తూ ఇదంతా కేవలం వాళ్ల అంతరంగమైదుద్యాన్ని కప్పపుచ్చుకోడానికి తేలమాత్రమే అని అన్నారు. వీళ్లలోపున్న భావదారిద్ర్యాన్ని మరుగుచేయడంకోసమే ఈ తిరుగుబాటుని ఆయన విమర్శించాడు. వీళ్ల తిరుగుబాటుకు విశ్లేషణగా ఆయన ఇంకా ఇలా వ్రాసాడు - 'వీళ్లు తప్పకుండా తిరుగుబాటుదారులే. కానీ మధ్యతరగతి, పెట్టుబడిదారి వ్యవస్థ అనే సాంఘిక లేక చారిత్రిక తత్వంవల్లకాదు వీళ్ల తిరుగుబాటు. ఈ తిరుగుబాటు కేవలం మానసిక దారిద్ర్యం, అంతరంగంలో కుంటి-అవిటి వారుగా పుప్పువాళ్లు జరుపుతున్నారు. సహజధోరణితో ఆలోచించలేని అనిమత్తులైనవాళ్లు, సహజంగా ఆలోచించేవాళ్లను అవస్థించుకునేవాళ్లు ఈ యువ

కులు. తమ 'స్వ' అనే బురదగుంటలోనుండి బయటపడలేనివాళ్లు.'

ఒకపారి 'మైమ్' పత్రిక వీళ్లను 'నిశ్శుద్ధితరం' అని పంజోధించింది. ఈ తరం యువకులు బుద్ధికి వ్యతిరేకులుగాని సుముఖులుగాని కాదు. వీళ్లకు బుద్ధి అనేది అనంగతమైనది. బిట్తరం మన యుగస్వభావాన్ని వ్యక్త చేస్తున్నదని, దీని ప్రేరణ సాంఘిక గండరగోళంలో, దిశాహీనత్వంలో వచ్చాయని ఈ తరం వ్యాఖ్యాకారులు అన్నారు. వైతికత్వం అనిర్దమని తేలిపోయిన రాజనీతి, అదర్శవాక్యాలు పెడదారిపట్టిన, మానవవికేళపు పాడ్లు విూరిన, హి-పుణ్యం సమ్యకాలు దొర్లగామూరిన, ఇంతవరకు మానవవికేళత తన బుద్ధి, విజ్ఞానం, నీతి, ధార్మికభావన ద్వారా వికసింపజేసిన వ్యవస్థ - సాంతం ప్రస్తుతం అర్థహీనమైపోయిన సంఘంలోనుండి ఈ తరం ఉద్భవించింది. ఇప్పుడు మనకి ఎదుట ప్రతి ప్రశ్నకు ఒకేఒక్క జవాబు మిగిలిపోయింది: 'అటు భాంబుద్వారా సామూహిక వివాదం!'

తందువల్ల వీళ్లకు లభించిన ఈ వారసత్వాన్ని, భావాన్ని ఏమాత్రం వీళ్లు నమ్మరు. అన్నింటిని తిరిగిని మూడా అనుకుంటున్నారు. అతిశయపు రెండు పాడ్లు అవరకు వెళ్లాంని ప్రయత్నం - నల్లమందు మత్తునుండి సన్యాసుల సమాధివరకు. ఒకపారి జాక్ కెరువాక్ (టిట్తరానికి చెందిన ప్రత్యాఘాత కథకుడు)ను పెరివిజన్ ఇన్స్టిట్యూట్ ఈ తరాన్ని అన్వేషించే తరమని అంటున్నాడు! మరి జేవిగురించి అన్వేషణ అని ప్రశ్నించారు. అప్పుడు ఆయన ఏ మాత్రం తడుముకోకుండా ఇలా అన్నాడు - 'భగవంతుడికోసం! ఆ భగవంతుడు కాస్తా తన ముఖాన్ని చూపిస్తే దానిని వాకోరిక.' గివ్వజర్న్ తన 'పాపుల్' కవిత గురించి చెబుతూ అన్నాడు - 'అది భగవంతుడు, మైథునం, నల్లమందు, అర్థహీనతయొక్క విశ్వాస స్వరము'. ఎందువల్ల నంటారా? ఇప్పుడు మురికి మర్యారలలో - వ్యవస్థలో నిండిన ఈ భావ్యానవంచననుండి లభించే ప్రతి అనుభూతి ఒక ఉచ్చిష్టమని, అనిర్దమని వీళ్ల సమ్మతం. అందువల్ల అనల్లైన అనుభూతి లోపలి నుండి వస్తుంది. ఒక చరమ విస్ఫోటక ఉద్దీపనతో

అది లభిస్తుంది. అది మైథునంవల్లగాని, జాబ్ పంగీతంవల్ల, హత్య, హింసద్వారా లేక సర్లమందు ఇంజెక్షన్ ద్వారా అయినా ఆ అనుభూతి దొరకవచ్చును.

కెరువాక్ ఇంకా ఇలా అన్నాడు—'మేము ఈ అంతరికమైన చీకటి అనుభూతుల గుహమార్గం గుండా వెళ్లి రెండో చివరపున్న విశ్వానందైపు చేరుకుంటాము. ఆ చివరనే భగవంతుడి ముఖం వుంది. అయితే హింస, ఉద్ఘాతి కలిగించే పంగీతం, ఆస్పాత్రికమైన మైథునం, వీలిన తాడం అదిను తరణ్యాలు, నల్లమందు, మరిజువానాతో వెరుచుకొనే చీకటి గుహద్వారాలగుండా పయనించి ఎంతమంది రెండోతైపునున్న 'విశ్వాపాన్ని' చూసారో, ఎంతమంది మునుగులేని భగవంతుని ముఖాన్ని దర్శించారో చెప్పలేము! కాని ఆమెరికాలో నేరాల రిపోర్టును చదివితేమాత్రం మరో దృశ్యం కనపడుతుంది. వీళ్లలో ఎంతోమంది గువర్నోరాలనుపత్రులద్వారాలోకి, జైలుద్వారాలోకి, పిచ్చానుష్ఠి ద్వారాలోకి చేరిపోయారు. ఎంతోమంది మల్లీ అసలు తిరిగి రాలేదు.

ప్రతితరం తన తిరుగుబాటుకు ప్రతిఫలంగా ఎంతో మూల్యాన్ని తెల్లస్తుంది. బీట్ తరంనుండి నియతి అతీకూరంగా ఈ మూల్యాన్ని వమూలుచేసింది.

అయితే ఈ మూల్యాన్ని వాస్తవంగా నియతి మాత్రమే లాగిందా? లేక ఇంకెవరో వమూలుచేశారా? ఎవరో ఒకరు ఈ ఉద్యమాన్ని లెక్కగడుతూ, పరమ శాంతంగా నల్లమందు మోతాదుల లెక్కలను గుణిస్తూ ఈ మూల్యాన్ని వమూలు చేశారా? నల్లమందు మార్గానికి అవర నిజంగా భగవంతుడి ముఖమే వుందా లేక కెరువాక్, గిన్సెబర్ లకు తెలియని మరో ముఖమేదైనా వుందా? ఇంతకి ఎవరిది ఆ ముఖం?

* * *

నడవండి — కాస్టేపు నల్లమందు, జాబ్, చెమటోదుర్గంధం, విప్లవంకేవలన వాక్యావళి, వేలాడే

జటలు, టూగర్స్ లోని ఏవోదస్థివలంనుండి దూరంగా మరో రకమైన వాతావరణంలోకి వెడదాము.

రక్షిణ్ ప్రాచ్య (ఆగ్నేయ) ఆసియాలోని ఆకు పచ్చచేలలోనిండిన ప్రదేశం. బ్యాంకాక్ నుండి పింగా పూర్ వెడుతున్న జెట్ విమానంలో కూర్చొన్న ఒక ప్రయాణీకుడు. చేతిలో ఆనాటి దినపత్రిక వుంది. కాని అతను ఆలోచనల్లో మునిగివున్నాడు. ఆ ప్రయాణీకుడైన రచయిత కంబోడియాలో జరిగిన అంతర్జాతీయ రచయితల సమావేశావంతరం అనుకో కూడా సంభవించిన సంఘటనలను వెమరు వేసుకుంటున్నాడు.

'గియోన్ వార్తాపత్రికను పక్కన పెట్టేసాడు. కళ్లు మూసుకోగానే అతని ఎదుట కైలా ముఖం ప్రత్యక్షమైంది...ఆ ముఖం ఇప్పటికీ మనకగా వణుకుతూ, కలిగిపోతున్నట్టు కనపడుతూవుంది. అతను కైలా శరీరాన్ని జీవించివుండగా, చనిపోయాకకూడా చూసాడు. ఆమె సంవర్సంలోపున్న ఆ కాస్టేపునే తాను తన భావనాత్మక దాగిద్వాన్ని, తన విశ్చియ తను, తననూ కూడా తెలుసుకున్నాడు...ఇంతలో నల్లమందు పండే పొలాలు కళ్లెదుట చేతలో ఊగుతున్నాయి. ఆ అందమైన మృత్యువుతోనిండిన పూలు. వాటిలో నిండిన భయంకరమైన విషం. అదే నల్లమందు. దీనిద్వారా యుద్ధం ఖర్చులు సమకూరుతున్నాయి! లోయల్లో పరుసగా పెరిగిన చేలపై ఊగుతున్న ఎర్రని నల్లమూడు పూలు. తాను చూస్తున్నాడు.....అక్కడికి అజ్ఞాతంగా హతీకాష్టర్లు వచ్చి నల్లమందు మూటలని తీసుకెడతాయి. అక్కడ ఈ రిస్కర వ్యాపారం అంతర్జాతీయ వాణిజ్య వియమాలను ఉల్లంఘించి, రాజకీయ ఉద్దేశ్యాలను రహస్యంగా దాచుకొని, కొనసాగుతూ వుంటుంది. ఆ నల్లమందును అమ్మి—బదులుగా తుపాకులు, ఇతర ఆయుధాలు కొనబడుతుంటాయి. ఈ నల్లమందును అమ్మి తుపాకులు చేయలేని పనిని చేస్తున్నారు. మహానగరాల్లో ఎంతోమందిని సూక్ష్మమైన పద్ధతిద్వారా మెల్లి మెల్లిగా చంపుతున్నారు—ఎవరు? కేవలం

కొంతమంది భయంకరమైన మూఢులు—అధికారాన్ని తమ చేతుల్లోకి లాక్కోవాలని ప్రయత్నిస్తున్నవాళ్లు.

—('ది ఫోర్ పాసేజ్': రచన - హేన్ ముయాన్)

.....ఈ నాటికి నాకు ఆ సాయంత్రం జ్ఞాపకం వుంది. జకార్తానుండి తిరుగు ప్రయాణంలో బ్యాంకాక్ లో కొన్ని రోజులు ఆగాము. ఈ కొన్ని రోజుల్లోనే బ్యాంకాక్ నన్ను ముగ్ధుణ్ణి చేసింది. బ్యాంకాక్ విమానాశ్రయంలో రంగురంగుల దుస్తులు ధరించిన బహు రకాల ప్రయాణీకులమధ్య నిశ్శబ్దంగా కూర్చున్నాను. స్వదేశానికి తిరిగి వెడుతున్నాననే సంతోషానికి రిదులు బ్యాంకాక్ ను విడిచివెడుతున్నాననే విచారం. మున్ను అంతా భాళిగా వుంది. అప్పుడే మైక్ లో మాటలు విసవడ్తాయి - 'సోమపెన్తా వెడుతున్న ప్రయాణీకులు తమ విమానంపైపు వెళ్లవలసిందని కోరుతున్నాము.' ఒక చైనా వ్యాపారి, ఒక అమెరికన్ పురుషుడు, ఇద్దరు స్త్రీ టూరిస్టులు, కమరా వేలాడేసుకొన్న ఒక జపాన్ పత్రికా విలేకరితోబాటు ఎంతోమంది ప్రయాణీకులు... లేచి నిలుచున్నారు. అకస్మాత్తుగా నా స్వలిలో రెండు పంచశృరాలక్రితం నేను చదివిన హేన్ ముయాన్ నవల 'ది ఫోర్ పాసేజ్' మెరిసింది. ఆ నవలలోని సంఘటన ఈ బ్యాంకాక్ విమానాశ్రయంనుండే మొదలవుతుంది. కథానాయకుడు గియోన్, ఇద్దరు భారతీయ రచయితలు— చందర్ దాస్, మునీ ముల్లానీ; ఒక అమెరికన్ యువలి కైలా హన్ లే, ఆమె తండ్రి చార్లస్ హన్ లే, ఆమె పిన్నతల్లి ఎలిజా హన్ లే ఇంకా మరికొంతమంది నొమపెన్తా (కంబోడియా)లో జరిగే 'తలుస్త రచయితల అంతర్జాతీయ మహాసభ'కు వెడుతున్నారు. ఈ మహాసభ ప్రత్యేక దేవాలయాల సగం అంగకోర్ లో జరుగబోతుంది. అంగకోర్ లో చతుర్ముఖ శివుడి విరాట్ ప్రతిమ వుంది. (దీనికి సంతకంగానే హేన్ ముయాన్ తన నవలకు చతుర్ముఖం - The Four Passage అని పేరు పెట్టాడు.) విమానం బయలుదేరేముందు ఒక బొద్దలితువు కైలాకు ఒక అందమైన డబ్బాను ఇచ్చివెడతాడు. కైలా స్నేహితురాలైన ఒక రాజకుమారి అంగకోర్ లో వున్న తన బంధువుకు నిలువైన గౌరవాలిల్లను ఆ డబ్బాలో చుంపుతున్నది.

రచయితల మహాసభలో కొన్ని విచిత్రమైన సంఘటనలు జరుగుతాయి. అమాయకురాలైన కైలా కామగ్రంథి పీడితురాలు. ఆమె ఆ విమానంలోని ఫ్రెంచి పైలంట్ లో, మునీ ముల్లానీలో ఇంకా అనేకులతో శయ్యాభోగాన్ని అనుభవించినతర్వాత గియోన్ సంస్కారంలోకి వస్తుంది. ఒకరోజు రహస్యంగా కైలా పిన్నతల్లి ఎలిజా, చాక్ లెట్ లువున్న గదిలోకి వస్తుంది. కారణమేమిటో తెలియదు. ఆ మహాసభకు ప్రవంచనలు మూలలనుండి ప్రతినిధులు వచ్చారు. అంగకోర్ పై తీయనున్న చిత్రానికి సినేరియో వ్రాస్తున్న ఒక ఇంగ్లీషు రచయిత ఎవర్ బెసిల్ డన్; సాహిత్యం నామ మాత్రమే గిలికివా, 'కాశ్మీర్ మాదే' అనే నినాదాన్ని అరిచే ఒక పాకిస్తాన్ రచయిత అహ్మద్ ఫౌద్; ఒక యువ అశ్రీ రియన్ కవి, (ఇతను కవిత్యం తక్కువ వ్రాసినా గెరిల్లా పోరాటంలో ఆరితేరినవాడు) సగైరా వచ్చారు.

ఈ మహాసభ ముగుస్తూవుండగానే కంబోడియాలో హతాత్తుగా రహస్యంగా సైనికవిప్లవం చెలరేగుతుంది. అక్కడి ఒక ప్రాంతానికివెందిన గవర్నర్ జనరల్ వామ్ ఛైరంగ్ అకస్మాత్తుగా తిరుగుబాటు లేవదీసాడు. అప్పుడు వీళ్ల నందరిని రిమాండ్ లోకి తీసుకున్నారు. ఈలోగా తిరుగుబాటును అణచివేసిన తర్వాత వీళ్ల నందరిని విడుదల చేసారు.

అప్పుడే తెలుస్తుంది కైలా మాయమైన సంగతి.

కైలా ముసలి ఫ్రెంచి పురాతత్వవేత్తలో అంగకోర్ వాట్ దేవాలయాల అడవుల్లోకి వెళ్లవుంటుందని ఒక అనుమానం. కాని ఆ అనుమానం నిజం కారని తేలిపోతుంది. గియోన్ కంబోడియన్ ట్యాక్టీ వాలా సహాయంతో అంగకోర్ లోని శిథిలాలలో, అరణ్యాలలో తిరుగుతూ వుంటాడు.....

* హేన్ ముయాన్ వ్రాసిన ఈ పుస్తకం ప్రసక్తి తెచ్చినప్పుడు అతను తన రచనలను తన అనుభవాలు అధారంగా చేసాడని చెప్పకలసి వుంది. ఆయా పుస్తకాల్లో ఆయా దేశాల రాజకీయ, ఆర్థిక పరిస్థితులను అతను విస్తృతంగా వివరించాడు. అతను పేర్లను, వర్ణనలను కొన్ని కల్పించినా, దాదాపు ఇతివృత్తం సొంతం అతని సొంత అనుభవాల సారం.

‘ఏనుగు తొంపై వెన్నెల విస్తరించి వుంది. గియోన్ శిథిలాలతో తిరుగుతూ తిరుగుతూ చివరికి కుష్మిన్ మాట్టు విశాల విగ్రహంపున్న అవరణలోకి చేరుకున్నాడు. వెన్నెలలో ఆ విగ్రహం పేలవంగా కనపడుతోంది. సాంధ్యార్-దాటితైపు మిసాలు అందరికీనంగా వున్నాయి. ఆ వగ్రమాట్టు విగ్రహం మెడలో ఎవరో నవ్వులాటకు కాబోలు నిల్చుస్కార్ఫును కట్టివేసారు. గియోన్ స్కార్ఫును విప్పుడం మొదలు పెట్టాడు. ఎన్నో ముడతలు-ముళ్ళు పడివున్న ఆ స్కార్ఫును విప్పుతూ అతను కిందికిచూసాడు.....

వాలుగువైపులాచూసి అతను కప్పున కేకవేసి- ‘శైలా! శైలా! నా దార్లింగ్!’ అని అచాడు. ప్రతి ధ్వనికూడా వినిపించ లేదు. యాంత్రికంగా అతను ఒకవైపు మూలలోవున్న మెట్లవైపు సాగిపోయాడు. ఈ మెట్లు సుందరీమణుల వీధి అని యాత్రికులచే పేలవబడే ఒక ఇరుకైన వండులోకి కిందికి దారితిస్తాయి. ఈ మెట్లకు ఇరువైపుల వరుసగా అనింద్య సుందరీమణుల విగ్రహాలు వున్నాయి. ఒక్కరు తప్ప ఈ ఇరుకైన దారిగుండా ఇద్దరు పోదానికి వీలులేదు.

అక్కడే మొట్టమొదట మలుపులో అరెడ. నివృంధంగా. తాను మొదటినుండి శంకిస్తున్నట్టుగానే జరిగింది. శైలాను ఇలాగే పాత్య చేస్తారనే అనుమానం నిజమై పోయింది.’ - (ది ఫోర్ పాసేజ్ - పు: 226)

ఒక చాకెట్లు డబ్బానల్ల శైలా ప్రాణం అపాయంలో వుందనే అనుమానం గియోన్ కు ఎందుకో కలుగుతుంది. బ్యాంకాక్ విమానాశ్రయంలో శైలాకు ఒక రాజకుమారి తరపున వార్తల్లకువు ఇచ్చివెళ్లిన ఆ డబ్బా అతనికి జ్ఞానకం వుంది.

కమంగా అల్మీరియమ్ కవి - గెరిల్లా పై వి కుడైన ఇలాహీం మలిక్ సహాయంతో అతలు రహస్యం బహిర్గత మవుతుంది. ఈ కుట్ర వెనుక రెండు అంశాలు దాగివున్నాయి. ఒకటి ఆకస్మిక పైనిక విప్లవంవ్వరా జనరల్ వామ్ బైరంగ్ కు అధికారాన్ని కట్టబెట్టాలని. రెండోది నల్లనుండు దొంగ వ్యాపారం. నల్లనుండు వ్యాపారం చేస్తున్నవాళ్ళ

చాలా తెలివైనవాళ్ళు. ఫీల్డ్స్ బ్యాంకాక్ రాజకుమారి, కంబోడియా జనరల్ వామ్ బైరంగ్ కూడా వున్నారు. వీరితోబాటు ఆ ఫ్రెంచిపైలెట్, కొందరు గుఢచారులు కూడా వున్నారు. ఈ ఫ్రెంచివాళ్ళు అవభ్యాతిపాలైన ఫ్రెంచి పైనికబట్టు ఓ. ఎ. యన్ కు చెందిన రహస్య పథ్యులు. దిగిల్ కు వ్యతిరేకంగా పనిచేస్తూ అల్మీరియంలో ఫ్రెంచివాళ్ళ శాసనాన్ని తొలగించకూడదని ఈ ఓ. ఎ. యమ్. అనే రహస్య సంస్థ రక్తపాతాన్నికూడా జరిపింది. ఇదే సంస్థ మాజీ ఫ్రెంచి ఉపనివేక (వలస) ప్రాంతమైన ఇండోచైనా (లావోస్, కంబోడియా మొదలైన దేశాలు)లోకూడా తన వలస వేసింది. ఈ రహస్య సంస్థకు కావలసిన వివిధ ఆయుధాల కొనుగోలుకు ఈ నల్లనుండు దొంగవ్యాపారంనుండి ధనం సమకూరేది. దీనికిగాను ఈ సంస్థకు చెందిన పెంట్లు విడిగా "Air Opium" (నల్లనుండు విమానయానం) అనే రహస్య ఎయిర్ లైన్ ను నడిపేవాళ్ళు. ఈ నల్లనుండు తస్కరవ్యాపారంలో ఈ విమానయాన సంస్థ ఏజెంట్లు ఎంతోమంది వున్నారు. శైలా పిసత్తి మిసేన్ ఎలిజబెత్ హెన్ లే కూడా ఈ సంస్థ నభ్యురాలే. రాజకుమారి తరపున శైలాకు అందిన డబ్బాలోని చాక్లెట్లలో నల్లనుండు వుంది. ఈ విషయం శైలాకు బోల్తాగా తెలియదు.

ఆ చాక్లెట్ల డబ్బాను ఎలిజబెత్ చాలుగా శైలా గదిలోనుండి తీసుకువెళ్లి ఓ.పి. ఎన్ వాళ్ళకు అందజేయాలని ప్రయత్నించింది. ఈ లోగానే శైలాకు శాయమాంతంగా ఆ డబ్బా వ్యవహారం తెలిసి పోయింది. అయితే ఆమె నోటిని మూయించాలంటే ఒకేఒక పద్ధతి-అది ఆమె నోటిని శాశ్వతంగా మూసివేయడం.

ఆ తర్వాత మరెన్నో విషయాలు తెలుస్తాయి. నెత్తురు రుచిచూసిన ఈ మాజీ ఉపనివేకవాదులు (వలసవాదులు) తమ అధికారాన్ని అంత సునాయాసంగా వదులుకోదానికి సిద్ధంగా లేరు. ఎక్కడైతే శాసనాన్ని నిర్వహించే వీలుందో అక్కడ తమ అధికారాన్ని క్రూరంగా, హింసాపూరితంగా అమలు చేస్తారు. ఎక్కడైతే తమ అధికారం చలాయించే అవకాశం లేదో అక్కడ కుట్రలపన్న ప్రభుత్వాలను కూందోసే కీలు

బొమ్మ ప్రభుత్వాలను ప్రతిష్ఠిస్తారు.

ఆ తర్వాత ఘరో అంశంకూడా బహిర్గత మవుతుంది. జనరల్ వామ్ బెరంగ్ స్వయంగా నల్ల మందు పాలాలకు యజమాని. ఈ ప్రత్యేక సైనిక విప్లవం కుట్ర వెనుకాల అంతర్జాతీయ భౌతికపున్న భారతీయ రచయిత శ్రీ ముని ముల్లానీకికూడా ఒక పని అప్పగించారనే విషయం బయటపడు తుంది. ఇతను సైనిక విప్లవం ఇరగగనే ఒక వజ్రాలు పొదిగిన వేతికడియాన్ని ఎత్తుక వచ్చేయా లని ఆనలు పథకం. ఆ విధంగానే ముల్లానీ తన క్యామెరాలోపున్న ఒక సారగులో ఈ వజ్రాల కడి యాన్ని దాచేస్తాడు.

ఈ కుట్ర వెనుకాల ఎన్ని విదితమైన ఎత్తులు?

అధికారాన్ని చేతుల్లోనుండి జారిపోసికుండా చేయడంకోసం అమానుషమైన తంత్రాలు - యుద్ధాలు. రహస్యంగా ఆయుధాలను కొనడంకోసం, సైనికుల జీతాలకోసం నల్లమందు దొంగ వ్యాపారం. దీనిపై తెరవేయడంకోసం అందుకాలులోపున్న ప్రతి పన్ను పును చాకచక్యంగా ఉపయోగించుకోవడం. చివరికి శైలాలాంటి విమర్శ, పథభ్రష్టరాల్తైన (కాని నిరప రాధమైన యౌవనం) యువతినిగాని లేక అంతర్జా తీయ రచయితల మహాసభనుగాని ఏదోవిధంగా విని యోగించుకోవడం.

అయితే ఇదంతా చతుర్ముఖ శివుని సమక్షంలో, నిశ్చలమైన పాక్షి నీడలో జరిగిపోయింది.

కరువాక్ ఈ తరం ఒక అన్వేషణను కొన సాగిస్తోందని, ఆ అన్వేషణకు నల్లమందు ద్వారాలు తెరుస్తోందని అంటున్నాడు. కాని ఈ నల్లమందు మనక చెలుగు వెనుకాల ఒక ప్రభుసత్వావుందని, దాని ఆనలు ముఖం ఎంత వికృతంగా వుందో అతనికై ఎవరైనా చెబితే బాగుండును. ఒక వికృతమైన ముఖం - స్వార్థాంధ పశ్చిమ ఉపనివేశవాదుల ముఖం. ఆసియా, అఫ్రికాలలో అధికారాన్ని పోగొట్టు కొన్నా, పోసికుండా చేయడంకోసం ఎలాంటి బర్బర అమానుషక పద్ధతులనైన అనుసరిస్తుంది ఈ ముఖం. రెండో ముఖం: ఎఫ్రికాలోనైనా ఎలాంటి ఒప్పందానికైనా దిగి పాలవానూత్రాన్ని తన హస్త

గతం చేసుకోడంకోసం ప్రయత్నించే ఆసియాలోని అధికారలోలుపతకు గురైన రాజకీయజ్ఞాని ముఖం. మూడో ముఖం: తన దేశం మట్టినుండి పెరికివేసు కొని ఆకాశంలో వేలాడుతున్న అంతరాంతరీయ మహాసభల, ఇతర అర్థికవ్యతులంద్వారా దాంబికమైన యశాన్ని అర్జించ ప్రయత్నించే భర్మ బుద్ధిజీవియైన రచయిత ముఖం. ఇతను ఏరకమైన సైనికమైన పట్టింపులు లేకుండా చివరికి ఏ విదేశీ సంస్థల ఏజంటుగానైన పనిచేసి తన భౌతికని గడించుకోడానికి యత్నిస్తున్నాడు.

* * *

ఇంతకు ఈ మూడు ముఖాలేవా? లేక ఈ నల్లమందు మనకవెలుతురుకు ఆవం నాలుగో ముఖ మేదైనా వున్నదా?

పశ్చిమ ఉపనివేశవాది, భ్రష్టుడైన ఆసియా రాజనీతిజ్ఞుడు, స్వార్థుడైన బుద్ధిజీవితోకాలు ఈ విదితమైన నల్లమందు దొంగవ్యాపారంలో నాలుగో ముఖం ఎర్రచైతావని చెబితే ఎవరు నమ్ముతారు!

అయినా ఇది విదితమైన వాస్తవం. ప్రజా విప్లవాలను, ఆసియా పునర్జాగృతిని రేకెత్తిస్తానని ప్రతిజ్ఞలుచేసే ఎర్రచైతావ నల్లమందు దొంగవ్యాపా రానికి అత్యధికంగా ఆశ్రయం కల్పిస్తోంది. ఐక్యరాజ్య సమితి స్వయంగా జరిపిన సర్వేక్షణలో ఈ అంశం పుష్కలంగా అంగీకరించబడింది. సమితివర్గాల సమన రింది ఉత్తరబర్మా, థాయిలాండ్, లావోస్, ఎర్ర చైనా అగ్నేయప్రాంతం నల్లమందుకు పెట్టని కోటల్లాంటివని విదితమవుతోంది. ముఖ్యంగా నైవా లోని యున్నాన్, క్వివాపు, శ్యాపీప్రాంతాలు దీని ప్రత్యేకమైన ఉత్పత్తి కేంద్రాలు. చైనాలోని పర్యత ప్రాంతమైన యున్నాన్లో ప్రపంచంలో ఎక్కడా ఉత్పత్తికానంత నల్లమందు పండుతుందని ఐక్యరాజ్య సమితి పర్యవేక్షకులు చెబుతున్నారు. జెమావ్, చెరీ ప్రాంతాలలోపున్న పెద్ద పెద్ద గిడ్డంగులనుండి కూలీలు, కంచరగాడిదలద్వారా నల్లమందును బర్మా సరిహద్దులకు చేరవేస్తారు. అక్కడినుండి బర్మా దొంగవ్యాపారస్తులు ఈ నల్లమందును జాగ్రత్తగా దాచి సాల్విన్సదీతర ప్రాంతంగుండా థాయిలాండ్,

లావోన్ సరిహద్దులకు చేరవేస్తారు. ఇక్కడవున్న రవాణ్య గిడ్డంగులనుండి ఆగ్నేయాసియానుండి వచ్చే ప్రవాహి చైనా వ్యాపారులు ఈ నల్లమందును అనేక ప్రాంతాలకు తిరిగి వంపిస్తారు. ఆ రద్దాత ఇదే నల్లమందు బ్యాంకాక్, సింగపూర్, హాంగ్ కాంగ్, బోక్యోలగుండా అమెరికా యూరప్ దేశాలకు చేరు కుంటుంది. చైనాకు విదేశీ ద్రవ్యం అవసరం ఎంతగానో వుండేది. కేవలం తన ప్రణాళికల అమలుకే కాకుండా అణుబాంబు ఉత్పత్తికి ఆ ద్రవ్యం అవసరమైంది. రష్య తదితర దేశాలనుండి అయుధాలు, ట్యాంకులు, యుద్ధ విమానాలుకొని, పాకిస్తాన్ తదితర మిత్రదేశాలకు కానుకగా ఇవ్వడంకోసం ఆ విదేశీ ద్రవ్యం కావలసి వచ్చింది. అయితే ఈ విదేశీ ద్రవ్యం చైనాకు మామూలు వ్యాపారంవల్లగాని విదేశీనవా యువంలగాని లభించే అవకాశాలు లేవు. అందువల్లే ఈ నల్లమందు తక్కిన వ్యాపారంవ్వారా ముక్క రాసులను మరణసాధ్యంగా రాబట్టుకో గలుగుతున్నది.

ఇక ఎర్రచైనా, అమెరికా, యూరప్ దేశాల మధ్య జరుగుతున్న ఈ నల్లమందు దొంగ వ్యాపారానికి వున్న అంకెలు కూడా ఆసక్తి జనకంగా వున్నాయి. ఆగ్నేయాసియా రాజకీయాలను విశిలంగా పరిశీలిస్తున్న వాళ్లకు ఒక విషయం స్పష్టంగా తెలుస్తుంది. ఉత్తర ఐర్యా అడవుల్లో కమ్యూనిస్టు వ్యతిరేక అయిన చ్యాంగ్ కాయ షేక్ సైన్యానికి చెందిన ఒక పెద్ద డివిజన్ ఈ నాటికీ అక్కడే వుంది. ఈ డివిజన్ అసలు చైనా సివిల్ వార్ లో మాజీ సైన్యంతో వాడిపోయి ఈ అడవుల్లోకి పారిపోయినప్పు చిక్కుకొని పోయింది. రష్య, అమెరికా, భారత దేశాలమందు తన బల ప్రదర్శనం చేస్తున్న ఎర్రచైనా ఈ చ్యాంగ్ కాయ షేక్ మామూలు సైనికుల జట్టును ఓడించలేక పోతోంది. చివరికి కన్యంచైనా తీకపోతోంది. కారణం ఏంటో అర్థమయ్యే వుంటుంది. నేషనలిస్టు చైనా 93 వ డివిజన్ కు చెందిన ఈ 500 మంది సాయుధ సైనికులు ఒక రకంగా చైనా నల్లమందు దొంగ వ్యాపారానికి సాయుధులైన రక్షకులు. వీళ్లు ఇక్కడ నల్లమందును చేరవేసే జట్టును షాన్ ప్రదేశానికి చెందిన బందిపోటు దొంగలనుండి కాపాడుతుంటారు. ఈ డివిజన్ కు చెందిన ఎంతోమంది సైనికాధికారులు ఈ నల్లమందు గిడ్డంగులకు యజమా

నులు. ఒకసారి థాయిలాండ్ లోని ఒక గ్రామంలో కమ్యూనిస్టు వ్యతిరేక అయిన నేషనలిస్టు చైనా సైనికాధికారిని అమెరికన్ పత్రికా విలేకరి స్పెన్సే కార్నావో అనే అతను కలుసుకున్నప్పుడు ఇలా అడిగాడు—'మీరు ఎర్రచైనా నల్లమందు దొంగ వ్యాపారంలో ఎందుకు పాల్గొనవలసివస్తున్నాడు?'

అప్పుడు ఆ సైనికాధికారి సవ్య ఇలా అన్నాడు—'ముందు బ్రతికివుంటేకదా మానోల్లే తుంగ్ తో పోరాడడం! ఆ బంజరు పర్యటనప్రాంతంలో మేము జీవించాంట్లే, నూతన అయుధాలను సమకూర్చుకోవాలంటే ఇట్టే ఎక్కడినుండి వస్తుంది?'

(నావి ఉపవివేకవాదులసంస్థ అయిన ఓ. ఎ. ఎస్. తన విమానయానంవ్వారా వీళ్లకు ఎలా సహాయపడుతుందో హేన్ ముంబాన్ వివరించాడు. కాని విశ్లేషమేమిటంటే అమెరికన్ వైమానికబలానికి చెందిన అధికారులకూడా ఈ వ్యాపారంలో చేదోడుగా వుంటారని అమెరికన్ సైనిక రిపోర్టులవ్వారా వెల్లడవుతున్నది. కొన్నిరోజుల క్రితం అమెరికన్ వైమానిక బలానికి చెందిన ఒక పార్జంట్ అకస్మాత్తుగా వైట్ హోలో జీవించడం ప్రారంభించాడు. అతను హాంగ్ కాంగ్, బోక్యోలలో అన్ని సౌకర్యాలున్న రెండు ఫ్లాట్ లను; ఒక చైనా, ఒక జపాన్ ఉంపుడుగలెలను ఏర్పాటుచేసుకున్నాడు. అమెరికన్ గూఢచారిశాఖకు అనుమానం వేసింది. ఒకరోజు అతని విమానంలో నల్లమందుపెట్టెలు దొరికాయి.

ఈనాటి అరాచకత్వానికి వెనుక ఇలా అంతర్జాతీయ దొంగనాటకం సాగిపోతోంది. అందరికీ బంగారం కావాలి. చైనా పెట్టుబడిదారి బలాలను నాశనం చేయడంకోసం అణుబాంబును నిర్మిస్తోంది. ఆ నిర్మాణానికి బంగారం కావాలి. నేషనలిస్టు చైనాకు ఎర్ర చైనా సైన్యాలను ఓడించడానికి బంగారం కావాలి. మాజీ నలసలపై తమ వలస సామ్రాజ్యాధిపత్యాన్ని మస్తిరం చేయడంకోసం ఓ. ఎ. యస్. కు కూడా బంగారం కావాలి. ఇలా ఒకరిని ఒకరు సర్వనాశనం చేసుకోడానికి వీళ్లకు బంగారం కావాలి. ఈ బంగారం నల్లమందు దొంగవ్యాపారం వ్వారా సునాయానంగా అభిస్తుంది. ఈ నల్లమందు దొంగవ్యాపారం చేస్తున్నప్పుడు ఎర్రచైనా కమిస్సార్

లకు, ఓ. ఎ. యస్. పైలట్లకు, వ్యాంగ్ కాయ్ షేక్ సైనికాధికారులకు రాజకీయాల, సద్దంతాల, దేశ సరిహద్దుల, ఆదర్శాల అవసరం ఏమాత్రంలేదు. నల్లమందు వ్యాపారం మాత్రమే వాళ్ళకు వృత్తి— అదంతా రాజకీయాలకు అతీతంగా జీవించే మరో ప్రపంచం.

ఇప్పుడు ఇలాగే న్యూయార్క్ లోని బీట్రవిక్లు, వాళ్ళను అనుకరిస్తున్న ఇతర దేశాలలోని యువకులు కూడా తమకు ఒక దేశం, ఒక జాతి అనేదిలేదని, ఏ సరిహద్దు తగాదాలు లేవని, ఏ సైద్ధాంతికమైన పట్టింపులు లేవని అంటున్నారు. ఇది కేవలం ఆ నల్లమందు దొంగవ్యాపారుల ప్రతిధ్వనిగానే భాసిస్తున్నది. ఆ నల్లమందు తక్కువ వ్యాపారం సాగించే కమ్యూనిస్టులు, వేషసలిస్టులు, ఓ. ఎ. యస్. సభ్యులు కూడా ఒక స్థాయిలో తమకు దేశం, సైద్ధాంతికమైన పట్టింపులు లేవనే అంటున్నారు.

* * *

ప్రకటనలు, వస్తువుల అమ్మకానికి వున్న పరస్పర సంబంధాన్ని మనోవైజ్ఞానికస్థాయిలో అధ్యయనం చేసినవారికి ఒక ఆంశం సువిదితమే. ఏదై వా వస్తువుకు గిరాకీని పెంపొందించే సులభమార్గం — దానిని ఉన్నతస్థాయిలకు చెందిన గౌరవప్రతికగా మార్చివేసి, దానిపై చర్చలను లేవదీయడం ఒక ముఖ్యమైన పద్ధతి. నల్లమందు గురించి పాత ధోరణిలో ఆలోచిస్తే మనకు వెంటనే విలాసత్వంలో మునిగిన నల్లమందుభాయిలు, కువికిపాట్లు పడుతున్నవాళ్ళు, ఈగలు ముసురుతున్నా చేతులు ఊపుతూ కూచునేవాళ్ళు, మూర్ఖంగా మాట్లుడేవాళ్ళు జ్ఞానకం వస్తారు. కానీ అదే నల్లమందును ఈ వాటి యుగ బోధతో, విక్సేభంతో, గాఢ అంతరిక అనుభూతితో, భగవంతుని ముతాన్వేషణతో, కవిత్వంతో, జాజ్ సంగీతంతో, స్వచ్ఛావరసతో, అరాచకవాదంతో, ఆకర్షణీయమైన పదజాలంతో, తత్వంతో శోడిస్తే వెంటనే అది ఉన్నతమైన విశిష్టస్థాయికి జెందిన సంకేతంగా లోకులు భావిస్తారు. దీనితో ఇక నల్లమందు స్థాయి అకస్మాత్తుగా పైకిలేచి, బజారుధర కూడా విపరీతంగా పెరిగిపోతుంది.

దానితోబాటు 'నల్లమందు దుకాణం' అని

గాని, 'గంజాయి, భాంగ్ కొట్టు' అనిగాని పేర్లు కనపడవు. వాటి స్థానంలో 'కాఫె ది అర్బిన్స్' అని దర్శనమిస్తుంది. ఎర్రచైవా, ఓ. ఎ. యస్. లకు తమ నల్లమందువ్యాపారానికి ఒక నూతన అంతర్జాతీయ వాణిజ్యరంగపు ద్వారాలు తెరుచుకొంటాయి. తమ వ్యాపారాన్ని పరోక్షంగా సమర్థించి, ప్రాత్యహించే ఒక—ఉద్యమం ఊత లభిస్తుంది. ఈ ఉద్యమం ప్రబలినకొద్దీ ఈ నల్లమందు వ్యాపారంకూడా వృద్ధిచెంది తనకులానే ప్రసరిస్తుంది.

19 వ శతాబ్దంలోని పద్ధతిలో సాత్వి మాస్తే ఈ పద్ధతి ఎంత సులభం! ఆ రోజుల్లో పాశ్చాత్యులు (ముఖ్యంగా ఇంగ్లాండ్) తమ నల్లమందును చైనాలో ఎక్కువ మోలాదులో ఎలా అమ్మాలా అని ప్రయత్నించేవాళ్ళు. భారతదేశం మొదలైన వలసలలో నల్లమందును పెద్దఎత్తున వండించి చైనాలో అమ్మాలనే పథకం వేసింది ఇంగ్లాండు. అయితే ఆ నాటి చైనాప్రభుత్వం దీన్ని వ్యతిరేకించింది. అయినా—“1820-1830 మధ్య చైనాలో ఇంగ్లాండు పరకం ముమ్మరంగా పొగింది. ముఖ్యంగా నల్లమందును దిగుమతిచేసే వ్యాపారం పెద్దఎత్తున జరిగింది. చైనా సామంతులు, ధనికులు, ప్రభుత్వ అధికారులు నల్లమందును వాడుకోడం పెరిగినకొద్దీ చైనాలో నల్లమందుపట్ల వున్న వ్యతిరేకభావం వశంపడేదుకాని బొత్తిగా పనికిరానిదైపోయింది.” ('ది రెడ్ బాల్ బేరియన్స్'; రచన: రాయ్ మెగ్నార్ హాస్ట్).

ఆ తర్వాత చైనీయులు దృఢంగా వ్యతిరేకించడం ప్రారంభం కాగానే ఇంగ్లీషువాళ్ళు యుద్ధం ప్రకటించారు. దీనివే చరిత్రలో 'నల్లమందు యుద్ధమని' సంబోధించారు. ఏమైనా మొత్తంపై చరిత్ర తన విచిత్ర వ్యంగ్యభావాన్ని ప్రస్తుతం పాశ్చాత్యులపై అక్షరాం విరూపిస్తున్నది. ఇప్పుడు ఎర్రచైవా సామాజ్యవాదులు మాత్రం ఇంగ్లీషు—సామాజ్యవాదుల ద్వారా తమ నల్లమందును లండన్, న్యూయార్క్ మార్కెట్టులో అమ్మిస్తున్నారు. 19 వ శతాబ్దంలో చైనీయులను నల్లమందుభాయిలుగా తయారుచేయడానికి ఆనాటి ఇంగ్లీషు రణవీరులు చైనాలో ఫిరంగులు ప్రేల్చారు. ఈనాడు వాళ్ళ మనుమలు, ముని

మునుములు చెరిసీలోని కేఫేలో కొవ్వత్తి వెలుగుతో కూర్చోని నల్లమందును సేవిస్తున్నారు. కలకటాం వెనక్కి వెడుతున్నారు.

ఈ రోజుల్లో నల్లమందు వ్యాపారాన్ని విస్తృతం చేయాలనుకుంటే సైన్యాన్ని పంపించే అవసరంలేదు. ఒక బీట్ నిక్ - ఏనుక్రీస్తు కలకత్తా, పాట్నా, బనారస్ లో తీర్థయాత్ర జరిపితే చాలు; ఆ ప్రాంతాల్లో కూడా కొంతకాలానికి ఊరుపుల అరద్యాల్లో, నల్లమందు పారలకు అవల భగవంతుని ముఖాన్ని వెలికితాళ్ల ఒక సంప్రదాయం జన్మిస్తుంది. వీటితోబాటు ఆ విచిత్రమనోహరాలు, ఆ పదజాలం, ఆ వివిధధర్మములు కూడా పుట్టుకొస్తాయి. వీటి వ్రేళ్లు మన-చారిత్రక పరిస్థితుల్లో లేకున్నా మనకు ఒకరకమైన మిథ్యా అధునికత్వాన్ని, ఒక అల్పఆత్మసంతృప్తిని ఇస్తున్నాయి.

* * *

ప్రస్తుత యువతరాన్ని పీడిస్తున్న తీవ్ర వికృతం, తిరుగుబాటు వాస్తవంగా బీట్ ఉద్యమంలో మౌలికంగా వుంది. ఇన్ని క్లిష్టపరిస్థితుల్లో ఈ మౌలిక తపనను ఒక రచనాత్మకమైన దిశవైపుకు మళ్లిస్తే అసలు ఈ విధంగా వుంటుంది - 'ఈ ధరిత్ర వినాశవానికి దారిరీపిస్తోంది. ఇక్కడ జీవితాన్ని - జీవించాలంటే యధార్థాన్ని అలాగే రంగులు పూయకుండా చూడాలి. ఇది తప్ప మిగతాదంతా కేవలం మోసం, భ్రమ. వ్యావహారిక ప్రపంచం ఒక విధంగా బూటకమైన మానసిక లోకంలో జీవిస్తున్నది. ఈ ప్రపంచంలోని విచిత్ర వాతావరణంలో సమాధులు, అక్కడ గోడలపై రాజకీయ వినాశాలను వ్రాస్తున్న వాళ్లు కనపడతారు. కానీ బీట్ అయినవాడు తాను 'కేవలం ఏకాకి' వనే సత్యాన్ని గ్రహించినవాడు. ఈ సత్యాన్ని అవధరించి అలా జీవించడం నేర్చుకోడమే వాడికి అసలు సమస్య.' (Bent Generation and Angry young men)

కానీ యధార్థంగా నిజ జీవితంలో వీళ్లు వాస్తవాన్ని దర్శించ గలుగుతున్నారా? నల్లమందు మొదలు ఎల్. యన్. డి. వంటి మత్తు ద్రవ్యాలు నృష్టిస్తున్న ఒక మిథ్యా ఇంద్రజాలిక విశ్వాన్ని

అనుభవించి వీళ్లు కానీని తమ ఆంతరిక వ్యధగా వ్యక్తం చేస్తున్నారు. ఆ వ్యధను మళ్లి మళ్లి వర్ణిస్తున్నారు.

ఎలాంటి వ్యంగ్యత్వాకమైన పరిణామమో - గమనించండి! బుద్ధి, ఏకేం నశిస్తున్న ప్రపంచానికి వ్యతిరేకంగా, మునుగులు, దానికిమైన విలువలుపున్న ప్రపంచానికి వ్యతిరేకంగా తిరుగుబాటును లేవనెత్తులున్న వీళ్లు చివరికి మళ్లా నల్లమందు, మరిజావావా ఎల్. యన్. డి. నృష్టిస్తున్న కాలానికే రోకాంకు ఎగిరిపోతున్నారు. ఆ కాలానికి ప్రపంచంలో కార్యకారణ సంబంధాలుగాని, మునుగులుగాని లేవు. కేవలం అంతటా వాయవీయమైన మానసిక - అరాచకపు ప్రతిబింబాలు. భ్రాంతి కలిగించే ప్రపంచం మండి వెల్లిరేడానికి మళ్లి భ్రాంతి కలిగించే ప్రపంచంలోకే పరిాయనం.

అయితే ఇంకా ఈ భూమ్యాంతర్గత - విలాప గృహాలకు కేవలం వ్యధాపీడితులు, తిరుగుబాటు వర్గానికి చెందిన అగ్రనాయకులే పస్తారా? నీరితో బాటు ప్రతిభావిహీనులు, నిజమైన పుణవాత్మకళక్తి లేనివాళ్లు, నిర్భయంగా తిరుగుబాటు చేయలేని వాళ్లు, పరాజయపీడితులుకానివాళ్లుకూడా తమ మిథ్యా ఆత్మబింబాన్ని ప్రస్ఫుటంచేసి ఒక శ్ఛటికమైన 'థ్రిల్' (Thrill) కోసం పస్తారు. మొదట్లో చెప్పినట్టు చెరిసీలోని 'కాఫే డ ఆర్బిన్స్'లో ఆ రౌతి జరిగిన దాడిలో పట్టుబడిన ఆ ఆరుగురి, పేర్లను, వృత్తులను పయస్సులను 'డేలీ టెలిగ్రాఫ్' ప్రచురించినది. ఈ ఆరుగురి దగ్గర నల్లమందు బయట పడింది. ఆ పట్టిక ఇలా వుంది: పీటర్ జాన్ ఎలిన్, వయసు 28, మోటారు మేస్ట్రీ; బర్నార్డ్ వెల్డ్స్ మ్యాన్, వయస్సు 24, మోటారు మెకానిక్కు; కెనెల్ బ్రెపున్, వయస్సు 24, దర్జీ; ఇయాన్ లాఫాయ్, వయస్సు 21, గిడ్డంగి కాపలాదారు; పీటర్ డోనాల్ డావన్, వయస్సు 30, గుమాస్తా; టోనీ లామన్. వయస్సు 19, క్లర్కు!

ఈ మెకానిక్, దర్జీ, గుమాస్తా, కాపలాదారు ల్లాంటి వ్యక్తులు రోజంతా పనిచేసి పోయంతం కాగానే తమ కల్పితమైన తిరుగుబాటు వ్యక్తిత్వాన్ని ఊహించుకొని 'కాఫే డ ఆర్బిన్స్'లో నల్లమందు

నేనెంది కాస్తేపు విముక్తి పొందినవాణ్ణి అవుతారు. ఉదయం కాగానే మళ్ళీ తలవంచుకొని వనిలోకి వెళ్ళిపోతారు. ఇలా నల్లమందు వీళ్ళలో పనిచేసే నేమర్నీ తను మిగిలేవరకు ఈ క్రమం పాగిపోతుంది.

అబద్ధిపు ముసుగులో ఘర్షణ పడతానని బయలుదేరిన ఈ శక్తివంతమైన ఉద్యమం స్వయంగా మరొక ముసుగులోకి ఎలా పరిణమించింది? ఈ ఉద్యమం (తిరుగుబాటు) ఎందువల్ల ఒక నూతన సంకల్పశక్తినుండి పుట్టే దృశ్యాన్ని ఇవ్వలేదు? ఎందువల్ల ఈ తిరుగుబాటు మిశ్రావిలువలను చిన్నా భిన్నంచేసి నూతన ఉజ్వలమైన వివేకాన్ని వంతరించేయలేదు? యదార్థం, కలువైన యదార్థం, కేవలం యదార్థాన్ని కల్పరా నిర్భయంగా వీక్షిస్తామనే ప్రతిజ్ఞ ఏమైపోయింది?

చివరికి వీళ్ళకి భగవంతుడు లభించాడా?

కాన్సిర్వేటర్ల కిరీతం ఈ ఉద్యమం ఒక ఆనక్కి కరమైన మలుపు తిరిగింది. అక్టోబర్ 24 వాటి ఉదయం. న్యూయార్క్ లోని రోయర్ శాన్స్ సైడ్ పార్క్ లో అడుతుని పిల్లలు, విహరిస్తున్న పిరులు ఒక కొత్త దృశ్యాన్ని చూచారు. ఒక పెద్ద తెలు క్రింద దాదాపు 50 మంది వ్యక్తులు హార్వోనియం, గంట, మృదంగం, సితార్ వగైరాలను మోగిస్తూ, డింగిపోతూ కీర్తన చేస్తున్నారు 'హరే కృష్ణ, హరే కృష్ణ, కృష్ణ కృష్ణ కృష్ణ హరే హరే! హరే రామ, హరే రామ. రామ, రామ హరే, హరే!' కీర్తనబృందానికి ఎదురుగా భారతీయస్వామిలు ఎ. సి. భక్తివేదాంత్ కూర్చున్నారు. బృందంలో ప్రముఖవ్యక్తి బీటనిక్ శిరోమణి ఎలెన్ గిన్నబర్గ్ కూడా వున్నాడు.

కీర్తన జరుగుతున్నప్పుడు మధ్యలో గిన్నబర్గ్ అక్కడ కూడిన జవాబ్ని ఉద్దేశించి కీర్తన ఒక ఆద్యతమైన ఆంతరిక ఉల్లాసాన్ని కలుగజేస్తుందని, ఈ ఉల్లాసంతో పోల్చితే నల్లమందు, ఎల్. యన్. డి. ఇచ్చే ఉల్లాసం వ్యర్థమైనదని, కీర్తన చేశాక మళ్ళీ బాహ్యమైన మౌనక్రదవ్యాంశ్రితవసరం ఏమాత్రం వుండదని చెప్పాడు. ఆ తరువాత అతను హరేకృష్ణ, హరేరామ వదల అర్థాన్ని విడమర్చి చెబుతూ ఈ కీర్తననల్ల ఉద్యమించే అయాత్యక

మైన ఉచ్చారణశ్వాసకు ఒక ప్రాణమయమైన ఒక యోగశక్తిని ప్రసాదిస్తుందని అన్నాడు.

అయితే చివరికి తిరుగుబాటు నాయకుడు గిన్నబర్గ్ కు నల్లమందు మనకసిడల్లో కాకుండా, ఆ నిద్రలను పరిలేశాకనే భగవంతుడు లభించాడు. కాని హతవిధి! ఇంతటి నూతనమైన తిరుగుబాటు ఉద్యమానికి చివరికి ఇలాంటి పురాతనమైన సాధరణమైన భగవంతుడు లభించడం... హరేరామ! హరేరామ!

ఈ సంఘటన జరిగిన తరువాత మరి బీటనిక్ లను అక్షరాలా అనుకరించే ఇతరదేశాల తిరుగుబాటు దారుల నవీనమ్యానిఫెస్టేషన్ లో ఎలాంటి మార్పు వచ్చిందో చెప్పలేము. అయితే ఒకటి మాత్రం విశం. ఏ విప్లవ భావవాదగతుల్లో స్వీయవివేకం, పాపానం, దృష్టి, దృఢసంకల్పం రోపిస్తాయో ఆ జగత్తు ఇలాగే ఒక నల్లమందులోనుండి మరొక రకమైన నల్లమందులోకి దారితప్పి తిరుగుతుంటుంది. ఈ పెడదారి రాజకీయ నల్లమందునుండి నల్లమందు తన్నుర వ్యాపారంలోకి వెళుతుంది. అలాగే గుడ్డి అనుమానాల నల్లమందునుండి, అంధభక్తితో కూడిన నల్లమందులోకి వెళుతుంది. ఈ దారి తప్పడం అనేది ఇలాగే కొనసాగుతుంది. తాను మనవివని, తనకు ఒక సమాజం, పరిపరాలు, చారిత్రకగతం, తన స్వంతదనే వాతావరణం పుష్పదమకునేవరక; తనలోని వివేకం, సాపానం, సంకల్పం మొదలైన వాటితో తన ఉనికిని సార్థకం చేసుకునేంతవరకు పాగుతుంది - తప్పదు.

అరాచకత్వపు రాజనీతి

సాహిత్యోద్యమాల వెనుక

పరిగెడుతున్న భారతీయ బుద్ధిజీవులు

దాదాపు రెండు సంవత్సరాల క్రితం మన దేశం అవ్యాయంగా మనపై దాడిత్తిన దుర్భాకమణ దారుని సవాలును విజయవంతంగా ఎదుర్కొని, రెండో దుర్భాకమణదారు బెదిరింపులను లెక్కచేయక ఒక సామాన్యవ్యక్తి నాయకత్వంలో జనసామాన్యం

సాంతం ప్రదర్శించిన ఉదాత్తభావం, విశ్రంభేన విశ్వాదీప్తిని మనం చూశాము. ఆ తర్వాత మరో ఊపు. రూపాయి విలువ తగ్గింపు, పెరుగుతున్న ధరలు, అకలి చావులు, విద్యార్థుల ఆందోళన, కొట్లాటలు, మళ్ళీ ఎన్నికలు. ఎన్నికల్లో ఆశించని—మలుపు తిరిగిన దేశం.

ఇలా మనముట్టూ వందలాది జ్వలించే నమస్కరణ మూస్తూ అనుభవిస్తున్నాము. అయినా కొందరు యువరచయితలు తిరుగుబాటు పేరిట కేవలం వసుకు తున్న తొడలను, మర్దన కాంచలబడుతున్న వితంబాలను వర్ణిస్తున్నారు. దేశాన్ని, ప్రేమను చర్చించకుండా అడవాళున్న మార్పుకొనే వ్యవస్థ గురించి వ్రాస్తున్నారు. 'దేవా రాజనీతి తప్ప మరో విజయమైన, సన్నిహితమైన రాజనీతి లేదు - సంజయ'. ఇది తప్ప వీళ్ళకు మరో జీవనోద్దేశం లేదు.

వీళ్ళంతా ఒక రకంగా 'ఏమీ లేదు' అనే స్థితిలో జీవిస్తున్నారు. 'ఏమీ లేదనే తూస్యస్థితిలో జీవిస్తూ తమ నడుం ఎముకల్లో వియ్యత్యాం యుద్ధాన్ని రచిస్తూ, ప్రతిఒక్క ఛిద్రంతో కామేచ్ఛను ప్రకటించే ఈ రచయితలు తమ స్వంత జీవితంలో దైన్యభావంతో బ్రతుకుతున్నారు. సంతోగంకాని వాటివల్ల తిరుగుబాటు లేవదీయని మరికొందరు విజజీవితంలో చాలా భయస్కులు.

ఒక అనుకరణలో ఒక ఆరాచకపు వివేకవంతమైన బిందువునుండి బయలుదేరిన ఈ ఉద్యమాలు మానవతను వ్యతిరేకించే రాజకీయాల దుమ్ములో కొట్టుకొంటున్నాయి.

కొంతకాలం క్రితమే కొన్నిదేశాల్లో సాహిత్యంపై రాజకీయాలు వెరపుతున్న విరంకుశత్యాన్ని మనం చూశాం. కొన్ని దేశాల్లో జాతి, ఉత్తమజాతి తదితర వాదాల పేరుతో సాహిత్య స్వేచ్ఛను అరికట్టాలనే ప్రయత్నం జరిగింది. సమాజం అనే పాకుతో రాజకీయ స్వార్థాలను దాచి సాహిత్యాలను శాసించే దుష్ప్రయత్నాన్ని ఇంతక్రితమే 'God that failed' అనే గ్రంథంలో కెన్లర్, స్పెండర్ తోబాటు; ఛామన్

మాన్ కూడా 'Seven Arts' అనే పుస్తకంలో బహిర్గతం చేసారు.

ఈ రచయితలే కాకుండా రష్యోకూడా, పాస్టర్ నాక్ నుండి ఎటువైకొవరకు రాజకీయపు సంకల్పను లేంచేయడానికి జరిపిన ప్రయత్నం అందరికీ తెలిసిందే. పంకిర రాజకీయాలు, ముతాలు వివేకవంతమైన సాహిత్య స్వేచ్ఛను అపహరించాలని యత్నించినప్పుడల్లా ప్రతిభావంతులైన రచయితలు ప్రతిఘటించారు. దాదాపు 20 సంవత్సరాల క్రితమే ఛామన్ మాన్ రాజకీయాలను వ్యతిరేకిస్తూ రచనాధర్మాన్ని ఇలా నిర్వచించాడు - 'రచయిత తాను సమాజాన్ని ఉద్ధరించే బాధ్యతను తంపి వేసుకోలేదని అంటే - తత్పూ సేమ తప్పుపట్టును. రచయిత (కళాకారుడు) ప్రపంచాన్ని నైతిక ఉపదేశాలద్వారా కాకుండా ప్రత్యేక విధానంద్వారా కాగుచేస్తాడు. ఆధ్యాత్మికమైన ఆర్థాన్ని ప్రయోగించేపి రచయిత తన జీవితానుభూతిద్వారా భావాల్లో, పదాల్లో, పదచిత్రాల్లో జీవిస్తాడు. ఒకరకంగా సమగమైన జీవితానుభూతిని ముద్దించడంకోసం కళాకారుడు (రచయిత) వీటి సన్నిహితీ లోపలినుండి జీవం పోస్తాడు'. ఇలాగే ప్రఖ్యాతహిందీ కవయిత్రి మహాదేవి వర్మ కూడా రచయితను సంస్కర్త, రాజకీయ వేత్త, తత్వవేత్తనుండి భిన్నంగా చూస్తూ ఇలా అన్నారు—'జీవితాన్ని చైతన్యవంతం చేసే మార్గాలు రెండున్నాయి. ఒకటి-బాహ్య కమ్యూనికేషన్ ద్వారా; రెండు-అంతర్జగత్తులో ఒక స్ఫూర్తిని కలుగజేయడం ద్వారా—సామంజస్యపూరితమైన చైతన్యాన్ని ఉద్ధిపింపజేయవచ్చును. అంతర్జగత్తులో ప్రేరణ కలుగజేసేవి వీజయాలలో వుంటాయి. ఈ వీజాలు ఇతర వీజాల సమిష్టిని వదులుకోలేదు. అది ఒక మాత్రమే సమిష్టిని సృష్టించడంకోసం ఆ స్థితిని స్వీకరిస్తుంది. ఒకవేళ అదే వీజం తన అసాధారణత్వాన్ని నిలుపుకోడంకోసం గాలిలో ఎగురుతూనేవుంటే అది ప్రపంచం ఎదుట తన మామూలు పరిచయాన్ని కూడా కోల్పోతుంది.'

వీటిని ఊటంకించవలసిన అవసరం ఎందుకు కలిగిందంటే—రాజకీయాలను మాత్రమే వ్యతిరేకించడం అనేది కొత్త ఏమీకాదు, గర్భవీయం అనలే

కాదని స్పష్టం చేయడంకోసం. అయితే ఆ రాజకీయ వ్యతిరేకత రచయితలను పతనోన్ముఖంగా, మానవతను ద్వేషించే విధంగా, పాశ్చాత్యతనైపు దిగజార్చలేదు. కాని అది మనుష్యుని అంతరిక అనుభూతిని, చారిత్రక చైతన్యాన్ని వ్యక్తంచేసే మూలన ద్వారాను తెలిపింది. కాని పైన తిరుగుబాటు చేస్తున్నామనుకునే కొందరు యువరచయితల రాజకీయ వ్యతిరేకత క్రమంగా అనర్గళ ప్రభావంతోకి దిగజారి ఒకవిధంగా కుర్రచేష్టగా, మామూలు అశిల్లం దుగ్ధావస్థలోకి దారి చేసుకుంది.

మల్లీ మనం మొదటోకి ఈ తిరుగుబాటు

ఉద్యమం ప్రారంభమైన అనంతశక్తిలోని ప్రాథమిక చారిత్రక ధృవీకృతి తొంగిమాస్తే కొంత విజయతీని, వేదము అర్థం చేసుకోగలుగుతాము. బిట్ కవి ఎల్స్ గిన్స్ బర్గ్ తన విక్టోరియా, విలువలను మింగుతున్న రాజకీయాంశు గర్జిస్తూ ప్రసిద్ధ చిత్రకారుడు 'విన్సెంట్ వాన్ గో'ను పంకేతంగా తీసుకొని ఒక కవితను రచించాడు. ఇందులో అతను ప్రవృత్తి యుద్ధానికి అతీతంగాలేని రష్యోలోని పాలనా వ్యవస్థకు, అమెరికాలోని పాలనావ్యవస్థకు వ్యతిరేకంగా తిరుగుబాటు చేపాడు. ఈ రెండు వ్యవస్థలు కవితా గణాన్ని మరెవరి చేస్తున్నాయన్న తన ఆవేదనను గ్రీన్స్ బర్గ్ వ్యక్తం చేస్తూ—

"అమెరికా ఆత్మను ధనం ధ్వంసం చేసింది.....

బిట్ మెన్ ధర్మపుత్రుడైన లార్కాను ప్రాంకో హత్యచేసాడు
రష్యానుండి తప్పించుకోవాలని మెక్ వస్కీ చేసిన ఆత్మహత్యా యత్నం,
వైట్ హవుస్ సొరంగాల్లో మానవుని గొడుమలను భస్మం చేస్తున్నప్పుడు
భారతదేశం ఆకలితో చస్తూ, అరుస్తూ, పిచ్చికుక్కలను తింటూ జీవిస్తూవుండగా...
నేను నడుస్తున్నాను. నడుస్తున్నాను....

ఆశియా—ఆఫికాలు నాతోబాటే;

ఈ రోజుకాకున్నా రేపైనా అమెరికా నాతో నడుస్తుంది.

నేను రక్షణవిధే రాజ్యవ్యవస్థను

కేవలం అపాయాన్ని ముందు నూచించే వాణ్ణి,

కేవలం నాకు అణుబాంబులు కనపడుతున్నాయి,

ఆశియాను ఆశియా కాకుండా చేయడంలో నాకేమి ఆసక్తి?

ఆశియా, రష్యా ప్రభుత్వాలు వస్తాయి—విలీనమవుతాయి

అయినా ఆశియా, రష్యాలు విలీనం కావు

అమెరికా ప్రభుత్వం అంటే కాని అమెరికా మాత్రంకాదు.

అన్నీ శక్తులు మాయమవుతాయి ప్రభుత్వాలు తప్ప

అదృష్టవశాత్తు అన్నీ ప్రభుత్వాలుకూడా మాయంకాక తప్పదు

విలువంతకాని ప్రభుత్వాలు మాత్రమే మంచి ప్రభుత్వాలు

మంచి ప్రభుత్వాలు ప్రపంచంలో ప్రస్తుతం ఎక్కడా లేవు

అయినా మంచి ప్రభుత్వాలు అస్తిత్వ ధారణ చేసుకుంటున్నాయి

నా కవితలలో,

చరిత్ర నిరూపిస్తుంది ఈ కవితను ప్రవక్త వాణిగా,
మనిషి అవాస్తవమైన ఆదర్శాల అకలిని ఇక సహించలేడు
యుద్ధం ఒక అవాస్తవికమైన ఆదర్శం
ప్రపంచం నశించిపోతుంది
కాని ప్రపంచాన్ని రక్షించే నా కవితకోసం అనువులు అర్పిస్తాను
ఇప్పుడిక రాక్షసునికోసం ఒక్కనిమిషమైనా ప్రచారం వద్దు
కవులు రాజకీయాలనుండి దూరం వెళ్ళాలి కాకపోతే రాక్షసులుగా మారాలి.
ధనం—ధనం—ధనం—అరుస్తున్న ఉద్రాంతమైన అలౌకికమైన ధనం!
భ్రమలతోనిండి, శూన్యంలోంచి, ఆకలి చావుల్లోంచి,
ఆత్మహత్యలలోంచి రూపమెత్తిన ధనం. ఓటమికి గుర్తు ధనం. చావుకు గుర్తు ధనం.

("Death to Van Gogh's Years" By Allen Ginsberg).

గిన్స్ బర్గ్ ప్రాపించ ఈ కవిత విస్ఫుండేహంగా ప్రచ్ఛన్న
యుద్ధంలో చిక్కుకొని, ధనం—అధికార దాహంతో
పిచ్చైతిన్న ఒక సంస్కృతిని నిశితంగా దుయ్యబడు
తున్నది. అధికారం—ధనం మత్తులోవున్న సంస్కృతి
ఏ ముద్రనైనా వేసుకోవచ్చును. ఈ మానవ వ్యతిరేకి
అయిన వ్యవస్థనుండి కవని వేరుచేసి విముక్త మాన
వునిగా దర్శించే అతని నైపుణ్యం తప్పకుండా
ప్రశంసనీయం.

అయితే ఈ బీట్ కవులు మానవుణ్ణి ఏ దిశలో—
ఎందుకు విముక్తజ్ఞి చేస్తున్నారు? కవి తన బాధ్య
తను ఏ స్థాయిలో సార్థకం చేసుకుంటున్నాడు? అతని
కవితలో అస్తిత్వధారణ చేసుకుంటున్న ఆ మంచి
ప్రభుత్వాలు ఏవి?

ఇక్కడే బీట్ కవులు శూన్యంలోకి జారి
పోయారు. ఒక ఉదాత్తమైన మలుపులోకి తిరుగ
వలసినవాళ్ళు తప్పిపోయారు. బీట్ రచయితలు
తిరుగుబాటుదారులేకాని నిరుద్దేశితులు, దిశావిహీనులు.

బీట్ కవులు దిక్కుతోచనివారై తమ ఏకాకి
తనపు బాధను, ఉనికిలోని ఆనేడనను విస్మరించడానికి
సంతోగం, సల్లమందు, జాకో సంగీతంలోకి పలా
యనం విత్తగించినట్టు వాళ్ళ రచనలద్వారా, ప్రక
టనలద్వారా విస్తృతంగా వ్యక్తమైనది.

అయినా ఈ విమర్శకు ప్రఖ్యాత రచయిత

వార్మన్ మేల్ లాంటివాడు ఇలా సమాధానం ఇస్తు
న్నాడు—'ఈ ఉద్యమం ఈ శతాబ్దంలోని రెండో
మహావిప్లవానికి వారిది. ఈ విప్లవం మనను మళ్ళీ
నమ—విభజనపై ఆధారపడిన వ్యవస్థలైనా కాకుండా
వెనక్కి నడిపిస్తుంది. మన ఆదిమ సత్యాంశైవు. మన
శక్తియొక్క ఆదిమ ప్రాతిమ్మనైనా తీసుకెడుతుంది.

వార్మన్ మేల్ ప్రతిపాదించిన ఈ తర్కాన్ని
బీట్ నిక్కులు అనేకమార్లు సల్లవేసారు. కానెూద్దీపిత
మైన దేహంలోకి, అదిమశక్తిలోకి, ముక్తికోసం
అన్వేషణచేస్తూ వెదతామని వీళ్ళు వాదిస్తున్నారు.

కాని వీళ్ళకు పూర్వమే నాలుగు దశాబ్దాల
క్రితమే వర్తమాన నాగరికతనుండి విముఖుడై అదిమ
సత్యం, అదిమశక్తివైపు తిరిగి వెళ్ళిపోవాలని ఒక
ప్రతిభావంతుడైన రచయిత ఎంతో గంభీరంగా,
కళాత్మకంగా, పరిపక్వతతో చెప్పాడు — అతనే
డి. హెచ్. లారెన్స్. ఈ యాంత్రిక సభ్యతలో మాన
వుడు విడిభాగంలా, తయారుకాకుండా మళ్ళీ
మనిషిగా మారి, తన సత్యాన్ని ప్రస్ఫుటతం చేసు
కోవాలని, దానికి మార్గం వెనక్కి అదిమ ప్రాత్యు
లోకి వెళ్లాలని, రక్తంలోవున్న అదిమ సూర్యుణ్ణి ఉద
యించనివ్వాలని, ఈవాటికి మన రక్తం ఆ అదిమ
ఊర్జకు వాహనంలాంటిది చెబుతూ లారెన్స్ ఇలా
అన్నాడు—'వాకు రక్తంలో, మాంసంలోవున్న విశ్వా

నమే నా మతం. కారణం, అవి బుద్ధికంటే జ్ఞానవంతమైనవి. ఈ రకం రికార్డు, మాంసం మాంసాన్ని, పిలుస్తోంది. పురాతన పురుషుడు అడమి అగ్ని ఈనాటికి జ్వలిస్తోంది. అగ్ని, అగ్నిని పింపడమే దాని ప్రత్యేకత. ఈ దేహంలోని కామాగ్ని ఆ దేహంలోని కామాగ్నిని రేకెత్తిస్తుంది.' ("Sex Versus Loveliness"—Collected Essays). చివరికి లారెన్స్ ఇంకా ఇలా అన్నాడు—'అతల్లి నన్ను పుర్వించి, నా అంధకారంలోని మూలాన్ని తాళించి నేను కోరుతాను. అది నాపైనుండి విలీనమవుతూ వెళ్లాలి—దానిపైనుండి నేను విలీనమవుతున్నా వాడిలా! అప్పుడు మేమిద్దరం మేలువేరుగా విడిగా వుంటాం. మా ఇద్దరికీ ఒక అనామకమైన సత్తా వుంటుంది. అదే పరిశుభ్రం కావడం—అదే వాస్తవిక విముక్తి.' ("Manifesto")

లారెన్స్ ప్రవచించిన ఈ జీవన-దర్శనంపట్ల ఎంతో చర్చ జరిగింది. కాడ్వెల్ ఈ సందర్భంలో చెప్పినట్లు ఇది సరియైన రోగనిదానమేకాని సరియైన చికిత్సకాకాదు. సాధారణంగా న్యూరాలజిక్ రోగిని, చికిత్స జరిపేముందు అతని వికసించని శైశవమానసికవృత్తికి తీసుకువెళ్లి పదిలిచేస్తారు. కాని అదే చికిత్సకాదు. దీనివల్ల అతణ్ణి ప్రాథమికతనలోని అంతరికమైన బాధనుండి తప్పించి తాత్కాలికంగా మామూలు మనిషిగా మార్చినా అతను భావబాధింతుడనప్పటికీ వెళ్లి విలువలను గ్రహించే స్థితిలోకి పోలేడు. ఇది ఒకరకంగా దుగ్ధుతికు గురైన సభ్యతను అదిమగుహలోకి తీసికెళ్లి కూచోబెట్టడం లాంటిది. ఒక న్యూరాలజిక్ ను వహించే న శతాబ్దంలో పోలిస్తే అనారోగ్యంగా ఎలా కనపడుతాడో అలాగే ఈనాటి సభ్యతను అదిమవృద్ధులలోకి తాక్కెళ్లితే అది కూడా దుగ్ధుతలో అనారోగ్యంగా కనపడుతుంది. పిల్లవాడు ఎంత చిన్నవాడైనా, తన తల్లి గర్భకోశంలోని ప్రకాంతతలోకి తిరిగి పోదలనుకొన్నా ఒకేఒక మార్గం వుంది: అది ప్రాథమ్యాన్ని వహించి జీవిత యదార్థాన్ని ప్రత్యక్షంగా ఎదుర్కోవడం. ("Studies in a Dying Culture.")

అదిమసత్యంవైపు తిరిగి వెళ్లాలనే ఈ వంకై

సంవత్సరం పాత, ఎంగ్లిషడిన తర్వాన్ని ఈనాటి అమెరికన్ మట్టిలో మళ్లి వైభవంగా వీజారోవడా చేయడానికి యత్నిస్తున్నారు. దీనినే ఇతరదేశాల్లోని దానికి అధునికవాదులు గుడ్డిగా అనుకరిస్తున్నారు. అవిలు ఈ వాదం అమెరికా వగిరిన అర్థంలో ఎలాంటి వంకర—టింకర రూపాంశం ధరిస్తున్నదో నార్యాన్ పిథోరోజ్ మాటల్లో గ్రహించవచ్చును. అమెరికన్ జీవిత పద్ధతి యూవనేచ్చను కేవలం తళతళతో రేకెత్తించి మనిషిని అడిస్తున్నది. యూవనేచ్చ (కామేచ్)ను ఆరోగ్యకరంగా అనుభవించే విలువేకుండా చేస్తున్నది. దీనివల్ల అమెరికన్ యువతీయువకులు కామవాంఛ తీరిక, అసంపూర్ణమైన వాంఛలతో తల్లడిల్లి తమ కల్పనా జగత్తులో నంతోగాన్ని వివిధ బింబాలంద్యాల ఊహించుకొంటున్నారని పిథోరోజ్ వర్ణిస్తున్నారు.

ఈ అసంపూర్ణ కామవాంఛ అమెరికన్ యువతీ—యువకులను పాశవికమైన చేష్టలవైపు, ప్రకారమైన నేరాలవైపు, అమానుషమైన ప్రవర్తనలవైపు తీసుకువెడుతున్నది. అయితే ఇదేనా అదిమసత్యం వైపువైళ్ళి తత్సంయొక్క అంతరార్థం అని వార్యాన్ మేలర్ ను పిథోరోజ్ ప్రశ్నిస్తున్నాడు.

ఇక భారతదేశంలోకూడ ఈ మానసిక ప్రవృత్తి కొందరు యువ రచయితల ఊహాజగత్తులో ప్రతిఫలిస్తున్నది. ఈ రచయితల తలలో అడుతున్న భయంకరమైన సాములను సనిపిస్తరంగా చూపించవచ్చును.

'దేవదాజునితో'వల్ల టీబీఎన్ కెలు, Camp వాటక కర్తలు, చివరికి ఇక్కడ భారతదేశంలోని కొందరు బెంగాలీ, హిందీ రచయితలుకూడా తమ అనలు పరిస్థితులను, బాధ్యతలను విస్మరిస్తున్నారు. ఈ దేశంలోని కొందరు రచయితలు వాటిని అనారోపితంగానే అవధరించి అత్యుపదర్శనం ప్రాంఛిస్తున్నారు. ఏళ్లు కూడా చివరికి:—

'హింమ్ కానీ సఫదర్ జంగ్ కానీ'వ్వండి
గాలిలోనుండి సంస్కృతులు దిగుతాయి,
గాలిలోనే విలీనమవుతాయి.'

[హిందీ వ్యాసానికి స్వేచ్ఛాను సరణ—"నిఖిలేశ్వర్"]

నే నా ం ట రి నై

శ్రీ ఖైరవయ్య

జీవిత ప్రాంగణం ముందర

అశల కన్యాసజల్లి

ఎదురు చూపుల ముత్యాలు పేర్చి

వీరుకుంటూ,

జీవిత ప్రాంగణాంతర సందనవనంఠో

శబ్దరీస కోర్కెల గులాబులు పరచి

చిరునవ్వులతో నడుస్తూ,

జీవిత ప్రాంగణాని కావల

కోర్కెలు విసిరిన ఎంగిలాకులపై

కాకులతో కుక్కలతో

కుస్తీవడుతూ,

ప్రపంచంలోకి

తల్పించివాసంలోకి

అవకాశ తూన్య కీకారధ్యాల్లోకి

విర్దయ నిరుత్సాహం ఎగతాళి వెలుకారం

బ్రహ్మ వెముళ్లు కప్పుకున్న సంఘంలోకి

అశలు నావక

గుండెలో కొండంత రైర్యం కరుడుగట్టక

మొండితనం బండకత్తితో నరుక్కుంటూ

నడక—పరుగు

షేక్ స్పియరు - చైనా

శ్రీ ఎరిక్ చా

చైనాలో సాంస్కృతిక విప్లవం అంటూ ప్రారంభం అయిన అనంతరం కళలకు, సాహిత్యాలకు అద్దెరకమైన గతిపట్టింది. జగత్ ప్రసిద్ధులయిన రచయితలు పనికిమాలినవారైపోతున్నారు. ఉదాహరణకు షేక్ స్పియర్ మహాకవి పున్నాడు. ఆయన రచనలను చైనా పూర్వం అంతగా పట్టించుకోలేదు. తరువాత ఆ రచనలు విరాదరణ ప్రాతాలయినాయి. కాని ఆయన్ను చైనా ఎప్పుడు ప్రత్యేకించి విమర్శించలేదు. ఇప్పుడు తైవాన్ లో ఒక పండితుడు షేక్ స్పియరు నాటకాలను పూర్తిగా చైనా భాషలోనికి ఒక్కచేతి మీదుగా అనువదించారు. ఇక్కడ ఈ వ్యాసంలో శ్రీ ఎరిక్ చా - చైనాలో షేక్ స్పియర్ ప్రశస్తిని గురించి, ఆధికారిక దృష్టిలో ఆ రచనలో హెచ్చుకుందులను గురించి వివరిస్తున్నారు. శ్రీ చా 1940 ల లోను, 1950 ల లోను చైనా విశ్వవిద్యాలయాలలో ఆచార్యులుగా పనిచేసి పున్నారన్న విషయం ఇక్కడ చెబితే, ఆయన ఈ విషయాన్నిగూర్చి వ్రాయడానికి అధికారం కలవారని చెప్పినట్లు అవుతున్నది.

ప్రాఫెసర్ రియాంగ్ - షి - ఛియు, షేక్ స్పియర్ రచనలను అన్నింటినీ చైనా భాషలోనికి అనువదించారు. ఈమధ్య ఆ పని పూర్తి అయింది. ప్రాఫెసర్ రియాంగ్ ఛై ఫేలో వుంటున్నారు. ఆయన ఉభయభాషలలోను పండితుడు. ఆయన షేక్ స్పియరును తర్జుమాచేయడం పాఠ్యశాలలో అందానికి అనందపంథాయకమైన విషయంగా వుంది. ఈ అనువాదంలో ఆయన ముప్పై ఆరేళ్లు గడిపారు. పాతాలు చెబుతూ, ఉపన్యాసాలు ఇస్తూ, జీవితం పోసుకుంటూ తన జీవితం మొక్క గోయం అయిన ఈమహాకావ్యాన్ని - షేక్ స్పియర్ గ్రంథాలను చైనాభాషలోనికి అనువదించడం అనే గురుతరకార్యభారాన్ని - ఆయన సారించగల్గారు. తన జీవితంలో పాదిద్దామని ఆయన పెట్టుకున్న పని ఇది. ఇది చివ్వునవికాదు. షేక్ స్పియరు ముప్పై యేడు నాటకాలను ఒక్కచేతిమీదుగా ఆయన అనువదించారు. ఆ అనువాదం లోకోత్తరంగావుంది. షేక్ స్పియరు రచనలోని సర్వమైన అందభండా

లను ప్రాఫెసర్ రియాంగ్ తన యీ అనువాదంలో పొందిన గల్గారు.

విజం చెప్పింటే ఎందరో పాశ్చాత్య రచయితలు వుంటే వారి అందరిలోను చైనీయులు షేక్ స్పియర్ నే అధికంగా ముచ్చిస్తూ వచ్చారు. షేక్ స్పియరును వారు మెచ్చుకున్నారు. గౌరవించారు. చైనాలో రిపో ఆని, తుఫు అని ఇద్దరు మహాకవులుండేవారు. లాంగ్ పంశం చైనాను పాలించిన రోజులలో ఆ ఇద్దరు రచనలు చేశారు. వారిద్దరినీ చైనా ఇప్పటికీ మహాకవులనుగా ఆరాధిస్తున్నది. చైనీయులు షేక్ స్పియర్ ను ఆ ఇద్దరి మహాకవుల వరసమపెట్టి మెచ్చుకొనడం వుంది. షేక్ స్పియరు వారి అంతకవి అనడం వుంది. చైనా విశ్వవిద్యాలయాలలో పూర్వం - 1949 దాకా కూడా - రెండు సంవత్సరాలు విధిగా షేక్ స్పియర్ గ్రంథాలు పాఠంవెప్పేవాళ్లు. 1949లో మావో షేటుంగ్ అధికారంలోకి వచ్చారు. ఆయన షేక్ స్పియరు గ్రంథాలను చదివివున్నవాడు కాదు. షేక్

స్వీయరుసు "అభివృద్ధి నిరోధకుడు" క్రింద ఆయన ఐదుకట్టిందిమాత్రంలేదు. 1950 అనంతరం రోజుల్లో పెకింగ్ అధినేతలు షేక్ స్పీయరుపట్ల కొంత మమకారం కూడా ప్రదర్శించారు. ఆయన గ్రంథాలను అనువదించవలసిందిగా పండితులైన ఆచార్యులను కోరారు. వారికి ఇచ్చిన ఆ ఆదేశంలో 'షేక్ స్పీయరు నాలుకాను - "గతితార్కికంగాను, విచక్షణతోను" అనువదించవలసిందిగా చెప్పబడివుంది. అయితే ఆతర్వాత ఆ ఆలోచన ఏమైంది తెలియదు.

1957 లో మావ్ సేటుంగ్ "వెయ్యి పుష్పాల ఉద్యమం" ప్రారంభం చేశారు. ఆ రోజుల్లో మేధావి వర్గం కొంచెం పడగవిప్పింది. ఆరోజుల్లో షాంఘైలో పుష్ప పిపుల్స్ రివల్యూషన్ కంపెనీ చైనాభాషలో షేక్ స్పీయరు నాలుకాను ఒకఇరవై పేజీలతో, లేక ఇరవై పేజీలమీదటనే ప్రకటించివుంది. వానిని ఛు-షెంగ్ - హో అనువదించారు. చైనా ఇంజనీరు యుద్ధం రోజుల్లో ఆయన ఆపనిచేశారు. ప్రాపెసర్ రియూ పులెనే, హోవా కూడా షేక్ స్పీయరు రచనలను పూర్తిగా అనువదించాని అనుకున్నారు. ఆయన ఆకీరిక తీరలేదు. రాజయశ్చవ్యాధి వచ్చింది. చనిపోయారు.

చైనాలో ఎక్కువగా ప్రదర్శించబడిన షేక్ స్పీయరు నాలుకను 'రోమియో అండ్ జూలియట్' దానిని త్సాన్ యు అనే ఆయన చాలాఅందంగా తర్జుమా చేశారు. వ్యావహారిక భాష వాడారు. అసలు 'యు' స్వయంగా రచయిత. ఆయన నాలుకలు గొప్పగా వ్రాస్తారు. షేక్ స్పీయరు గ్రంథాలన్నీ ఆయనకు కంతోపాటే వచ్చు. ఆయన యీ 'రోమియో అండ్ జూలియట్'ను అనువదించారు. ఆ కథ, ఆ రచన, అందులోని సొగసులు యువతరాన్ని బాగా ఆకర్షించాయి. 1941 రోజుల్లో నేను త్సింగ్ హువా విశ్వవిద్యాలయంలో పనిచేస్తున్నాను. అప్పుడు 'రోమియో' పేర్లు పెట్టుకున్న కుర్ర వాళ్లను, 'జూలియట్' పేరు పెట్టుకున్న విద్యార్థినులను చాలామందిని చూశాను. ఆదర్శంలో 'జూలియట్' పేరు ఎక్కువ ఆదరాన్ని పొందింది.

చైనాకు 'విముక్తి' కల్గిన అనంతరం వాకు

తెలిసినంతవరకు 'రోమియో అండ్ జూలియట్' నాలుకం ఒక్కసారే పెకింగ్లో ప్రదర్శించబడింది. 'పెకింగ్ అకాడమీ ఆఫ్ డ్రెమెటిక్ ఆర్ట్స్' వారు చేశారు. ఒక్కరోజుమాత్రమే చేశారు. ఆ తర్వాత వెయ్యలేదు. పార్టీ సద్యలకి వ్యతిరేకంగా పున్నదని ఆ నాలుకాన్ని ఇవావెయ్యసద్దన్నారు. యువకులలో ప్రేమ, శృంగారము పెరగడం చైనా నాయకులకు ఇష్టం లేకపోయింది. ప్రేమ చెయ్యడానికి, శృంగారంలో పడడానికి వాళ్లు ఎవ్వరు? వాళ్ల శరీరాల్లో కాదు! ఆత్మలు గూడా పొర్లివే. పొర్లియే సర్వాధికారి. పెకింగ్లో ఆ నాలుకాన్ని త్సాన్ యు చేయించాడు. ఆయన తర్జుమాయే ఆ వేసింది. ఆ వేసిం తర్వాత అది పాపం అయిపోయింది. అధికారులు ఆయన్ను 'ఆత్మవిమర్శ' - వ్రాసి ఇమ్మన్నారు. కొంచెంగా పనికి రాదన్నారు. ఆయన వ్రాసి ఇచ్చాడు. చెంపలు వేసు కున్నాడు. పార్టీకి, ప్రజలకు 'క్షమాపణ' చెప్పు కున్నాడు. అధికారులు ఆయన్ను అంతటిలో పోనియ లేదు. పాపాత్మ విమర్శకులు త్సాన్ వ్రాసిన గ్రంథాలపై విమర్శలు వ్రాశారు. ఆయన స్వంతంగా వ్రాసిన నాలుకలు 'ధండర్ స్టార్మ్' అన్నది చాలా ప్రసిద్ధమైంది. ఆ నాలుకానికిన్నీ, షేక్ స్పీయర్ 'హమ్మెట్' కున్నా కొన్ని పోలికలు వున్నాయి. ఈ విమర్శకులు ఆ పోలికలను బయటికి లాగారు. 'త్సాన్' షేక్ స్పీయరును గుడ్డిగా అనువరిస్తున్నాడు, చైనా ప్రజల ఆలోచనలో విషం నింపుతున్నాడు' అన్నారు. ఆ 'పాపానికి' పరిహారంగా త్సాన్ ఇంకో నాలుకం వ్రాశాడు. అది 'బిగ్ పెక్క్'. వట్టి చమట నాలుకం. ఆ తర్వాత త్సాన్ మరీ ఇంకో గ్రంథాన్ని వ్రాసిన జాడ కన్పించదు.

చైనాలో 'రోమియో అండ్ జూలియట్' కు ఎట్టివ గతి ఇది. అయితే షేక్ స్పీయరు ఇతర నాలుకలు అన్నింటికీ ఈ గతి పట్టలేదు. 'మర్సెంట్ ఆఫ్ వెన్' కు చైనాలో పెద్దపేలు చేశారు. అధికారులకు ఆ నాలుకం సచ్చిసవిధంగా ఇంకో నాలుకం నచ్చింది అనలేము. జనంలో ఆ నాలుకం అంటే మన్ననే. ఇక విమర్శకులు వున్నారు అంటే, వారిని గూర్చి చెప్పవలసింది ఏమి వుంది! ఆ నాలుకం పార్టీకి నచ్చింది. కమక అందులో వారికి 'వర్గ

పోరాటం' దగ్గరనుంచి అన్నీ కన్పించడం మొదలు పెట్టాయి. మావో విచారధారలో సమానమైన విచార ధార వారికి అందులో గోచరించింది. అనలు మావో ఆలోచనల్లాగానే ఆ గ్రంథం వుంది. అప్పటికంటే ఈ విమర్శనలలో తెలియజేసిన విషయం ఒకటి వుంది. అమెరికాలో 'వార్ (స్ట్రీటు) కు విప్లవంగా షేలాక్సు షేక్ స్పియరు సృష్టించాడు అని వాళ్లు అన్నారు. కాబట్టి షేక్ స్పియరు ప్రాసిన 'మర్చెంట్ అన్ వెన్స్'—ఈ విమర్శకుం దృష్టిలో—సారపుధర్మం చేత అమెరికా వ్యతిరేక గ్రంథం అయిపోయింది. నేను పెకింగ్ కు వెళ్ళినప్పుడు—అప్పుటి నైదేశిక భాషాపరి షత్తు విద్యార్థి ఒకడు—ఆ విమర్శలలో ఒక విమర్శను తెచ్చి వాకు చూపించాడు. నేను అలవోకగా ఇట్లా అన్నాను: 'షేక్ స్పియరుకాంవాలికి అమెరికామే లేదా యిరి; ఇక 'వార్ (స్ట్రీటు)' నంగతి ఎట్లా ముందుంది.' ఆ విద్యార్థి నా మాటలోవున్న ఎత్తిపాడుపును గమనించినట్లు లేదు. ఆ విద్యార్థి ఇట్లా అన్నాడు: 'అయితే షేక్ స్పియరు ఇంకా గొప్పవాడవుమాట. అయిన గొప్పగ్రంథంలే కాదు; గొప్పవిప్లవవక్త కూడాను. దాదాపు ఛేర్మన్ మావో అంత గొప్పవాడు.'

1957 వరకు కూడా చై నాలో విద్యార్థులకు షేక్ స్పియరు నాటకాలు పెట్టేవాళ్లు. అందుకు కొన్ని నాటకాలను ఎంచారు. కొన్ని వర్తనకున్నారు. 'జూలియన్ సీజర్' పై విషేధం; అందులో 'వైయక్తికవాదం' ఉత్కర్షించి బడినదట; బహుశా ఆ నాటకంలో అధికారకోసం బ్రాటన్ కు, సీజర్ కు మధ్య నడిచిన 'పోరాటం' ఛేర్మన్ మావో కు సహానికి అంటివుంటుంది. అదేవిధంగా 'మేక్ బెల్'ను గూడా విద్యార్థులకు పెట్టడం మానివేశారు. అందుకుకూడా పై విషయమే కారణమై వుండవచ్చు. రాజకీయ కారణాలను పురస్కరించుకొని జరిగే హత్యలు ఆ నాటక లలో వున్నాయి. అవి ప్రజలలో 'విషపు పాదాలు' పెట్టినవచ్చునని చై నా నాయకుడు అనుకొని వుంటాడు. 'హమ్లెట్' 'కింగ్ లియర్'లకు యీ భాధలేదు. అవి 'రాజకీయ ఆర్జనం' కల్గిన నాటకాలు. వానిలో రాజరికంయొక్క కుళ్లు కడుగబడింది. చై నా సిద్ధాంతాలు కొందరు—'హమ్లెట్'—నాటకాన్ని ఎక్కువగా మన్నించారు. ఇందుకు ఒక కారణం కన్పి

స్తుంది. చై నాలో ఒకవిధమైన 'కుటుంబపు వద్దతి' వుంది. ఆ వద్దతి, ఎటువంటి విప్లవాన్ని తెచ్చిపెట్టా లన్నా ప్రతిబంధకం అవుతూ వచ్చింది. ఆ కుటుంబ వద్దతిని నాశనం చెయ్యడానికి యీ నాటకం బాగా ఉపయోగపడుతుందని ఆ సిద్ధాంతాలు భావించి వుంటారు.

'ఏజ్ యు రైక్ ఇట్' 'ఏ మిడ్ సమ్మర్ నైట్స్ (డ్రీమ్' వంటి నాటకాలను అధికారులు విద్యార్థులలో ప్రోత్సహించారు. వీనిలో ఒక నాటకంలో— 'ఏజ్ యు రైక్ ఇట్'—లో—చై నా అధికారులకు 'విప్లవ విశ్వాసంతో కూడిన 'స్వస్థ శృంగారం' కన్పించింది. 'మిడ్ సమ్మర్ నైట్స్ (డ్రీమ్' వున్నదంటే, 'అది అందమైన కథ'. 'ప్రజలకోసం ఆ కథ సృష్టించబడింది.'—1957 లోజూలో ఈ రెండు నాటకాలను తీసుకొని ఎప్పుడో తీసిన రెండు బ్రిటిష్ చలన చిత్రాలనుకూడా తెప్పించి పెకింగ్ లో ఆడించారు. ఆ రోజుల్లోనే ఛేర్మన్ మావో ఇంగ్లీషు వేర్వూరుకు టున్నాడన్న మాట వుట్టింది. దానితో పార్టీ మును ష్యలకు అందరికీకూడా ఇంగ్లీషు వేర్వూరుం అవసరమూ అయింది. దానియందు ఆదరమూ పెరిగింది. వేలకువేలు జనంవచ్చి అదో ధర్మకార్యంగా ఆ రెండు చలన చిత్రాలను చూస్తూ వచ్చారు. ఇంగ్లీషు భాషను అభివృద్ధి చేసుకోడానికి మాస్తున్నాము అన్నారు. వారిలో అధిక సంఖ్యకులకు అప్పుడు ఇంగ్లీషు అక్షరాం ముక్కుమొగము తెలుసుననికూడా అనలేము. నైరతికభాషాపరిషత్తు విద్యార్థుల విషయం అట్లాకాదు. వారికి ఇంగ్లీషు బాగావచ్చు. వాళ్లు ఆ రెండు సినిమాలను ఉత్సాహాన్వితులై చూచారు. ఆ నాటకాలను వెంట తెచ్చుకొన్నారు. ఆ సినిమాలో మాటలు, నాటకంలో వ్రాసినట్లు చెప్పబడింది లేనిది పరిచూచుకున్నారు. ఏమైనా ఆ రెండు చలనచిత్రాలు మంచి వ్యాపారం చేశాయి. ఆ రెండు సినిమాలను ప్రభుత్వమే కొన్నది. ప్రభుత్వమే ఆడించింది. ముందుగానే వానిని ఆడడానికి అధికారంగూడా ఇచ్చివుంటుంది.

1957 లో ఇంకో పని గూడా జరిగింది. పెకింగ్ లో షేక్ స్పియరు ఉత్సవాలు జరుపబడినాయి.

గోష్ఠులు ఏర్పాటు అయిపోయాయి. తొనో—వై—ఫేంట్ ఆ గోష్ఠులలో మాట్లాడారు. ఆయన నాలో కలిసి చదువుకున్నాడు. ఆక్స్ ఫర్డ్ లోనో, కేంబ్రిడ్జ్ లోనో బాగా గుర్తులేదు. షేక్స్ పియర్ ను అధ్యయనం చేశాడు. అది 1930 వాటి సంగతి. చాలాకాలంగా ఫేంట్ కమ్యూనిస్టు పార్టీలో సభ్యుడుగా వున్నాడు. షేక్స్ పియరు నాలుకాలను ఒక పదో ఎన్నో చైనా భాష లోనికి ఆయన మార్చారు కూడాను. ఆ రోజుల్లో ఆయన 'సాంస్కృతిక' కాబోలో పనిచేస్తూ వుండేవారు. 'ప్రకాశక' లో షేక్స్ పియరును గురించి వ్యాఖ్యానాలు, అవి వ్రాశాడు. ఆ 1957 లో జరిగిన గోష్ఠులలో మరికొంతమంది పండితులు, షేక్స్ పియరును గట్టిగా అధ్యయనం చేసినవాళ్లు పాల్గొన్నారు. కాని వాళ్లు ఎవరు ఫేంట్ చెప్పిన వ్యాఖ్యానాలను పూర్వపక్షం చెయ్యలేదు. అవును. ఫేంట్ అధికారి. వాళ్లు కాదు.

1958 లో 'గ్రేటర్ లివ్ ఫార్వర్డ్' ఉద్యమం ప్రారంభమైంది. దానిలో షేక్స్ పియరును విడిచి మోజా తగ్గింది. ఆయన రచనలను విడిచి అదరానికి అంకుశం వేశారు. ఇంగ్లీషు చదువును విరుద్ధానాపరిచారనికాదు. ఆ భాష జీవద్భాష; దాన్ని వేర్వేరుపరిచేదని అధికారులు అన్నారు. కాని అప్పుడు ఒక్క విషయం వారికి తెలిసింది. ఇప్పుడు ఇంగ్లీషు వాళ్లు ఎవ్వరూ షేక్

స్పియరు ఇంగ్లీషును మాట్లాడరు; వ్రాయరు. అందు వల్ల చైదేశిక భాషాపరిషత్తులో షేక్స్ పియరు పతనాన్ని మూలకునట్టే, బ్రిటిష్ కమ్యూనిస్టు పార్టీ వ్యతిరేక—ఆ రోజులలో దానిపేరు 'డెయిలీ వర్కరు' ఇప్పుడు 'మార్సింగ్ స్టార్' అయింది—తెప్పించి, ఇక దానిని పశించమన్నారు. అంతా విధేయతతో దాన్ని పశించారు.

ఇక అప్పటినుంచి కమ్యూనిస్టు చైనాలో విద్యార్థులకు షేక్స్ పియర్ లో సంబంధం అంతరించి పట్టే కన్పిస్తుంది. అందుచేతనేనేమో ఇప్పుడు పాగుతున్న సాంస్కృతిక విప్లవం సందర్భంలో షేక్స్ పియరు మాట ఎక్కడా విప్లవదండలేదు. అట్లా అని షేక్స్ పియర్ లో చైనా ప్రజల ఆసక్తి, ఆదరణ తగ్గాయని అనలేము. షేక్స్ పియరు ప్రపంచ మహా కవులలో ఒకడు. షాంఘైలో, ఇంకో ఇద్దరో, ముగ్గురో ప్రాఫెసర్లు షేక్స్ పియర్ గ్రంథాలను తర్జుమా చేస్తూ వేపున్నారు. ఇటీవల వారిలో ఒకరు, హాంకాంగ్ లో వున్న తమ ఒక మిత్రునికి ఆ తర్జుమా విషయం వ్రాశారు. 'ఈ పని పూర్తి అయితే, షేక్స్ పియరు గ్రంథాల అనువాదం ఎంతో వికసనంగా జరిగినట్లు.' ఇది ఆ వ్రాసివారున ఆఖరి ప్రాయం.

(ఫోరమ్ పరల్ ఫీచర్స్)

గతి - స్థితి

శ్రీ కొండిపర్తి శేషగిరిరావు

ఒకనాడు ఏదైనా చిత్రాన్ని చిత్రించుదామని అనుకున్నాను. కానీ క్రిందటి జ్ఞానవరకూ సాహిత్యంలో తిరిగిన నా మనస్సు ఏ పట్టాన నా చేతిలోనికి రాక అనేక భావాలలో విహరిస్తోంది.

ఎంత ప్రయత్నించినా నా మనస్సు చిత్రనిర్మాణానికి కావలసిన ఏకాగ్రతను పొంది, రూపనిర్మాణ భావంలో లగ్నం కాలేక పోతోంది. ఎంతసేపూ రసవదు తనతోకూడిన భావాలు మెదులు తున్నాయేకానీ, రూపనిర్మాణాన్ని ప్రేరేపించే ఒక్కభావమైనా నాలో మెదలటం లేదు.

అలాంటి స్థితిలో సాహిత్య నిర్మాణాన్ని, రూప నిర్మాణాన్ని ప్రక్కవక్కల ఉంచి పరిశీలిస్తే కలిగిన భావన ఇది—

రూపనిర్మాణంలో ఏకాగ్రతను పొందినప్పుడే రూపాన్ని రూపొందించ గలుగుతాడు, రూపకారుడు. ఎప్పుడైతే అతనిలో అనేక భావాలు మెదులుతుంటాయో అప్పుడు అతని మనస్సు వికలమై, రూపనిర్మాణ భావన శకలాల్న పోతుంది. అందుకే ఒక సుందరమైన భావాన్ని ఏ రూపంగా రూపొందిస్తున్నప్పుడు ఏ విధమైన భావసంచలనమూ లేక ఏకాగ్రచిత్తుడై ఉంటాడు చిత్రకారుడు.

సామాన్యమైన విషయాలనుండి తప్పించుకొని ఏకాగ్రతను సుంధంగా పొందవచ్చు. కానీ విజ్ఞాన ముతోకూడిన భావవరంపరలనుండి తప్పించుకొని స్థిరత్వాన్ని పొందాలంటే ముటుకు అది తనకు సాధ్యం కాని పనిగా తోస్తుంది, రూపకారునికి.

సాహిత్య సాధనలో, శ్రాంతికానికి దూరమైన ఏకాగ్రత కావాలి. ఇతే భావవరంపరలనే స్థిరమైన

ఏకాగ్రతమాత్రం సాహిత్యానికి అవసరము. సాహిత్య సాధనయందు భావవరంపరలు ఎప్పుడూ కలుగుతూ ఉండాలి. అవి ఎంత ఉధృతంగా సాధకునిలో ఉండు తుంటే అతనికి అంత శ్రేయోదాయకము. అందుకే భావుకుడు ఎప్పుడూ సంచలనాత్మకుడై కదులు తుంటాడు. ఇతే ఆ భావ సంచలనము ప్రకమ మైనదిగామాత్రం ఉంటుంది.

చిత్రకారుడు కూడా భావుకుడే ఐనా అతని భావన రూపనిర్మాణంలో కదలక స్థిరత్వాన్ని పొందు తుంది. సాహితీవరుడు సాహిత్య నిర్మాణంలో నిలకడగా ఉంటాడేకానీ, భావనలోమాత్రం స్థితిరూపంలో వుండక గతిరూపంలో ఉంటాడు.

అందుకే చిత్రకారుడు గతిరూపంలోఉన్న భావ వరంపరలను ఏకాగ్రతవ్వారా రూపంలో రూపొందిస్తే, సాహితీవరుడు గతిరూపంలోఉన్న భావాల గతిని ఇంకా అందంగా మరిచి కమ్మని సాహిత్యంగా సృష్టిస్తాడు.

చిత్రకారుడు నిర్మాణంలో భావాల గతినుండి తప్పించుకొని స్థిరచిత్తుడైతే, సాహితీవరుడు ఒక చోట నిలబడి భావవరంపరలో మునిగి లేలు తుంటాడు.

అందుకని రూపాన్ని రూపొందించుటకు భావ సంచలనాలనుండి తప్పించుకొని స్థిరత్వాన్ని పొందడం ఎంత కష్టమో, గతిరూపంలోనున్న సాహితీభావ సంచలనాలను ఒక క్రమంలో పొందడమూ అంతే కష్టం.

కనుకనే రూపకర తన నిర్మాణంలో త్రోసి వేసిన భావగతిని సాహిత్యం అవ్వనిస్తే, సాహిత్యం తన నిర్మాణంలో నెట్టివేసిన భావస్థిరత్వాన్ని రూపకర అవ్వనిస్తుంది.

కనుకనే అందంగా మాటలను వ్రాయడం ఎంత కష్టమో, రూపాంశు అందంగా మంచటమూ అంతే కష్టం.

'పదం' తన్మయత్వాన్ని కలిగించినా, సంవేదవను మాత్రం అది ఎక్కువగా కలిగిస్తుంది.

'రూపం'లో సంవేదనక్షిప్తా, అందులో తన్మయత పాతే అధికంగా ఉంటుంది.

ఎందుకంటే పదం భావంనుంచి కలిగింది. రూపం వస్తువునుంచి కలిగింది. ఇక్కడే ఒక అవరి స్క్వెతమైన నమస్కకూడా ఉంది. భావం వస్తువు కన్నా ముందో, లేక వస్తువు భావంకన్నాముందో మరి. అందుకే భావాన్నిబట్టి వస్తువు సుధుతుండనిగానీ, వస్తువునుండి అనేక భావాలు పుడతాయనిగానీ చెప్పలేము.

పోనీ భావనే మొదటి దనుకొంటే, ఒక భావన, ఆ భావనకు పూర్వం చూచిన వస్త్రావస్థవంవల్ల కలిగి వడే జాతొంది. అలాగే ఒక వస్తువుకూడా ఆ వస్తువుకు పూర్వం మెదిలిన భావానుభవవల్ల జనించిందే జాతొంది.

కనుక భావము వస్తువులోనూ, వస్తువు భావములోనూ పందెం వేసుకొని మహావేగంతో ప్రయాణిస్తున్నాయి.

అందుకే వస్తువుకు రూపాంతరమైన రూపాన్నీ, భావానికి రూపాంతరమైన పదాన్నీ, ప్రేమించే రస ద్రవ్యాలలో సర్వసాధారణంగా అభిప్రాయభేదాలు కనిపిస్తుంటాయి.

అందమైన పదమువల్ల కలిగే రససంవేదనా, సుందరరూపమువల్ల కలిగే రసతన్మయతల వల్ల పొందబడే అనందాంతో వ్యత్యాసం కనిపిస్తుంటుంది. అందుకు ఈ రమణీయ పద రూపాంశ వేవధ్యంతో

ఉన్న వాని లక్షణం ప్రభావమే కారణము.

కానీ కొంచె మార్చిచిప్పే సాహిత్యం కలిగించే రససంవేదనా, రూపం కలిగించే రసతన్మయతా భావ్యా రూపంలో విభిన్నంగా కనిపించినా, సాహిత్యంనుండి పొందే రస సంవేదన ఎలాంటిదో, రూపమునుండి పొందే రసతన్మయతలోకూడిన మానమూ అలాంటిదే.

కాకపోతే సంవేదన మనిషిని తేలికపరచి ఎక్కడికో తీసుకొని పోతుంది. మౌనం మధురానుభూతులతో మామ పృథ్వ్యాన్ని బరువెక్కిస్తుంది.

అందుకే భావస్ఫూరకమైన ఓ అందమైన మాటను వింటుంటే, అనందంలోనూ, రసపూరితమైన ఆలోచనలతోనూ, రససంవేదనలను పొందుతుంటాము.

అలాగే ఓ అందమైన రూపాన్నో, మూర్తిని, చూస్తుంటే మధురమైన భావాలతో పారవశ్యతను పొంది, పృథ్వీ సంకృప్తిలో ఒక్కసారి విటూర్యు విడుస్తాము. అందుకే 'కాబోలు రూపముముందూ, రంగుముందూ, రసతన్మయతతో మౌనంగాఉంటాము.

పోనీ మౌనం స్థాబువుగాఉన్నా, సంవేదన మెదిలేదిగాఉన్నా, రసవస్తువులనుండి అని బయటకు వచ్చేటప్పటికి రసమయమైనవిగానే ఉంటాయి.

కాకపోతే వాటి రూపాల్లో కొంత విభేదం ఉంటే ఉండచ్చు. ఏది యేమైనా రసతత్వముగల సంవేదనా, మానమూ రసమయపదానికి, వస్తువుకూ, ఆవలనున్నవారిమీద పనిచేసి, వారిలో విలీనమై సాయేవిగానో, లేక వారిని రమణో కలుపుకొనేవిగానో ఉంటాయి.

అందుకని ఒక రసానుభూతి అవతరివారిలో సంవేదనగా లీనమైతే, మరొక రసానుభూతి మౌనంగా విలీనమౌతుంది.

బుచ్చిబాబు

శ్రీ వింజమూరి శివరామరావు

ఎవరిని వలకరించినా ఒకటేమాట. మనవాడు బుచ్చిబాబు వెళ్ళిపోయాడు—అని. బదువుగుండెల నిట్టూర్పులతో కలిసి, బొంగురుపోయిన గొంతు కలతో ఆ మాట అంటున్నారు. ఆత్మీయుడు కరువై పోతే బాధకాదా మరి!

బుచ్చిబాబంటే శివరాజు వేంకటసుబ్బారావు. ఇంగ్లీష్ లిటరేచర్లో ఎం. ఏ. పాసయి, స్వర్ణకాలం కలాకాలాధ్యాపకుడుగా పనిచేసి, అకాడమిలో అధికారిగా ఉద్యోగంచేస్తూ, ఏభైయేళ్లు నిండకుండా కన్నుమూసాడు. సంస్కారం కలవాడు; మానవత కలవాడు. గడవరియ్యైన మంచివాడు; పదిమందినీ కూడ గట్టుకునేవాడు.

'ఓ' అని గమ్ముతుగా కేకపెట్టి, పకవకా విరగబడి నవ్వుతూ, అందరినీ యెంతో అప్యాయంగా వలకరించేవాడు; తాను నొవ్వక, ఇంకొకరిని నొప్పించక, బ్రతుకంతా పూంబాట చేసుకున్నాడు; అందరినీలా

'మనవాడు' అనిపించుకున్నాడు బుచ్చిబాబు.

అతనితో నాకన్న యిరవైయేళ్లు పన్నిహిత పరిచయంలామా, అతనెప్పుడూ ఎవరినీ కనరదం గాని ఎవరిమీదా కన్నెర్ర చేయడంగాని నే నెరగను. అమాయతో ఎవరేనా నిందిస్తే, తోలోపల బాధపడేవాడు గాని పైకేమీ అనేవాడు కాదు. ఇతరుల చెడ్డతనాన్ని మరిచిపోవడం అతని స్వభావం. A healthy mind in an unhealthy body. ఉదార హృదయుడు. మంచి సలహా కావాలంటే బుచ్చిబాబు దగ్గరకు వెళ్లాలనుకునే వాళ్లం. అతను చిరునవ్వుతో ఆత్మీయులతో బుజంమీద తట్టుతూంటే, మనలో ఏదో శక్తి నిండుతూవుట్టనిపించేది.

బుచ్చిబాబు చాలా తెలివైనవాడు. బాగా చేదువుకున్నవాడు. తాను చెప్పదలచుకున్నది మాటిగా తెలుగులో చెప్పగల పలుకుబడి గడించుకున్నాడు. అతని భావలో ఒక ప్రత్యేకత వుంది. భావాంలో ఒక విశిష్టత వుంది. అతని రచనా విధానం చమత్కారమైంది.

కథలుగాని, నవలలుగాని, రూపకాలుగాని, నాటకాలుగాని, వ్యాసాలుగాని, గద్యపద్యాలు (Prose Poems)గాని, ఏది (వాసినా, చివరిదాకా వదలకుండా చదివిస్తాడు. రేడియో ప్రసారానికి ఏ ఏయేలా వ్రాయాలో అతనికి తెలిసినంత బాగా ఏకొద్ది మందికొగాని తెలియదు. నాటకాలు నిర్వహించడంలో అరితేరినవాడు.

నవ్వు పుట్టించే చమత్కారాలు పైకి కనిపించినా, అతని రచనలలో గుండెను పట్టించే ఉద్రేకాలు కదులుతూంటాయి. రచయితను ప్రతిబింబించ జేసేవి రచనలు—అవే మాట నిజమైతే, బుచ్చిబాబు

పారిజాతపుష్పంబుంటివాడు. 'రక్తపృథ్వీముఖు' హిమ పాండుర ప్రకాంత పురుషరిమూర్తి' అని పారిజాత పుష్పాన్ని కృష్ణశాస్త్రీ వర్ణించాడు.

సరదాగా కబుర్లు చెప్పేవాడు! హుషార్ గా కూసురాగాలు తీసేవాడు, పేజీ చతురంగం బాడ్మింటన్ ఆడడానికి ముందువెచ్చి నిలబడేవాడు. ఎక్కువగా చదువుకునేవాడు. లోచనపుడు వ్రాసుకునేవాడు. మామూలుగా ఒక పేజీలో సట్టేది, బుచ్చిబాబు ఎడంయెడంగా, పెద్ద పెద్ద అక్షరాలతో అయిదారు పేజీలు వ్రాసేవాడు. పడకతోనూ, చూపులతోనూ కూడా చురుకుతనముండేది. అతని కన్నీరు ఎలా వారి. తా వెక్కువగా తినలేకపోయినా, పదిమందికి దాగా పెట్టడమంటే అతని కెంతో సరదా. 'అతని యిల్లాలు 'అన్నపూర్ణకు నుద్ది.'

గొప్ప రచయిత అని బుచ్చిబాబును ప్రజలు

గౌరవించారు. పరిష్కతులు సవ్యానించాయి. ప్రభుత్వం సత్కరించింది. అతను రచయిత మాత్రమే కాదు. చిత్రలేఖకుడు కూడా. తెలవర్ణచిత్రా లందంగా గీసి, స్నేహితులకు పంచిపెట్టాడు. పేరుకోస మతను ప్రాజులాడలేదు. అప్పికరలూ వరించాయని గర్వించ లేదు. అపొంకారం లేకుండా, సమాజంలో హెచ్చు తగ్గులు పాటించకుండా, మార్గదర్శకంగా బ్రతికాడు.

పేరుకి లోపంలేదు; డబ్బుకి లోటులేదు. బంధు మిత్రులు పరమాపురు. అమకూలవతియైన భార్య— మల్లుండ్లగారు— అన్నవిదాలా సవాధర్మచారిణియై, అతని ప్రాణంలో ప్రాణమై, బుచ్చిబాబు కళాతపస్సుకి ప్రోత్సాహ మిచ్చింది. అకాలశత్రువుగా తీవ్రించాడు; అల్పాయుష్కుడైవా బుచ్చిబాబు అదృష్టవంతుడు. దురదృష్టం అతను కరువైన లోకానికి!

అప్పుడే వెళ్లిపోయారా!

ఆంధ్రపత్రిక 21-9-'67 లో బుచ్చిబాబు గారి మరణవార్త చదివి ఎక్కడ వాణ్ణి కృషి చేసి నిలబడిపోయాను. మనసు గొప్పగా ఆక్రోశించింది.

వారి సవలా, కథలూ, నాటికలూ అన్నీ వొక ఎత్తు—భారతిలో ఆర్డీస్ పాక్స్ లి, టీ. యన్ ఈలి యట్, సమర్ సెట్ మామో పంటివారిపై వ్రాసిన వ్యాసాలు వొక ఎత్తు. ప్రపంచంలోని ఒక గొప్ప రచయిత—కాలధర్మం వెండాడంటే—వెంటనే ఎంతో బాధతో, ఆ రచయితను గుర్తించిన చరిత్ర, ఆయన సాహిత్య ప్రతిభ వ్రాసేవారు. అంత వెంటనే అంతవోని కగా వ్రాసేవారు ఏరీ మనకిక.

వారు జూన్ భారతిలో వ్రాసిన 'మనమలో మారుమూలు' అన్న వ్యాసం చదివి—'బెర్రాండో రసెల్ భాషనవం' వలెనే 'ప్రామిడ్ భాష ప్రపంచం' అన్న వ్యాసాన్ని వ్రాయవలసిందిగా విజ్ఞాపన (పెన్షెంజరు భారతిలో) చేశాను. త్వరలో ఆ వ్యాసం వాస్తవంబని ఎంతో ఉప్పిళ్ళగుతున్నాను. యింతలోనే

సోరమయిన ఈ మాట వివరణి వస్తుందను కోలేదు.

బుచ్చిబాబుగారు లేని లోటు తీరేందుకు ఎంత కాలం వడుతుందో!

బుచ్చిబాబుగారూ!

మీ కథ పూర్తిచేసుకోకుండానే

వెలిపోయేరా?

వా కథ వాయుపూ అన్నవారి కథ వ్రాసిన

బుచ్చిబాబుగారూ

మీ కథ పూర్తిచేసుకోకుండానే

వెలిపోయేరా?

నూరేళ్ల కథని యేభయ్యేళ్ల కే

ముగించి పూరుకున్నారా?

'మామ్ వ్రాయని కథ'లు

తెలుగులో వ్రాయడానికి

యింతవెరువైనారండీ

బుచ్చిబాబుగారూ మాకు?
మిమ్మల్ని మార్చిన పుస్తకం
మిమ్మల్ని మార్చి
ప్రపంచ కవుల్ని
తెలుగులో చాటడానికి
కంకణం కట్టుకున్న
బుచ్చిబాబుగారూ
అయ్యో అయ్యో
అప్పుడే అన్నమించేరా?
పాత నీటిపై కొత్త వంతెనలు
కట్టేందుకు
ఎల్లాలో వగిరిన గజమేడ
అతికి అందాలు తెలిపేందుకు
దేశం మీ కిచ్చిన పందేలాన్ని
మాలో నింపేందుకు
నిచ్చిన మెట్లు ఎక్కించి
దిశదిశల పాపాత్మాన్ని చూపేందుకు
మరమేకుల్లో చీరమడతలు
విప్పేందుకు
అయ్యయ్యయ్యో—
'మా కింకెకరువ్పారంధ్రి'?
ఔరటాండ్ రసెల్ భావప్రపంచాన్ని

తెలుగులో విప్పిన బుచ్చిబాబుగారూ
ఏయేభావప్రపంచాలు
చుట్టూచేసేందుకు బయల్దేరారు?
అతిత్వరలో అకాంక్షరణం
కమ్మకు రాబోతున్నదని
అనుమానించే
జీవితాన్ని
అడవికాచిన వెన్నెల కాకుండా
నిండుగో వండించుకున్నారా—
మొదట్లో
చివరకు మిగిలేదేమిటి అని
ప్రశ్నించి ప్రశ్నించి,
నివరికి మా గుండెల్లో
నీళ్లు మిగిల్చి,
నా కథ వ్రాయవూ
అన్నవారి కథ వ్రాసి
బుచ్చిబాబుగారూ
మీ కథ పూర్తిచేసుకోకుండానే
వెళిపోయేరా?

—మానేపల్లి సత్యనారాయణ.

స్మృత్యంజలి

అయ్యో! ఎంత మోరం!!
ఇంత చిన్నవాడికి— నేటిలో పరిపోయిందా—
చక్కని కథలు రాసే చేయి
ప్రక్కకు వారి పోయిందా?
గిన్నాన్న చిత్రం పూర్తికాక ముసుపే
కుంచె జారిపోయిందా?
సన్మానం అందుకోని మనిషికి
సంతాప పథలు జరిగేవా!

* * *

ఎందుకు జీవితంపై నీ కంఠ విరిక్తి?
ఎవరికో కురువద్దని మృత్యువు పంపిన నీటి
పొరపాటున నీకు చేరింది—

అయితే యింత తొందరా?
'అంతరంగ కథనా' పూర్తిగాక ముసుపే
నీ గుండె అగిపోయిందా?
జీవితం పేర్చిన 'మెట్లు' ఎక్కలేక
'గజమేడ' వగలగొట్టుకొంటావా?
'చివరకు మిగిలే దేమిటి?

* *

'బుచ్చిబాబు' కలం ఇక కథలు చెప్పలేదు—
ఆయన కుంచె యిక చిత్రాలు గీయలేదు.
ఆయన వాణి వినవడదు
ఆయన రూపు కనవడదు.

“శుకదేవ్”

చైతన్యస్రవంతి

అందుకే కాబోలు, అందుతెలియని బాధ ఎదుర్కొమ్ముతో కుతకుతలాడింది దీ రోజు,
అందుకే కాబోలు, అకాశం మేఘచ్ఛన్నమై కన్నీరు కార్చి గుణగుణలాడింది దీ రోజు,
అక్కడ, అల్లంతదూరాన ఉన్నవియోలో
ఆ మూల మీ రోలోపలి వంజరంలోని ప్రాణవాస గిరిగిరి లాడుతున్నందుకే కాబోలు !

ఆంధ్రసాహితీవాన్ని గుణాభివృద్ధిపరచిన పాతజాతం లాల్చోయింది
ఆంధ్ర కల్పవృక్ష సాహిత్యాన్ని సునందనంబేసిన కలం వట్టిచోయింది
ఆత్మ విశ్లేషణాత్మక రచనా ప్రక్రియకి నంది కొట్టింది
ఆలోచనల్ని రేకెత్తింపజేసే నృణనాత్మక వ్యాసాలకు కాలం తీరింది.

వేంవేం అభిమానుల వదనాలు చిన్నసోయాయి
వీటవీట ఏకలవ్య శిష్యుల గళాలు మూగసోయాయి
అక్కడ—క్రిమితి, బంధుకోటి; ఇక్కడ—మేము,
అంతా ఆలోచనాంధకారంలో చిక్కుకుపోయేము.

2

అదో, ఎంత ఆర్థవంతమైంది సామెత—'కమింగ్ ఈసెంట్స్ డెస్ట్ షిడ్స్'!
అందుకే కాబోలు, అనాడు
అర్ధశతాబ్దం జాబు—'నా రచనలపై నమ్రగ్నిమర్మ వాకళ్లలో చూసుకునే
అదృష్టం నాకు లేనట్లుంది. కథలపై మీరే ఎందుకు వ్రాయకూడదా ?

అందుకే కాబోలు, నిన్న మొన్న -జాలై ఇరవై అయిదు
అందమైన సాయంత్రాన చల్లని మాటల్తో సేదదీర్చి
ఆతిథ్యంలో ఆత్మీయత విసిరి, అవస్థరాన్ని హీనస్వరంలో
ఆలపించింది—'మీరు మీ వ్యాసాలలో వచ్చేసరికి పరిస్థితు లెలావుంటాయో'

బాబూ, బుచ్చిబాబూ! ఎందుకు కలిగాయి బాబూ నీకీ అనుమానాలు!
ఎందుకేమిటి?—ఆంధ్రసాహితీ రంగస్థలాన చీకటి తెరలు వరుచుకుంటున్నందుకు!

బుచ్చిబాబూ!

మీరు లేరనే భావంలో గుండెల్ని పిండుకోలేం మేము

మీ అక్షరముత్యాలమాల తెగిపోవటం చూడలేం మేము

'షేక్స్పియర్ కవితా మాధుర్యాన్ని చవి

చూడాలనుకున్నా; రస్సెల్ భావప్రసంగంలో విహరించాలనుకున్నా; మామో

కథల్లోని అంతర్యాన్ని మననం చేసుకోవాలనుకున్నా—మీ

కలం అందించిన విందించిన అర్థాలే మామందు నిలుస్తాయి!
మనము దాగుండక, బీవితాన్ని తమమ్ము వెంటాడినప్పుడు
మృదువుగా వెన్నుతట్టి, ఆత్మకాంతి కలిగించేది—
భగవద్గీత, నేస్టేలిండ్, గీతాంజలిలో పాటు 'దివళకు మిగిలేది!
ఎలా తప్పించుకు పోగలం మేము—మీ స్మృతి కిరణ ప్రసారం నుంచి!

రేపటివెనుంచి నెలనెలా 'భారతి' రాగానే మీ
రేమైనా వ్రాసేరేమోనని ఆత్రంగా చూసి
అంతలో ఈ పూరం తలచుకుని, కన్నీరు విడిచి
నిరాశగా నిట్టూర్పు విడవాలి మేము!
ఎంతటి దురదృష్టాన్ని చూపరంచేసి పోయావయ్యా?
అంతరంగ కథనాన్ని అనంపూర్ణంగా వదలి
మరో మనో వైజ్ఞానిక నవలకు తొలిపలుకు వలుకక వదలి, నీ
మనోయవనిక మీర రూపు దిద్దుకుంటున్న ప్రకృతి దృశ్యం చిత్రీకరణను వదలి
ఎలాగ వెళ్లిపోయావయ్యా?

3

అందమైన ఆ తోటలో విరివిన కళా ప్రమాణాలకి సారథం మెండు
ఆ తోటలో ప్రవహించిన రసధుని ప్రభావం అది
ఆ తోటమాలే అన లోక 'చైతన్య స్రవంతి'!
అతడొక నిత్య సౌందర్యాన్వేషి—జిజ్ఞాసువు!

ఆశాపియని ఆదరిస్తాడు, నిన్నుగురించి కథ వ్రాస్తాడు
ఆమె నీడని నీ కళ్లల్లోకి ప్రవరించజేస్తాడు
దేశం తన కిచ్చిన సందేశాన్ని తెలుగువారికి వినిపిస్తాడు
నిరంతరత్రయంలో సత్యంబంధుండరం చూపిస్తాడు
వీరేశలింగం ఏమయ్యేట్టని విలవేస్తాడు
పాగమంచు తెరల్ని తొంగిస్తాడు
వ్యక్తి అజ్ఞానాన్ని రాగవీణపై మీటి జ్ఞానతరంగాల్ని జాలువారుస్తాడు!

ప్రాచ్యసాహిత్య సాహిత్యరీతుల్ని మధించిన ఆ మహామేధావి
ప్రాతృచిత్రం చెడకుండా కథను ఒడుపుగా నడవనూ గలడు
ఉరికంటానికి వెళ్లి నేరమ్మని 'చేతన'ను విశ్లేషించనూ గలడు
మరమేకులకూ వీరమడతలకూ గల సంబంధాన్ని వివరించనూ గలడు.

‘ది గ్రేట్ ఇంటెక్చువల్ మోడర్న్ తెలుగు నావెల్స్’ -

మరో ప్రపంచానికి వెళ్లిపోతున్నాడు!

ఇక్కడ ఈ తెలుగు పాపాతి మాగాణానికి తన అత్యంతాముద్రమ

ప్రత్యేక రచనాశిల్ప చమత్కృతిని, శైలిని బహుకృతిగా వదలి

పాగిపోతేం దా చెల్లతన్న ప్రపంతి!

దాని మధురసాస్వాదనంచేసి అనందించండి!

మనకు చినరకు మిగిలింది—‘చినరకు మిగిలేది.’!!

—విహారి & శాలివాహన.

గ్రంథ విమర్శలు

పన్నీటి జల్లు

(ఖండకావ్య సంపుటి)

[కర్త:- కాటూరి వేంకటేశ్వరరావు; వెం : పదావ్రతి-5 రూపాయలు, ఖైండువ్రతి-6 రూపాయలు. (ప్రింట్ స్థానము : కాటూరి కవితా రత్న, దుర్గా ఆగ్రహారము, విజయవాడ-2)]

కాటూరి వేంకటేశ్వరరావు గారు ప్రసిద్ధులయిన సవీనాంధ్ర కవులలో నొకరు. తిరువతి వేంకట కవుల శిష్యుడగుటచే ఆయనకు పేరు రాలేదు. పురాణ కవితాశయ్యతో నవీన కవిత్వమునకు వాంది పలికిన వారు తిరువతి వేంకట కవులు. కాటూరి వేంకటేశ్వర రావు గారందులా! సహకవియగు పింగళి లక్ష్మీకాంతము గారితోకూడి, యుగానుకూలమయిన భావములను భజించి, రసమయమగు కవితా మార్గమును చేపట్టి 'తొలకరి'తోపాటు ఒక మహోత్తమ కావ్యమును రచించిరి. ఆ కావ్యమే సౌందరనందము. నాలుగు కాలాంశాలు విలువగల్గిన సవీనాంధ్ర కావ్యములలో నది యొకటి. మఱి వేంకటేశ్వరరావుగారు సొంతముగా వ్రాసిన లఘుకృతులు రెండు గలవు. మొదటిది 'గుడి గంటలు'. రెండవది 'పొలస్త్వ హృదయము'. ఈ రెండును ఆంధ్రుల సవీన భావములకు ప్రతిబింబములు. మహాత్ముని సదాశయమును పారిజన్యోద్యమము కవితా వీణవయి గానము చేయునది 'గుడిగంటలు'. ఆది కావ్యమునందలి ప్రతినాయకుని వైరభక్తి మాధుర్యమును వంచునది, 'పొలస్త్వ హృదయము.' కవితా వ్యవసాయము మొదలుపెట్టినప్పటినుండి నిర్మాణము నడచు, ఆయా సన్నివేశములను పురస్కరించుకొని, వేంకటేశ్వరరావుగారు రచించిన ఖండకావ్యములెన్నో కలవు. వాని నన్నిటి నొకచోటచేర్చి యవ్వత్తింపి నదియే ఈ 'పన్నీటిజల్లు'. ఇది కవిగారి మరణానంతరము వెలువడిన ఖండకావ్య సంపుటి. దీనిని ప్రకటించినవారు తెలుగువారి ప్రశంసలకు పాత్రులైరి. 'పన్నీటిజల్లు' అను పేరిందు రెండు ఖండకావ్యములకు

గలదు. ఆ పేరే యీ కావ్యమునకు పెట్టబడినది.

రవీంద్రకవి గ్రంథములు వఱించి, అంగ్ల సాహితీ మాధుర్యమును చూడరాదీ ధన్యుడనై తినని భావించిన వారిలో మొగదలనున్నవారు వేంకటేశ్వర రావుగారు. సంస్కృతాంధ్ర సాహితీ సంపదయు పైతృక ధనముగా చేతికందినది. ఇంక కావలసినదేమి? 'కవితా సామగ్రి'ని అమ్మగా పూనుకొనిరి. పెట్టుబడి పెద్దది గావచ్చు. చేసిన వ్యాపారము చిన్నది గావచ్చు. ఆంధ్ర రసిక లోకమునకు ఆహ్లాదము చేకూర్చిరి. విజాయి దిక్కి పేరుపొందిరి. గ్రంథములను బండ్లకెత్తిన వారికంటే మిన్నగనే శాశ్వతకీర్తిని సంపాదించిరి. ఆ కీర్తి మచ్చలేనిది. తఱుగనిది.

అంగ్లభాషా స్వభావమువల్లనేమి, రవీంద్రుని మహిమవల్లనేమి వేంకటేశ్వరరావుగారు నూతన కవి తోద్యమములలో పాల్గొనుకొనిరి. మానవతా వాదము నకు వట్టము గట్టిరి. వారు భావకవిత్వము మున్నగు వానిని వ్రాసినవారే. సమకాలిక సమాజమును మానవతా దృక్పథమునుండి చూచినవారే. క్రుశ్ణి కంపు గొట్టిన ధర్మమునకు రంగులుపూసి తెలుగువారి కనులముందు నిలబెట్టుటకు వారు అరాటపడిన జాడ కానరాదు. సమాజపరిణామమును లెస్సగా గురించిరి. ఆ పరిణామము కొనితెచ్చిన భావములకు స్వగత మొనగిరి. ఆ భావములను పాడిరి. వీవిధముగా? సమకాలిక సాంఘిక భావములను తాను వ్రాయుచున్న కావ్యములకు బీజములుగా చేసికొని కావ్యకళాశిల్పములతో రసిస్థియికి లీపికొనిపెయిరి. అందుచేతనే యీ కావ్యములు కాలావధులను దాటి నవి. సవీన కవుల మనుకొన్నవారి కెందఱకో యీ విద్య అబ్బలేదు. తాత్కాలికమైన యీవేళముతో సమకాలిక సమస్యలనుగూర్చి కవితలల్లి చరితార్థుల మైతిమని భ్రమించినవారే పెక్కుమంది కలరు. అందుచేతనే యీ కవితలు కావ్యత్వమును, అజరామర మైనదానిని కోల్పోయినవి. కాలబద్ధమైనవి. వేంకటేశ్వరరావుగారు రచించిన కావ్యముల యితివృత్తము

బలహీనము గావచ్చు. ఆ చారిత్రకము గావచ్చు. ఇలాంటివేము గావచ్చు. ఆ యిత్యంతమును స్వీకరించుటకు వనభావములు పోతువులు. అది కావ్యత్వ పీఠిని పొందును.

వేంకటేశ్వరరావుగారి కవిత్యము ప్రసాదగుణము గలది. ఆ కవిత్యము సందెక్కడను పాద్యులుమోసిన యావేశము కావరాదు. కాంత గుణరాజయగు సోపాన మూర్తియొక్క కడు రమణీయ బోధనము చేయుచున్నట్లుండును. తెనుగుదనము, తెనుగు పలుకుబడి హెచ్చుగా నుండును. ఎక్కడగోని, అక్కడనుబట్టి నుదీర్చ సంస్కృత పమానములు వచ్చిచేరవు. అన్యతు మునకందని పలుకుబళ్లను గుప్పించి, విచిత్రకారకమును సృష్టించి, యిదియే కావ్యశిల్పమని యెలుగెత్తి చాటు పోకడ వేంకటేశ్వరరావుగారి సృష్టిలో గోచరింపదు. వారు ఎఱ్ఱా పెగ్గడ వంశీయుల! ఎఱ్ఱన కవితయందలి తీరుతెన్నులు వారి కావ్యములలో పాక్షాత్కరించును. పై మాటల కన్నిటికిని ఈ 'పన్నీటిబల్లు' తార్కాణము.

ఈ కావ్యమునందలి విషయము బహుముఖముగా నున్నది. విజయవాడ సీతానగరమున వేంచేయున్న అంజనేయస్వామి స్తోత్రముతో కావ్యము మొదలగును. వేంకటేశ్వరరావుగారు తిరువలి వేంకట కవుల శిష్యులుగదా! ఆ జంటకవుల కవితామార్గము పట్టిన ఖండకావ్యములు నున్నవి. పమస్వా పూరణము, గురుసన్నాహము గద్వాల రాజీవి, తాటికొండ రామా రెడ్డి దేశాయిని ధర్మించినపుడు చెప్పిన పద్యములు, అనధానము చేయగా మెచ్చుకొన్న మేనమామకు వ్రాసిన పద్యలేఖ—యిది యన్నియు తిరువలి వేంకటకవుల పద్ధతితో వ్రాయబడినవి. వేంకట శాస్త్రిగారిని గూర్చియు కవితాగానము చేయబడినది. కవులను, కళాకారులను ప్రశంసించిన పద్యము లున్నవి. ప్రణయలేఖ లున్నవి. భావకవిత్యమున్నది. జీవనస్మృతు లున్నవి. చాటుపద్యములు గలవు. బందరునకు వేంకటేశ్వరరావుగారికి గల పాత్ర సామాన్యమయినది గదా! ఆచటి మిత్రులను, సహచరులను, గురుకుల్యలను పోగడిన కవిత్యము కలదు. రవీంద్ర రాధాకృష్ణులను, తదితర మహాశయులను మెచ్చిన ఖండకావ్యములు కలవు. 'మే మాంధ్రులం'

అన్న వ్యంగ్యరచనము, చల్లపల్లి రాజా మద్దేశించి వ్రాసిన 'ఓటుపాట' చమత్కారముగా నున్నది. రెండవది జమిందారుల జాటుమును చూపెట్టును. ఇంకను చిల్లరమల్లర రచనలున్నవి.

వేంకటేశ్వరరావుగారి అస్తిత్వమును గూర్చి ప్రత్యేకముగా చెప్పవలయును. ఈ ఖండకావ్యముల సంపుటిలో తీర్థదైవతక్షేత్రములు అున్నవి. పీఠాధిపతుల కైవారములు కలవు. అన్నిటినిమించి భగవంతునకు దూరమయిన తీర్థనివేదన యిందు కలదు. వారు ముదిమి ప్రొద్దులలో వ్రాసిన కవిత్యములో ఈవేదన—శిశువైశ్యము—సృష్టిముగా కన్పిట్టును. దేవ్యవరాధ శ్రమావణ స్తోత్రము, శివావరాధ శ్రమావణ స్తోత్రము, సౌందర్యలహరి మున్నగునవి కాటూరివారి యాస్తిత్వమునకు తార్కాణములు. దీనికితోడు ప్రకృతిని స్వాధీనము చేసికొనుచున్న మానవుడు, వివాశకారియగు త్రోవ తొక్కుచున్నాడను గుర్తింపు, దాని వలన కలిగిన శాధ అక్కడక్కడ దోబూచులాడుచుండును.

తన భావములను వ్యక్తీకరించుటకు కాటూరి వారివలంబించు ప్రత్యేకమార్గ మీ సంపుటిని కొట్టవచ్చినట్లు కన్పించుచున్నది. వారు రవీంద్రునిగూర్చి వ్రాయవచ్చునుగాక! రాధాకృష్ణునిగూర్చి వ్రాయవచ్చునుగాక! నోములనుగూర్చి వ్రాయవచ్చును గాక! ఆచార్యబంధు మిత్రాదులను గూర్చి వ్రాయవచ్చును గాక! ప్రత్యేకముగా ఎవరిని గూర్చిగాని, దేనినిగూర్చిగాని వ్రాయరు. వారియొక్క లేక వానియొక్క మూల తత్వమును ముందు ప్రత్యక్షీకరించికొని, ప్రకృతిని ఆలంబనముగా చేసికొనియో, ఊహకల్పితమయిన దృశ్యమును చాటుగా చేసికొనియో, ఆ మూలతత్వమును ప్రతిపాదించురు. రాధాకృష్ణ ప్రశంస, నివేదనము, విజయవాణి, మున్నగునవి యిందు కుదాహరణములు. ఆ కవి సునీషుల జీవనతత్వము, ఆంధ్రుల యుత్సాహము, భంగ్యంతరముగా ప్రకృతి దృశ్యములను ఆధారము చేసికొని వర్ణింపబడినవి.

సంప్రదాయబద్ధమయిన ఛందస్సులతోడనే యీ సంపుటియందలి కవిత్యము చాలభాగము సాగినది. గీతికావ్రాయమయిన రచన తొండురెండు గలవు. అవిబద్ధ కవిత్యమున కుదాహరణముగా నుండదగిన రచనయు

కందు. శ్రీ రమణమహర్షి స్తోత్రము, విమలానంద యశోదస్తుతి ఉదాహరణ కావ్యలక్షణములతో కూడి యున్నవి. ఇందు ఒక్కొక్క కందపద్యము ఒక్కొక్క విధక్తివరముగా రచింపబడినది. ప్రాచీనకవు లీ యుదాహరణములను దేవతాస్తుతివరముగా, మహాత్మ్యవశంపావరముగా వ్రాసిరి కదా! వేంకటేశ్వరరావుగారా పంపదాయము పాటించిరి. కలిక్తోత్కళికారులను మాత్రము వీడిరి. ఒక నమయమున వ్రాసిన పద్యములలో, పద్య పాదములలో మఱియొక నమయమున—తుల్యము లయినప్పుడు—నాడుట కవుల కలవాటే. వేంకటేశ్వరరావుగారు వట్ల చేసిరి. 'రాగరసవతారు'డను లండము నందలి 'జెన్నపువేడులన్' అను పద్యభాగము యథా తథముగా 'అమృతపాణి'యందు కలదు. 'వెల్వొగ్గి' అంద్ర పరివెల్పాహత్యసభ'యందలి మొదలి పద్యము తొలి మూడు పాదములు 'విజయవాణి'లో చివరి పద్యములలో వ్రాడబడియుండు గలవు.

తెప్పాప్పుల పట్టిక కావ్యాంతమున కందు దానజేరని తప్పులు కలవు. 161 పుటలో చంపక మాలయందు మూడవ పాదమున 'జడిగ గఱంగి పాతె కలావలికిన్ జయమౌత! అని కందు. 'పాతెడి' అని యుండదగుననుకొందును.

నవ్యాంద్ర కవితారీతులను, నవయుగ భావపరిణామమును, వేంకటేశ్వరరావుగారి కవితాపంక్తిని తెలిపికానగోరువారి 'పన్నీటిజల్లు'లో అవశ్యము ఓలలాడుదురు గాక!

—కాకత్యసింహ.

భార్గవానందలహరి

[కవి : కీ. శే. సిరివెగడ భార్గవరావు;
ప్రచురణ : సాహితీ మేఖల, చందూరు;
ప్రతులకు : శ్రీ అంబటిపూడి వెంకటసుబ్బాబాబ్బాళ్ళ శాస్త్రి, ఏదుకాడు, అన్నంకోట్లవారిపాలెం (పోస్టు) వయా పర్వూరు, గుంటూరుజిల్లా; 82 పేజీలు; వెల: రూ. 2.]

'మాతృభాష మన యిల్లు
తెనుగు కవిత పన్నీటిజల్లు

ఏ వొక్కరు కలం పట్టినా చాలు
పరిమళం బాలు' పాఠక్రావ్యాగడలు పచ్చి
వెన్నెయి విచ్చి తియని మనఃపూసలు'గా మారిన తెనుగు పదాల పొందికను, మాధుర్యాన్ని అనుభవించి నచేతన మైన మనస్సుతో పంపరించి భవ్యకవితావేశంతో కవితా పరివ్వతిని ప్రత్యక్షం చేసికొని గానంచేసిన, అమేయ ప్రతిభావంతులైన కవికుమారులు ఆకాల మృత్యువు వాతబడటం సాహిత్యాభిమానులెల్లరకూ పూర్వయాన్ని ద్రవంపజేసే విషయం. అందునా త్యాగమయమైన జీవితాన్ని గడిపి, ఎప్పటికప్పుడు ప్రగతిశీలమైన భావాల నాకలింపు చేసికొని, ఆ భావాలకంటె ముమ్మందుగా తాను పరుగులుతీస్తూ నమాజాన్ని తీర్చిదిద్దే సంస్కర్తలు కవులలో అరుదు. అరుదైన యీ భాగ్యాన్ని పొంది తనకు బహిః ప్రాణంగా మెరిగిన మిత్రులను శోకనముద్రలలో ముంచిన శ్రీ సిరివెగడ భార్గవరావుగారు యశః కాయులైనారు. ఋషివంటి జీవితంతో అదర్శ మూర్తులైన శ్రీ అంబటిపూడి వెంకటరత్నంగారు తమ భావాలకు ఆచరణపరిరూపమైన శ్రీ భార్గవ రావుగారు దివంగతులయిన శోకంలో గర్భశోకాన్ని అనుభవించి, శ్రీ భార్గవరావుగారిలోని ఉత్తమ కవితా వేశాన్ని గమనించి, దోహదం చేసినవారు కావటం వలన, ఆ కవిత్వాన్ని తెలుగు సాళకులందరికీ అంది జేయాలన్న ప్రియసంకల్పంతో యీ కవిత్వానికి పుస్తక రూపం కల్పించారు. తెలుగుభాషలో ప్రసిద్ధులయిన కవి, పండితులందరికో వీరి కవిత్వాన్ని పరిచయంచేసి, అభిప్రాయాలను సేకరించి, 'ఇదీ మా భార్గవుని ప్రతిభ' యని లోకానికి చాటి చెప్పారు. కావ్య సంపుటి విన్నదైనా అభిప్రాయాలు కొల్లలుగా ముందు

ఉపయోగకరమైన సరికొత్త గ్రంథములు

వ్యవసాయము - ఏషియన్ - కోస్టల్ పెంపకం - ఆదర్శము -
లోట వని - యింజనీరింగ్ - వైద్యము - వివిధ సాంకేతిక
విషయములపై గ్రంథములు గలవు. కేటలాగు ఉచితము.

ఇంగ్లీషులో వ్రాయండి :

N. K. PAUL & SONS,
P. B. No. 12202, Calcutta-5.

నిలిచాయి. అభిప్రాయాన్నిచ్చిన వారందరూ ముక్త కంఠం తో శ్రీ భార్గవరావు కవి హృదయాన్ని గుర్తించి కొనియాడారు. ఎవ్వరూ యీ కావ్యంలోని లోపాలను పేర్కొనలేదు. ఇది యీ కవి ప్రతిభను తెలియజేస్తుంది. 'తెలుగుకవి చనిపోయిన తరువాతనే జీవించటం ప్రారంభమౌతుంద'నే సూక్తి వీరి విషయంలోనూ యధార్థమైంది. కాని ఒక్కటే లేదా. శ్రీ భార్గవరావు జీవించియుండగా వీరి కావ్యాలు వెలుగు చూడలేదు.

ఈ కావ్యప్రారంభంలో సాహితీమేఖల కార్యక్రమాలు వివరంగా తెలియజేశారు శ్రీ లంబటిపూడి వెంకటరత్నం. స్వంతవిషయాలనే ఏకరువు పెడుతున్నట్లున్నా శ్రీ భార్గవరావు వ్యక్తిత్వం వెంకటరత్నంగారి సాహితీమేఖలతోనూ, సమాజ వికాస కార్యక్రమాలతోనూ పెనవేసికొన్నది. మంచిగురువుకు అంతకంటే మంచిమృదు లభించటం అన్నివిధాలా అదృష్టమే. 'తెలుగెవ్వరిపాలచేసి తిరిగెద వాంఛ' అని శ్రీ వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు వెంకటరత్నంగారి నొకప్పుడు హాస్యం చేశారట. తర్వాత కాలంలో శ్రీ వెంకటరత్నం తెలుగు సాహిత్యంలో మిక్కుటమైన సరికెనుచేసి, కవిగా పేరుతెచ్చుకొని గురువుగారికే గర్వకారణమయ్యారు. అదేవిధంగా భార్గవరావుగారు కూడ వెంకటరత్నంగారికి గర్వకారణమయ్యారు.

'సాహితీమేఖల' ఉత్తమగ్రంథ ప్రచురణకు పూనుకొన్నది. 'అగ్నిధార', 'దక్షిణ' వంటి పుస్తకాలను ప్రచురించింది. 'దక్షిణ' నాటకంలో శ్రీ భార్గవరావు పాత్రధారియుట. కళాత్మకమైన శ్రీ భార్గవరావుకవి హృదయాన్ని కాలపురుషుని కబంధపాస్తం కలచి వేసిందంటే, యీ కావ్యసంపుటం చదివిన వారందరికీ విచారం కలుగుతుంది. సాహిత్యచార్య శ్రీ పిల్లలమజ్జి వారి మాటల్లో చెప్పితే 'భార్గవకవి నూటికి మూడు పాళ్ళూ హృదయంగల అచ్చపుకవి. భవ్యకవితావేశం కల్గిన అచ్చపు ఆంధ్రకవి కుమారుడు. కవితోన్మాది. సంప్రదాయాభిరతి మిక్కుటంగా గల సంస్కృతి సంపన్నుడు. 'బ్రతికి బట్ట కడితే' మహాంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తులో మహాకవిగా దుక్కాబవలను అందుకొని సంప్రవసియుడు కాగలిగేవాడుగదా!'. భార్గవకవిని నూటికి మూడుపాళ్ళూ హృదయంగల అచ్చపుకవి యనటానికి 'కన్నీరు' కావ్యఖండిక తార్కాణ. సతీ వియోగాం

వలన హృదయంనుండి చూసుకొచ్చిన శోకధార 'కన్నీరు' కావ్యంగా మలిచారు. కవులందరికీ సతీ వియోగాం కలుగలేదు? ఎందరు సతీవియోగ గీతాలను వ్రాయలేదు? కాని భార్గవకవితల భార్య సత్యంత ఆత్మీయురాలిగా భావించి, శూన్యమై మోడైన తన యెడభారాన్ని వెడలబోసినట్లున్న 'కన్నీరు' కావ్యం చిరస్థాయిగా నిలుస్తుంది.

'నా యానందమవై దరస్మితవై
నా వెల్గువై చూడ్చివై
నా యుత్సాహమవై సుధారజనివై
నా శయ్యవై సుప్తివై
నా యిష్టంబులప్రేమవై మనసువై
నా సర్వమై నేనయై మాయంబైతిని
నీవు లేని జగతి మధ్యాన నే మిథ్యగాన్.'

ఈ నిట్టూర్పుం వేడి గాఢ్యంను
నిట్లే వాడి యల్లాడి నా
ప్రణాంకురము చూడిపోవు నిక
నీవారావు కన్నీటిలో స్నానంబాడితి
నిండుగుండియ కరంగన్ బాడితిన్

దైవ్యకంఠానన్ వేడితి.....అనర్చక
మైన వీరి దాంపత్యం అపురూపమేకాదు, కవితా
సమ్మతై కాలప్రవాహిని తెదురీది మహాకావ్యంగా నిలు
స్తుంది. 'కన్నీరు'కు దీర్ఘనది వన్నీరు. ఈ కావ్య
ఖండికలో

'అడద నొక్కసారి భువియంతయు
నా హృదయాన నాడగా
బాడద నొక్కసారి త్రిదివం బది
నా కనుమందు వేలగా
వీడని యై హికోపా నెడవీడని
దివ్యతరోహ కూడి కో
రాడగ స్వర్గసీమ గృహమై కుటియై
సుమశయ్య యైనచో?'

సంటిపద్యాల సుదహరించటం ప్రారంభిస్తే
అన్నింటిని ఉదహరించవలసి వస్తుంది.

'అమె ఏదాల్లా కింకణి
నతామృతనాదవియన్నదీయ
వీరీమధుసరనంబు విరజించగ

బున్నమ చందమామ
నాలో మధురించు
వెన్నెల యురులో గురిపించు
గతంబుగన్ గతంబే మరపించు
మించి తలపించు కవిత్వ సువర్ణవల్లకిన్..

కవిత్వ సువర్ణవల్లకికి ప్రముఖ బోయాగ నిలువ
దగిన యీ కవి సురిగిపోయాడు. 'నెలబాలుడు';
'మధురయామిని'; 'వెన్నెలరేయి' రచనలు యీ కవి
భావసౌకుమార్యానికి నిదర్శనాలు. నెలబాలుని గూర్చి

'దండు వెడలెడి మగని కఖండగీతి
రతి నమర్చించు విజయవోరతి యితండు
మోమునన్ మోముజేరించి ముద్దు లోలుక
రతిమరులు చూచుకొనెడి దర్పణ మితండు
ప్రకృతిసుందరి దాకేంబట్టి యెత్తు

విశ్వమోహన దివ్యదీపిక యితండు' అని చెప్పిన
పద్యం చదివినతరువాత పాకకులకు యీ కవి భావ
సౌకుమార్యాన్ని గూర్చి వేఱుగా చెప్పనక్కరలేదు. వెన్నెల
రేయిలో తన ప్రేమనీతో విహరించుట యనెడి
భావన సామాన్యమే యున్నను 'అరమోడ్యుకండల్ల నే
దీపులకో ఎటో ఎటులా తేలుదమా బిగిత్తగిరింతంబ్'
అను భావన స్వస్థికమైననూ, సుకుమారముగా
నుండును. 'మా గురుదేవులు, 'గురుదేవా'; అనే శిర్షి
కలు శ్రీ వెంకటరత్నంగారి యెడల భక్తిభావాన్ని వెల్ల
డించేవి. 'భక్త్యంజలి'లోనూ యీ భక్తిభావం మిక్కు
టంగా వెల్లడియౌతున్నా, శ్రీ వెంకటరత్నంగారిపల్ల
అని సహజోక్తులేనని వారిలో పరిచయం గలవారి
కెల రకూ విదితమే.

'ఏకాన్తగోష్ఠి'లో

'ముద్దు లోలికడి చిరునవ్వు నగుచు -
తాండవించును నీ యురస్థిలమునందు-
లోలిమోజల విరజాజి దండ నగుచు -'

భావకవిత్వంలోని ఉదాత్త ప్రణయ భావనను
విక్షేపించటంలో తన యమేయ ప్రతిభా విశేషంను
ప్రకటించారు. 'తెలుగుతల్లి'ని సంస్కృతించటం
లోనూ, ఒడుపునూ, పద్యం వడకతో గొప్పశిల్పాన్నీ
ప్రదర్శించారు. 'మధురిచ్చి' కేవలం వసంతవర్ణన
మాత్రమేకాదు, పువ్వులనుచూసి 'ఏ మహితాత్ముం

హృత్ప్రతిబింబాలలో యీలతల్ గన్న యందొం
విరులు' అని మురిసిపోతారు. 'రాధికా విరహ గీతి'లో
రాధికతో తాదాత్మ్యంపొందే విరహమూ, 'యశోద
పిలుపు'లో మాతృత్వంలోని మాధుర్యమూ ద్యోతక
మౌతాయి.

దోషరహితమూ, గుణాలంకార సహితమూనై
ప్రతిపద్యమూ రసభరితంగా వ్రాసిన యీ కవిని నమ
ర్చించి 'సాహితీ మేఖల' ధన్యమైంది. కవితాభిమాను
లైన పాకకులెల్లరూ 'భార్గవానందలహరి' చదివి
రసానందం పొందగలరు.

—రామమోహనరావు.

జై త్రయా త్ర

[నవం. రచన : కిషన్ చందర్, అనువాదము :
ప్రొలు శేషగిరిరావు. ప్రచురణ : విశాలాంధ్ర ప్రచురణా
లయం, విజయవాడ - 2. వెల : 2-25.
పుటలు : 128].

ఇది రాజకీయ ప్రచార సాహిత్యం. రాజకీయ
మైన ప్రయోజనం, ధ్యేయం, సాధించడానికి వ్రాయ
బడినది. ఉత్తమ సాహిత్యంలో మార్క్సిస్ట్ దృక్పథా
నికి స్థానంలేదనే ఛాందసత్వంతో కాదు - ఏ దృక్పథ
మైనా సరే, అది సత్యాన్నీ వాస్తవికతనూ గణం
చేస్తూ, రాజకీయమైన ప్రయోజనానికి పట్టంకట్టే
ధోరణిలో రచనను ప్రధానించేస్తే, ఉత్తమ సాహ
ిత్యపు విలువలుదెబ్బతింటాయనే సాహితీవేత్తత్వంతో -
ఈ 'నవల'ను కేవలం ప్రచార సాధనంగా పేర్కొని,
ఇది 'నవల'కాదు, పార్టీ 'కరపత్రం,' అని స్పష్టంగా
చెప్పవలసిననున్నది. రచయిత ఉత్తరహిందూస్థానవాసి.
అతనికి కాశ్మీర్, పంజాబ్ రాష్ట్రాల ప్రజలతో,
అక్కడి పరిస్థితులతో ఉన్నంతగా, పరిచయమూ, అను
భవమూ, ఆంధ్రప్రదేశ్ లో లేదు. కానీ, రైతులూ,
పీడితప్రజలూ, ఎక్కడివారైనా ఒకటేవర్గం అనే
సిద్ధాంతంమీది విశ్వాసంతో, తను యితరతా సేక
రించిన సమాచారంతో రచయిత ఈ రచన చెయ్య
డానికి ఉపక్రమించినట్లు తెలుస్తోంది. ఇతివృత్తం
తెలంగాణా వ్యవసాయకూలీలు 1948-50 ప్రాంతం
సాగించిన ఉద్యమం - అంటే, ఒక రాజకీయవక్షం
విషయాన్ని సాధించటానికి, అనాటి పరిస్థితులనూ

అవ్వవస్తే మా ఆధారంగా తీసుకుని, చేసిన ఘన ప్రయత్నం అన్నమాట! ఇందులో రాఘవరావు అనే వ్యవసాయ కూలీ కథానాయకుడు. భూస్వామ్యవర్గం పట్ల ద్వేషం, దానితో జత కూర్చుబడిన ఒకానొక 'రొమాంటిక్ సెంటిమెంటలిజమ్' ప్రధానమైన ఉద్దేశాలుగా ఇందులో కథసాగింది. ఈ ఉద్దేశాంశు కథానాయకునిద్వారా రూపొందించబడిన వ్యక్తిగతమైన పరిశీలనా, ప్రత్యేకతా ఎక్కడా కనిపించవు; కథానాయకుడు రాఘవరావు రాజకీయ సిద్ధాంతాల మూసలో తయారైన అనామకుడుగా మాత్రమే కనిపిస్తాడు.

సాహిత్యకృషిగా ఈ రచన విఫలమైన తీరును నిర్దేశించి చూపడానికి ఒక్కచిన్న ఉదాహరణ చాలు— రాఘవరావు స్వప్నసుందరిగా ప్రేమించి, ఆరాధించిన యువతి, చందిరి అనే ఒక లంబాడి స్త్రీ. లంబాడిలలో మంచి శరీర చౌరీయలో, కనుముక్కుతీరులో ఉండే కన్యలులేరని అనటం లేదు; కాని సహజ సౌందర్యం; పోషణవిధానకూడా చాలా ఆధారపడుతుంది. ఈ రచయిత 'చందిరి'ని గూర్చిచేసిన 'వాస్తవిక' వర్ణన యిలా వుంది. 'చిన్నముత్యాలు వరుసగా పేర్చి నట్లున్న ఆమె పళ్లు ఆధరద్యయం మధ్య తెల్లగా మెరిసిపోతున్నాయి... చోలీని బిగించడానికై వీపువైపుకు లాగి ముడిచేసిన ఎర్రనిదారపు ముడి తాపడిన గుర్తులు తెల్లని వీపువీర గులాబీ రేకు లాగా వ్యాపించి ఉన్నాయి... ఆమె వర్ణం బంగారంలాగా పసిమిదేలి వుంది.....' చందిరిని అంతఃపురాంతోని అసూర్యంవశ్యలాగా వర్ణించడంలో అవాస్తవికతే కాదు, ఈ రచయిత దృక్పథంతోని అవకతవక కూడా గోచరిస్తుంది. దోసిడివర్గానికి బహుశ్చ వా వర్గానికి చెందిన వంటూ నిరసించే విలువన్నీ, సెంటిమెంటల్స్, స్వప్నాల్నీ రచయిత తన కథానాయకునికి పుష్కలంగా కట్టబెట్టడం, కథా పర్యవసానంలో ఒక 'పట్టు చొక్కా' ప్రబలమైన ప్రతీకగా రూపొందించడంచూస్తే, ఇది రచయిత దృక్పథంతోని 'అవకతవక' మాత్రమే కాదేమో, ఆలోచిస్తే మార్క్సిస్ట్ దృక్పథంతోనే నిభృతమైన అవకతవకయేమో, అని స్ఫురిస్తుంది.

అర్థికవ్యవస్థ కారణంగా ఏర్పడిన వర్గవిభేదాలూ, మనస్తత్వ వైవిధ్యాలూ, మౌలికమైనవికావనీ, వర్గ కలహం (Class-War) అనేది కేవలం రాజకీయాలకు సంబంధించిన సగం సత్యమే (Half-Truth) కాని, దానికి తాత్త్వికమైనబలం లేదనీకూడా అని పిస్తుంది. అలోచనకూ, విశితమైన పరీక్షకూ విరివే దర్శనంతోకాక, అవేశంతో, ఉద్దేశంతో విండిన పయమనం తోపించిన రచన సాహిత్యంకాదు, ప్రచార సాహిత్యంతప్ప! ఈ రచయితకు 'సావియట్ భామి' వారి బహుమతులు లభించాయంటే, వ్యాఖ్యానం అనవసరం.

—ఆర్. ఎన్.

లాల్ బహదూర్ శాస్త్రి

శ్రీ సుమంగళీ ప్రకాశ్ హిందీలో వ్రాసిన దానికి శ్రీ ముడుంబ నరసింహాచార్య తెలుగు. పుటలు— 260. వెల— 3-50; ప్రాప్తిస్థానం - రక్షిణిభాషా పుస్తకసంస్థ, మద్రాసు 10.

సత్యభామంజరి

పురాణకథా సంపుటి. ఇది ఏకాదశ సంపుటి : రచయిత: పురాణవాద రాధాకృష్ణమూర్తి. పుటలు: 112. వెల: 1-50. ప్రాప్తిస్థానం : ఆధ్యాత్మ ప్రచారసంఘం, రాజమండ్రి -1.

రసానందము

కవితాసంపుటి : రచయిత: శ్రీ కంచర్ల పాండు రంగశర్మ. పుటలు: 108. వెల: రు. 2-00. ప్రాప్తిస్థానం : మధుర భారతీ గ్రంథమాల, విమకొండ.

గమనిక

పెద్దెంబరు భారతిలో 'తరువోజ పుట్టుక' వ్యాసమును కలగూరగంపలో ప్రకటించి పున్నాము. ఆ వ్యాసము శ్రీ బండి నాగరాజుగారు వ్రాసినది. పాకకులు గమనించగలరు.

—సం.

భారతి

ప్రకటన రేట్లు

కవరు పేజీలు	కాజువల్	కాంట్రాక్టు
	రేట్లు	రేట్లు
4 వ కవరు పేజీ ...	రు. 175/—	రు. 150/—
2 లేక 3 వ కవరు పేజీ ...		
ఒకే (నలుపు) రంగు ...	రు. 150/—	రు. 125/—
లోపలి పేజీలు		
పూర్తి పేజీ ...	రు. 125/—	రు. 100/—
అర పేజీ ...	రు. 65/—	రు. 55/—
పాపు పేజీ ...	రు. 40/—	రు. 35/—

ప్రత్యేక స్థానములకు 25 అదనం.

సం॥ నకు వరుసగా 6 ప్రకటనలు చేయువారికి కాంట్రాక్టు రేట్లు వర్తించును.

చందా వివరములు

సంవత్సర చందా ...	రు. 12—0—0
6 మాసముల చందా ...	రు. 6—0—0
విడి ప్రతి ...	రు. 1—0—0

మేనేజరు, భారతి.

మద్రాసు—1.